

Estetyka i funkcjonalność odzieży dla osób z atopowym zapaleniem skóry- kolekcja ubiorów dziecięcych

promotor: prof. dr hab. Dorota Sak

autor: mgr Paula Drzewiecka-Heftowicz

Akademia Sztuk Pięknych
im. Władysława Strzemińskiego
w Łodzi

Estetyka i funkcjonalność odzieży dla osób z atopowym zapaleniem skóry
- kolekcja ubiorów dziecięcych.

promotor:
prof.dr hab. Dorota Sak

autor:
mgr Paula Drzewiecka-Heftowicz

Łódź 2022

Estetyka i funkcjonalność odzieży dla osób z atopowym zapaleniem skóry - kolekcja ubiorów dziecięcych.

Część I	5
Wstęp	5
I.1. Ciało	6
I. 2. Choroby skórne	7
Część II	8
Chory i jego otoczenie	8
II.1. Podstawy medyczne.	8
Patologie skóry ze szczególnym uwzględnieniem atopowego zapalenia skóry i bielactwa.	8
II. 2. Depresje dzieci cierpiących na AZS i różnego pochodzenia dermatozy.	11
II. 3. Doświadczenia społeczne dzieci z atopowym zapaleniem skóry.	13
II. 4. Wizerunki osób z problemami dermatologicznymi w sztuce i popkulturze.	15
Część III.	33
Założenia do projektowania	33
III. 1. Wygląd ubrań przeznaczonych/dedykowanych dzieciom z atopowym zapaleniem skóry.	34
III. 2. Wybór stylistyki - przegląd tendencji mody dziecięcej, segmentacja rynku, historii ubioru dla dzieci.	36
Strój spektakularny czy maskujący ?	36
III. 3. Wybór materiałów z kolekcji, użytych w kontekście projektowania w zgodzie z ekologią.	39
Rośliny włókniste zastosowane do produkcji materiałów użytych w kolekcji:	43
III. 4. Barwy i barwniki użyte w kolekcji.	45
III. 5. Proporcje i podział sylwetki.	62
Ergonomia i konstrukcja ubrań -	62
- umożliwiająca maksymalny zakres ruchu przy minimalnym przemieszczaniu się odzieży na ciele.	62
III. 6. Kompozycja sylwetek i jej wpływ na konfekcjonowanie odzieży.	68

III. 7. Motywy zdobnicze, nadruki, aplikacje....	74
Część IV	76
Kolekcja ubiorów dziecięcych	76
IV. 1. Projekty, koncepcja kolekcji.	76
IV. 2. Fotografie i opis sylwetek	78
zrealizowanych na potrzeby kolekcji ubiorów dla dzieci z atopowym zapaleniem skóry.	78
Opis zrealizowanych sylwetek kolekcji:	110
Część V	117
Opis przeprowadzonych badań.	117
V. 1. Ankieta dla użytkowników	124
V. 2. Wnioski z przeprowadzonych badań	131
Bibliografia	134
Netografia	136
Spis ilustracji	138
Indeks przypisów dolnych	149

Część I

Wstęp

Wiele osób w moim otoczeniu, włączając w to także i mnie miewa lub miewało problemy skórne o zróżnicowanej etiologii. Zmiany skórne powodujące uporczywe swędzenie, różnego pochodzenia nadwrażliwości skóry na dotyk. Reakcje alergiczne, na niektóre składy surowcowe tekstyliów. Nadwrażliwość skóry na syntetyczne barwniki używane w przemyśle odzieżowym. Także różnego rodzaju alergię skórne np na detergenty, wodę, itp., powodujące patologiczne zmiany skóry.

Nigdy jednak nie spotkałam się ze specjalnym rodzajem ubrań codziennego użytku, które mogą pomóc osobom znajdującym się w tej sytuacji.

Nie spotkałam się także do tej pory z ubraniami, które w holistyczny sposób byłyby zaprojektowane dla dzieci o specyficznej, bardzo wrażliwej lub chorej skórze.

il.1. DECODADA- projekty z kolekcji "Fantastyczne zwierzęta". Fot. Marzena Kolarz; projekty Paula Drzewiecka-Heftowicz

Nadwrażliwość skórna pojawiła się w moim otoczeniu za sprawą córki, borykającej się z nadwrażliwością sensoryczną skóry. Manifestującą się w jej przypadku niechęcią do noszenia jakiegokolwiek odzieży... Dziecko drażniły wszelkiego rodzaju metki, wewnętrzne szwy, niektóre tkaniny i dzianiny, a także nadruki i aplikacje.

Z myślą o mojej córce powstawały jedne z pierwszych kolekcji stworzonej przeze mnie marki DECODADA. Ubrania miały być intrygujące, szyte z delikatnych materiałów. W ich założeniu do projektowania znalazło się rozbudowywanie chęci do zabawy i kreatywności wśród małych użytkowników. W kolejnych pracach szwy wewnętrzne stały się szwami zewnętrznymi, ubrania posiadały także delikatne podszewki lub warstwy chroniące skórę malucha przed kontaktem z szorstkimi elementami konstrukcyjnymi.

I.1. Ciało

Od lat 60 - tych XX wieku kultura intensywnie eksploruje tematy związane z ciałem i cielesnością.¹

U Homera skóra występuje w dwóch pojęciach: jako granica (*chros*) i w rozumieniu anatomicznym (*derma*). Dla starożytnych Greków żywioł apolliński kojarzony jest z umysłowością i ograniczeniem (uwzniośleniem), podczas gdy żywioł dionizyjski tożsamy z cielesnością to "rozbuchanie" i dzikość. Od Platona ciało i cielesność łączona jest także ze złem. Arystoteles daje pierwszeństwo duszy nad ciałem. U Kartezjusza widoczna jest rozdzielność ciała i umysłu. Przez wieki funkcjonuje paradygmat ciała jako maszyny w oderwaniu od rozumu czyli duszy.

Ciało jest także naturalną granicą między tym co naturalne - osobiste, a tym co publiczne - społeczne. Figura ciała, która występuje w filozofii jako obce > inne, jest spuścizną zarówno czasów starożytnych jak i nowożytnych.

Współczesna filozofia zarówno kognitywistyczna jak i fenomenologia próbują połączyć ciało i duszę, próbują znaleźć inne podejście pomijając rozdział ciała i

¹ Monika Rogowska- Stangret "Ciało - poza Innością i Tożsamością", Wydawnictwo: Fundacja Terytoria Książki, Gdańsk 2019 / słowo/obraz terytoria. str 7

rozumu. Dewaluowanie ciała staje się przedmiotem dociekań zwłaszcza filozofii feministycznych.²

Wydaje nam się, że jesteśmy onnipotentni i możemy ujarzmić ciało, które jednak ma swoje prawa i w odpowiednim momencie się o nie upomina.

Ciało choruje, ciało cierpi i skupia w ten sposób na sobie całą naszą uwagę...

I. 2. Choroby skórne

W podręcznikach z zakresu dermatologii jest około 2000-3000 chorób dermatologicznych.³ W ostatnim czasie, wraz ze wzrostem postępu cywilizacyjnego nasiliły się, niektóre choroby skóry.

- Na Atopowe Zapalenie Skóry (AZS) choruje około 12 do 24 % społeczeństwa w krajach wysoko rozwiniętych (Europa, Stany Zjednoczone Ameryki, Kanada, Australia).⁴

Odsetek chorych na AZS w innych krajach to poniżej 5% populacji.

- Bielactwo nabyte diagnozuje się u około 1% populacji społeczeństw krajów uprzemysłowionych.⁵

- Różnego pochodzenia dermatoz i egzem, okresowo doświadcza większość osób (np. jeden na trzech Polaków był lub jest dotknięty patologią skóry - dane z polskich badań epidemiologicznych).⁶

² ibidem, str. 27-46

³Fritch P. "Dermatologie und Venerologie fur das Studium. Springer-Lehrbuch, Heidelberg 2009

⁴ <https://www.mp.pl/pacjent/pediatrica/choroby/skora/62304,atopowe-zapalenie-skory-azs-u-dzieci> (odwiedziny 12.05. 2020)

⁵ <https://www.mp.pl/pacjent/dermatologia/choroby/chorobyskory/167718,bielactwo-nabyte> (odwiedziny 12.05.2020)

⁶ https://pl.wikipedia.org/wiki/Choroby_sk%C3%B3ry (dostęp 11.05.2020)

Część II

Chory i jego otoczenie

...."To nie jest wcale nieprawdopodobne, że choroby mają swoje historie, to znaczy: każda epoka ma swoje określone choroby, które w takiej postaci przedtem nie występowały i później w tej formie już nie powrócą."...

**TROELS FREDERIC TROELS - LUND
DUŃSKI HISTORYK(1840-1921)**

Cytat pochodzi z "Martwa natura z wędzidłem" Zbigniewa Herberta

II.1. Podstawy medyczne.

Patologie skóry ze szczególnym uwzględnieniem atopowego zapalenia skóry i bielactwa.

Skóra to wysoce wyspecjalizowana i skomplikowana w swojej budowie tkanka.

Składa się na nią naskórek, błona podstawna, skóra właściwa i tkanka podskórna.

Tuż pod naskórkiem znajduje się warstwa brodawkowata, która w 70% zbudowana jest z wody. Służy głównie do termoregulacji organizmu, wymiany bodźców nerwowych z otaczającym światem jest także silnie ukrwiona i zaopatrzona w rozbudowany układ naczyń limfatycznych. W skórze właściwej znajdują się gruczoły łojowe.

W tkance podskórnej znajdują się gruczoły potowe, gruczoły produkujące feromony, mieszki włosowe wraz z całą siecią neuronów.⁷

Naskórek to warstwa skóry, która ciągle się odnawia, poprzez utratę martwych komórek - proces ten trwa średnio miesiąc, ale u osób chorych na łuszczycę skraca się

⁷ Stevens A., Lowe J., Zabel M. (red. pol.): Histologia człowieka. Wydaw. Lek. PZWL Warszawa 2000.

do 4 dni. W wyniku takiego przyspieszenia epidermie osób chorych na łuszczycę nie udaje się w pełni wykształcić nowych komórek.

Grubość skóry jest uzależniona od jej umiejscowienia, najgrubsza znajduje się na plecach a najcieńsza na powiekach.

Trwałe uszkodzenie większej niż 50% powierzchni skóry (np w wyniku poparzeń I i II stopnia) lub 15% (np w wyniku poparzeń III i IV stopnia) prowadzi do śmierci.⁸ Skóra jest bowiem termoregulatorem organizmu, zajmuje się wymianą gazową między naszym ciałem a światem zewnętrznym, chroni go przed drobnoustrojami i promieniowaniem ultrafioletowym.

Zarówno bielactwo⁹ jak i atopowe zapalenie skóry to choroby najczęściej spotykane u dzieci i osób przed 20 rokiem życia.

Atopowe zapalenie skóry to choroba z grupy chorób genetycznych, ale dziedziczeniu podlega wyłącznie predyspozycja do występowania tej choroby, duży wpływ na wystąpienie choroby mają bowiem czynniki środowiskowe.

Charakterystyczna dla osób z AZS jest niska odporność na różnego rodzaju zakażenia bakteryjne, wirusowe oraz podatność na kolonizację skóry przez patogeny drobnoustrojowe. Powstają drobne długo gojące się ranki, powodujące dotkliwy świąd, odczyny autoimmunologiczne oraz alergie. Funkcjonalna niewydolność bariery immunologicznej skóry powoduje, że różnego pochodzenia alergeny mogą wnikać do głębszych warstw skóry.

Epiderma jest sucha, szybko następuje utrata wody, wzrasta wrażliwość ciała na różnego rodzaju bodźce zarówno dotykowe jak i zapalne, zwiększa się też podatność na penetrację przez alergeny.

Budowanie prawidłowego płaszcza lipidowego chroniącego zdrową skórę ulega zaburzeniu. Skóra uboga w ceramidy, ma problemy z zatrzymaniem wody oraz z prawidłowym funkcjonowaniem systemu przekaźnictwa wewnątrzkomórkowego.

⁸ <https://www.poradnikzdrowie.pl/zdrowie/urazy-wypadki/oparzenia-rodzaje-stopnie-oparzen-kiedy-oparzenie-zagraza-zyciu-aa-HHPw-ynai-vDtf.html> (odwiedziny 12.05.2020)

⁹ <http://www.czytelniamedyczna.pl/1346,bielactwo-nabyte-wspolczesne-poglady-na-etiotogeneze-i-mozliwosci-leczenia.html> (odwiedziny 12.05.2020)

il.2A. Fotografia dziecka chorego na atopowe zapalenie skóry/
<https://www.dermoklinika.pl/blog/atopowe-zapalenie-skory-mini-poradnik/> (dostęp 20.11.2021)

il.2B. Fotografia dziecka chorego na atopowe zapalenie skóry/
<https://www.dermoklinika.pl/blog/atopowe-zapalenie-skory-mini-poradnik/> (dostęp 20.11.2021)

Dochodzi do lichenizacji (pogrubienia) naskórka. Zmiany są zależne od wieku i u młodszych dzieci w wieku niemowlęcym dotyczą przede wszystkim twarzy, owłosionej skóry głowy lub tułowia. Dla grupy wiekowej 3 - 11 lat charakterystyczne są zmiany obejmujące zgięcia podkolanowe i łokciowe, kark, nadgarstki. Wśród dorosłych często spotyka się dodatkowo zmiany wysiękowe i strupy na wierzchach rąk i stóp.

Zanieczyszczenie środowiska ma znaczący wpływ na występowanie choroby. Związki chemiczne związane z używaniem tworzyw sztucznych i syntetyków, spalin, herbicydów i pestycydów degenerują naturalne procesy odpornościowe, torując alergenom drogę do organizmu, zaburzając funkcjonowanie układu immunologicznego. Choroba może być także związana z alergiami pokarmowymi zwłaszcza u małych dzieci.

50 - 90% chorych jest podatna także na alergie powietrzno- pochodne.

Przede wszystkim są to alergie na roztocza (organizmy żywiące się suchym, łuszczone naskórkiem , które w związku z występującą w tym schorzeniu suchą, łuszczącą się skórą mają dobre warunki rozwoju), pyłki traw i zbóż, drzew i krzewów w okresie ich kwitnienia, alergeny odzwierzęce. U chorych często dochodzi do zakażeń bakteryjnych.¹⁰

¹⁰ <http://www.czytelniamedyczna.pl/6225,atopowe-zapalenie-skory-patomechanizm-diagnostyka-postpowanie-lecznicze-profila.html>

Fragment artykułu: Nowa Pediatria 4/2017, s. 114-122 | DOI: 10.25121/NP.2017.21.4.114

*Magdalena Millan, Jarosław Mijas
(Dostęp 12.05.2020)

II. 2. Depresje dzieci cierpiących na AZS i różnego pochodzenia dermatozy.

Skóra osoby dorosłej zajmuje blisko 2 m² powierzchni i jest największym ludzkim organem. Tworzy się na początku życia zarodka w jednym z trzech listków zarodkowych z tego samego listka, z którego powstaje cały układ nerwowy.

Zmysł dotyku pojawia się zatem jako jeden z pierwszych zmysłów podczas rozwoju zygoty i jest zauważalny już po kilku tygodniach od zapłodnienia komórki jajowej.¹¹

Już podczas życia płodowego wykształca się skomplikowany mechanizm odbioru różnych bodźców przez komórki skóry. To na tym etapie zaczynają się budować skomplikowane formuły wrażliwości sensorycznej.

Zaczyna funkcjonować układ dotykowy: zwany układem haptycznym - jeśli bodziec dotykowy powstaje na skutek naszej aktywności lub taktylnym - jeśli bodziec dotykowy pochodzi z zewnątrz.¹²

Nerwy znajdujące się w skórze w zasadzie odbierają tylko trzy rodzaje bodźców: ból, temperaturę i dotyk. Inne odczucia to wynikowe, dlatego łatwo ulegamy też różnym złudzeniom dotykowym.

Czucie powierzchniowe czyli eksterocepcja rozwija się jeszcze podczas życia płodowego jako jeden z trzech składników zmysłu dotyku, obok interocepcji (czyli zdolności odczuwania stanu własnego organizmu) oraz priopercepcji (zdolności określenia ułożenia własnego ciała).¹³

Dzięki układowi taktylnemu i haptycznemu w łonie matki rozwija się nowy organizm, który już przed porodem zyskuje poczucie autonomiczności ciała i osobowości.

¹¹ Homo Hapticus. Dlaczego nie możemy żyć bez zmysłu dotyku. Martin Grunwald, tłumaczenie: Ewa Kowynia / Wydanie I 2019/ Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego/ str 22

¹² ibidem / str 24

¹³ Ibidem/ str 37

Skóra to nasza zbroja, bariera przed światem zewnętrznym, która służy do przekazywania naszej intymności fizycznej i psychicznej. Zgromadzone są w niej miliony komórek nerwowych - między nimi a mózgiem odbywa się ciągła i nieskończenie szybka, bo trwająca ułamki sekund transdukcja impulsów nerwowych.¹⁴ Zmysł dotyku jest dla nas tak eksplicytny, że często nie zdajemy sobie sprawy z tego, że możemy żyć pozbawieni zmysłu wzroku czy słuchu - wyzbyci zaś zmysłu dotyku przestajemy się rozwijać i umieramy.

Wrażenia dotykowe pochodzące z badania naszego ciała przez nas samych jak i od otoczenia sprawiają, że organizm rozwija się w sposób zaprogramowany przez naturę. Dlatego osoby, zwłaszcza dzieci z dysfunkcjami haptycznymi bądź taktylnymi, mają znaczne problemy rozwojowe.

Według badań prowadzonych po okresie komunizmu między innymi w rumuńskich domach dziecka śmiertelność wśród sierot, których opiekę ograniczono do zaspokajania podstawowych funkcji życiowych była wysoka. Często też pojawiały się problemy wychowawcze, edukacyjne lub kognitywne. Okazuje się, że fizyczna bliskość, przytulanie, dotykanie, głaskanie jest dla dziecka fundamentalną potrzebą jak jedzenie, picie czy sen.¹⁵

Eksterocepcja osób a zwłaszcza dzieci chorych na AZS oraz inne dermatozy (za wyjątkiem bielactwa i albinizmu, bo w przypadku tych chorób receptory epidermy nie ulegają degradacji) jest ze względu na występujące zmiany skórne mocno ograniczona. Niestety ma to wpływ przede wszystkim na budowanie poczucia bliskości z rodziną - takie dzieci niechętnie się przytulają, bo każdy dotyk może sprawić im ból. Rodzice też często wycofują się z doświadczania bliskości ze swoim dzieckiem w obawie aby nie sprawić mu dodatkowego cierpienia.

Doznania dziecka ulegają deformacji: swędząca skóra wzmaga drapanie - zamiast przyjemnych doświadczeń taktylno - haptycznych niezbędnych do rozwoju,

¹⁴ National Geographic / Polska / listopad 2002 artykuł : Nasza zbroja -Skóra Joel.L. Swerdlow (str 8 - 32)

¹⁵ Homo Hapticus. Dlaczego nie możemy żyć bez zmysłu dotyku. Martin Grunwald, tłumaczenie: Ewa Kowynia / Wydanie I 2019/ Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego/ str 38- 65

doświadcza ono ciągłego lub częstego dyskomfortu związanego z własną powłoką cielesną.

Choroby dermatologiczne takie jak bielactwo i AZS mogą mieć wpływ na psychikę pacjenta. Osoby chore doświadczają niskiej samooceny oraz braku akceptacji.¹⁶

Kontakty z bliskimi stają się ambiwalentne.

W terapii chorych na AZS korzysta się z leków z zawartością kortyzolu co dodatkowo ma wpływ na obniżenie samopoczucia chorych i ich zdolności kognitywnych.¹⁷

II. 3. Doświadczenia społeczne dzieci z atopowym zapaleniem skóry.

Funkcjonowanie w społeczeństwie na codzień wymaga noszenia pancerza, na który składa się zbiór wyuczonych zachowań, wygląd naszego ciała oraz ubiór adekwatny do sytuacji, w której się znajdujemy.¹⁸

Człowiek ma wpływ na przekaz, który emituje w stronę świata, ale nie ma wpływu na to jak ten przekaz zostanie odebrany przez społeczeństwo.

Jakakolwiek ułomność zostaje szybko wychwycona przez społeczeństwo (instytucję totalną¹⁹) i napiętnowana.

Noszenie stygmatu czasem pomaga i staje się on atrybutem, a czasem przeszkadza i staje się piętnem.

Historia *sigillum* (łac.pieczeć, znak, wypalone znamię) sięga średniowiecza i związana jest z kolorem żółtym - kolorem fałszywego złota i judaszowych szat, do atrybutów wykluczenia należą też np. dzwonki trędowatych... a wygląd zewnętrzny często wiązany jest z wadami moralnymi dyskredytującymi ich posiadacza.

¹⁶ <http://www.czytelniamedyczna.pl/1346,bielactwo-nabyte-wspolczesne-poglady-na-etiotogeneze-i-mozliwosci-leczenia.html> (odwiedziny 12.05.2020)

¹⁷ Homo Hapticus. Dlaczego nie możemy żyć bez zmysłu dotyku. Martin Grunwald, tłumaczenie: Ewa Kowynia / Wydanie I 2019/ Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego/ str 130.

¹⁸ Piętno. Rozważania o zranionej tożsamości. Erving Goffman, przekład: Aleksandra Dzierżyńska, Joanna Tokarska-Bakir/ wstęp do wydania polskiego Joanna Tokarska-Bakir/ Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne/ Gdańsk 2005/ str. 11

¹⁹ ibidem str. 15

W średniowieczu jednak paradoksalnie wykwity skórne często są także przejawem doznania stanu łaski...

Są różne taktyki życia z piętnem: asymilacja, wycofanie, tworzenie grup z tak samo napiętnowanych osób, podkreślanie wyjątkowości stygmatu i czynna walka o akceptację, ale żadna z nich nie daje w pełni autonomii funkcjonowania w społeczeństwie.

Osoba z piętnem odczuwa współczucie innych osób, ale często jest to wrażenie pejoratywne. Odczuwa współczucie osób tak samo naznaczonych stygmatem i wśród nich może czuć się nieskrępowana normami świata, ale musi się odizolować. Izolacja jest ambiwalentna - często przejawia się także brakiem akceptacji dla osób sobie podobnych. Nasila się traktowanie tej enklawy jako zbioru osób gorszych od reszty społeczeństwa i tkwienia w swoistym gettcie.²⁰ Funkcjonują także tutaj zespoły wsparcia np. Stowarzyszenie Chorych na Atopowe Zapalenie Skóry, które może być uznane za grupę wpływu i ośrodek opiniotwórczy dla jej członków.

Reprezentanci - to osoby napiętnowane, które odniosły pewien sukces społeczny pomimo swojego piętna. Są to osoby, które naznaczone *sigillum* funkcjonują w społeczności "normalistów" często odnosząc znaczące sukcesy, nierzadko właśnie dzięki posiadaniu owej szczególnej ułomności. Grupa wsparcia nierzadko publikuje pozycje wspierające odczucia członków, wyrażające ich frustracje i rekomendujące ideologię grupy.

Rodzina jest powiązana z osobą noszącą piętno i tak samo ulega dyskredytacji jak osoba ze stygmatem.

Rodzina może stać się osłoną (kloszem) dla dziecka z piętnem - jest to zaporą nie dopuszczającą do dziecka deprecjonujących opinii i braku społecznej akceptacji jego wyglądu, najczęściej do czasu kiedy następuje bolesne zderzenie ze środowiskiem np. w szkole lub przedszkolu.

²⁰ ibidem, str 55

Informacja o posiadaniu stygmatu bywa ukrywana, bo często jest to wygodne dla kreowania pozytywnego wizerunku jednostki w społeczeństwie. Niesprawność niejednokrotnie jest bowiem widoczna tylko dla wtajemniczonych np. lekarzy...

Zdarza się jednak, że piętna nie udaje się ukryć i rzeczy służące rekompensacji defektu stają się jego atrybutem. Dlatego, dla niektórych istotne jest aby instrumentarium retuszujące defekty było ukryte i nie rzucało się w oczy.²¹

Czasem udaje się piętno zakamuflować kiedy indziej świadomie i z premedytacją ujawniać, celowo je nawet uwydatniając. Akceptacja własnej ułomności przy jednoczesnym szacunku i pewności siebie pozwala na ujawnienie defektu.

II. 4. Wizerunki osób z problemami dermatologicznymi w sztuce i popkulturze.

Sztuka i medycyna zawsze się o siebie ocierały i ze sobą współgrały. Obydwie dziedziny żywo bowiem interesują się człowiekiem - zwłaszcza jego ciałem. Ciałem zdrowym pełnym witalności i ciałem zdeformowanym, chorym, cierpiącym.

Czy chore, cierpiące ciało było pokazywane zawsze jako wyraz choroby? Czy artyści nie doszukiwali się w nim także swoistego uroku - deformacji przybierającej intrygujące i pociągające estetycznie kształty, kolory, faktury? Czy obrazy choroby nie są używane przez twórców z pełną świadomością do osiągnięcia artystycznych celów?

Inspirujący dla badaczy jest ołtarz Wita Stwosza w kościele Mariackim w Krakowie.

Dermatolog z okresu międzywojennego Franciszek Walter wskazał kilka chorób skórnych z precyzją oddanych ręką mistrza: toczeń skórny, włókniaki, brodawki oraz podstawnokomórkowy rak skóry. Stwosz różnymi postaciami chorób skórnych piętnował prześladowców Chrystusa. Wewnętrzne zepsucie w widoczny sposób odbija

²¹ ibidem str 133

il. 3. Wit Stwosch, *Ołtarz z Kościoła Mariackiego w Krakowie 1477-1489/ fragment*

się na fizjonomii żołnierzy, faryzeusza, pachołków. Im większa wina tym gorsza choroba na skórze modela, od raka skóry nazywanego wrzodem drążącym po różnego rodzaju brodawki i owrzodzenia, a nawet kiłę, która wtedy była nową chorobą o bardzo zjadliwym przebiegu.

Żołnierz pilnujący grobu w Zmartwychwstaniu cierpi na trądzik różyczkowy. W Zstąpieniu Chrystusa do piekieł obraz jednego z szatanów to podążając za F. Walterem gruźlica skóry tzw. toczeń lub wilk żrący objawiające się wyraźnymi owrzodzeniami, brakiem górnej wargi w wyniku rozpadu tkanek, poważnymi ubytkami w dziąsłach, szklawie zębów oraz kościach czaszki. Wit Stwosch świadomie i z okrutnie realistyczną, medyczną wręcz znajomością objawów używa chorób skórnych aby wzbudzić w widzach odrazę i lęk.²² Zdaje się, że w ten sposób powstaje archetyp zła utożsamianego z chorobami skóry.

Triumf śmierci z galerii Uffizi (Florencja), Bracia Orcagna malują trędowatych, Mateusz Grünewald w Ołtarzu z Isenheim w scenie pt. Kuszenie św. Antoniego - gdzie

²² Wit Swosz rzeźbiarz chorób skórnych. Szczegóły dermatologiczne Ołtarza Mariackiego. Franciszek Walter (1885-1950) Wydawnictwo Krakowskiego Towarzystwa Miłośników Historii Medycyny pod red. prof. dra Władysława Szumowskiego.

znajduje się postać z pętlowatymi stopami i licznymi owrzodzeniami na ciele. Najprawdopodobniej za modela służył artyście trędowaty, a choroba skóry staje się tutaj synonimem zła pochodzącego z czeluści piekieł.

il. 4. Domenico Ghirlandaio, *Portret starca z wnukiem*, około 1490, Paryż, Luwr

Obraz malowany ok 1490 r. *Starzec i chłopiec (starzec z wnukiem)* autorstwa

Domenica Ghirlandaia przedstawia starca z mocno zdeformowanym nosem prawdopodobnie w wyniku patologicznych zmian skórnych - przypuszczalnie trądziku różowatego. A jednak tutaj jest to twarz spokojna, budząca szacunek, posiadająca swoją pełną dojrzałą mądrość historię. Nie jest to wizerunek konwencjonalnie wyidealizowany ale pokazuje piękne wnętrze w starym i zniszczonym chorobą ciele. Każąc widzowi spojrzeć ponad to co widzi.

Malarstwo niderlandzkie późnego gotyku i wczesnego renesansu często sięgało po temat związany z chorobą i ułomnością ludzkiego ciała, być może szukając tam

swoistego uroku jak choćby w dziełach Quentina Metsysa (*„Brzydka księżna”* lub *„Karykatura kobiety”*)- osoba zdiagnozowana jako chora na chorobę Pageta.

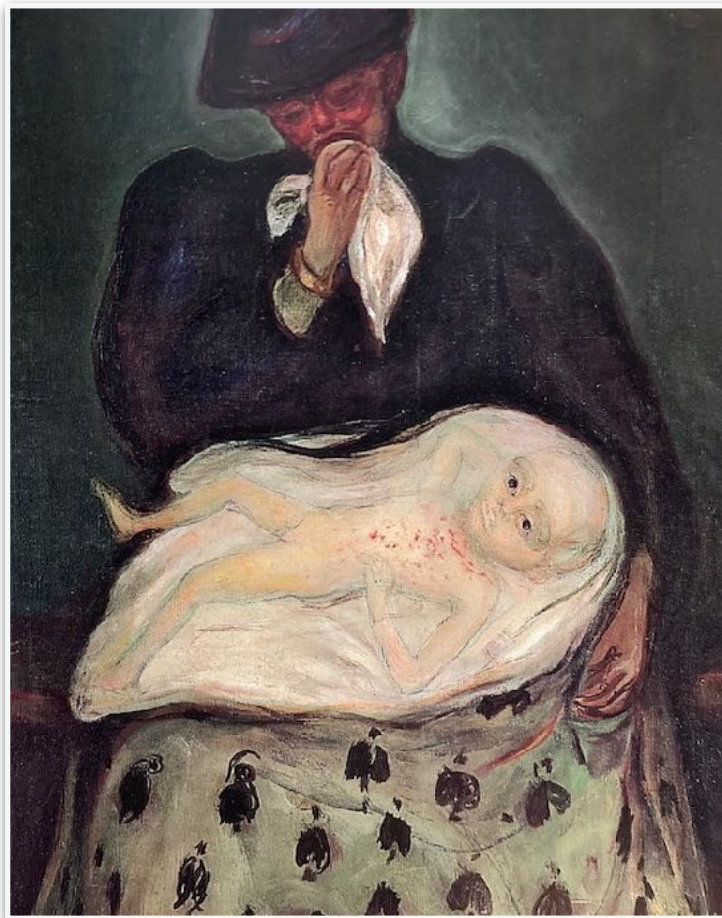
il. 5. Mademoiselle Massard, litografia z serii *„Voyage to Islandia i Grenlandia”* XIX w

il. 6. Joseph Adams, *„obserwacje na temat trucizn: kiła, słoniowatość...”* XIX w

il. 7. Mademoiselle Massard, litografia z serii *„Voyage to Islandia i Grenlandia”* XIX w

il. 8. Edvard Munch, *Spadek I*, 1897-1899, Oslo Munch Museet./fragment

Autoportrety Rembrandta według lekarzy mogą świadczyć, że chorował on na trądzik różowaty z licznymi teleangiektazjami czyli pękającymi naczynekami krwionośnymi.

Jego liczne autoportrety uchodzą za dzieła sztuki, a widz z sympatią odnosi się do modela o czerwonym obliczu.²³

Artyści widzieli i zajmowali się ludźmi takimi jakimi są, z ich zaletami - dostrzegając powab i delikatność, finezję łagodnych kształtów, doskonałe proporcje w budowie, ale także patologie zmieniające ich ciało.

il. 9. Richard Tennant Cooper, *Syphilis* (1912)/fragment

²³ <https://prezi.com/mkud1ui1xd6c/choroby-przedstawione-na-dzieach-sztuki/>
(dostęp 23.02.2020)

Możemy dywagować czy był to jedynie zabieg artystyczny czy chęć pokazania, że ciało ludzkie i człowiek to istota ułomna... Możliwe, że powodowała nimi chęć doszukiwania się piękna w chorobie i poszukiwania w patologicznych zmianach osobliwych przeżyć estetycznych. Upamiętniając w twórczości różne choroby swoich modeli kreowali własne artystyczne drogi.

Jak często choroba jest przyczyną brzydoty... deformuje rysy twarzy, zmienia wygląd skóry i ciała, może powodować rozkład tkanek. Opisał to Karl Rosenkranz w "Estetyce Brzydoty" (Wstęp 1853 r.).²⁴ Przez ciało na zewnątrz zaczyna przenikać jego wnętrze - to co zwykle ukryte jest pod powierzchnią skóry, na zewnątrz pojawiają się cechy psychiczne człowieka... Takie ujęcie jest widoczne zwłaszcza w XIX wiecznych pracach badawczych z zakresu antropologii, psychologii i w sztukach plastycznych.

Syfilis jest chorobą, która manifestuje się często rozległymi zmianami skórnymi. Ma też kontekst moralnego zepsucia i "kary" za niemoralność, nierząd, rozpasanie seksualne.²⁵

Artyści, chcąc ukazać cierpienie, związane z przeżywaniem choroby i ułomności często sięgają po wizualizację choroby objawiającej się patologicznie zmienioną skórą.

Widać także świadomość, współprzeżywania choroby przez bliskich. Współcierpienie w szczególności widoczne jest w przypadku chorujących dzieci. Dzieci, które w naturalnym porządku mają stanowić genetyczną kontynuację życia rodziców...

Jak na pracy Edwarda Muncha "Spadek I". Ta praca to także zapis cierpienia umierającego dziecka zarażonego przez rodziców. Awangardowo ukazany temat chorującej na syfilis rodziny - wizerunek skojarzony z układem kompozycyjnym znanym z portretów "Madonny z dzieciątkiem". Syfilis objawiał się we wczesnym stadium zmianami skórnymi...ale jako choroba weneryczna często łączony z wyuzdaniem, rozwiązłością seksualną i prostytutką.

"Portret Doriana Graya" XIX wieczna powieść Oscara Wilde'a opowiadająca o nie poddającej się przemijaniu pięknej powierzchowności i obskurnym, zepsutym wnętrzu,

²⁴ Umberto Eco "Historia brzydoty" Wydawnictwo: Rebis, Poznań 2014 r., str 256

²⁵ Sylwia Romecka-Dymek, Artur Gałkowski, "Interpretacje artystyczno- humanistyczne pojęć piękna i brzydoty w projekcie modowym", ASP w Łodzi, Łódź 2017, str 33

które wizualizuje się przy pomocy obrazu. To na portrecie widać prawdziwe oblicze jego posiadacza. To portret ma owrzodzoną i poranioną skórę tam widać brzydotę wnętrza, które objawia się chorobą...

Brzydota idzie w parze z nieszczęściem, brakiem miłości, ostracyzmem i chorobą...²⁶

il.10. Ivan Le Lorraine Albright, *Portret Dorian Graya*, 1943- 1944, Chicago, Art Institute /fragment.

Choroba i jej brzydota bywa w swoich odsłonach fascynująca dla twórców, a chory często staje się ucieleśnieniem cierpienia, delikatności i ulotności życia.

“Medycyna w sztuce” wystawa w Mocak (Kraków), kuratorzy: Delfina Jałowik, Jurgen Kaumkotter, Monika Koziół, Maria Anna Potocka (22.04.2016- 02.10.2016)

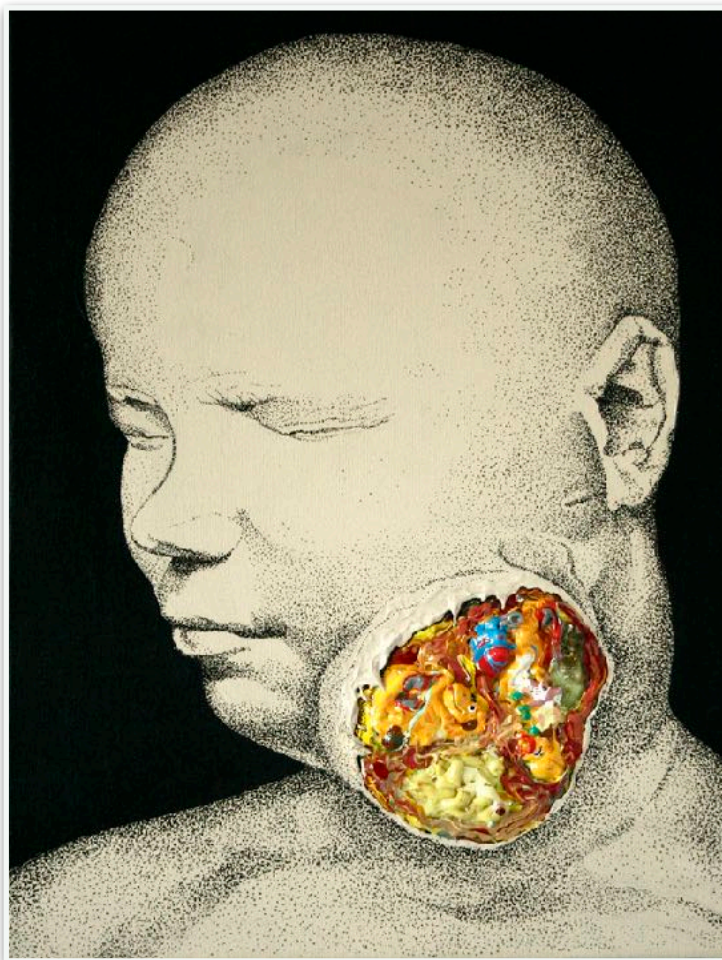
Na styku medycyny i sztuki w centrum pola widzenia znajduje się człowiek. Nierzadko człowiek cierpiący, człowiek przedstawiony jako obiekt badawczy jako “przypadek” medyczny.

Często także jako człowiek obserwowany bacznie przez artystę, człowiek twórczy i człowiek leczący się przez doświadczanie sztuki.

²⁶ Umberto Eco “Historia brzydoty” Wydawnictwo: Rebis, Poznań 2014 r., str 293 - 303

il.11. Sofie Muller, *Tristan*, 2007, rzeźba, bronz /
Wystawa Medycyna w sztuce/ Mocak, Kraków 2016

il.12. Marta Antoniak, *No 13, Plastic Throat*, akryl, 2013/ Medycyna w sztuce/ Mocak 2016.

W pracach Marty Antoniak z serii: „*Plastic Throat*” skóra deformowana jest kładzionymi impasto ekspresyjnymi cięciami koloru. To wstrząsający zapis patologicznych zmian jakich doznaje nasze ciało w wyniku choroby. To co dzieje się we wnętrzu wrywa się na zewnątrz rozrywając skórę.

Medycyna to także chirurgia plastyczna, na którą często patrzymy ze swoistą wyższością..., bo trudno nam się przyznać, że potrafimy jako ludzie cierpieć aby stać się istotami w naszym odczuciu perfekcyjnymi, poszukującymi wiecznej młodości i piękna.

il.13. Nicole Trank Ba Vank z cyklu: *Kolekcja wiosna/lato 2001*/fotografia

Czy społecznie usankcjonowany pościg za doskonałością to także choroba czasów, w których żyjemy?

O doświadczeniach związanych bezpośrednio z poprawianiem wyglądu ciała na wystawie świadczyło wiele prac, bo to jeden z tematów, w obrębie, których poruszali się artyści.

Nicole Tran Ba Vank, bez tytułu, z cyklu: „*Kolekcja wiosna/lato 2001/*„, (fotografia), gdzie ciało odbieram jako swoiste opakowanie, które może nam nie pasować, w którym możemy się czuć jak w ciasnym i niewygodnym gorsecie. To zapis bólu psychicznego lub fizycznego związanego ze skórą. To dla mnie bardzo sugestywne skojarzenie z dziećmi chorymi na AZS.

Ciało i jego zewnętrzna powłoka często przysparza fizycznego cierpienia i bólu. A to także częsty obiekt badań dla sztuki, zwłaszcza współczesnej.

Kolejny problem to “odmienność” postrzegana na płaszczyźnie psychicznej i fizycznej. Problem “inności” dziecka dotkniętego AZS będzie towarzyszył mojej pracy projektowej dlatego też pragnę naszkicować przy tej okazji i to zagadnienie. Często ta właśnie odmienność jest źródłem twórczości, także w formie autoterapii. Artysta walczy o akceptację społeczną przesuwa granice tabu, przesuwa granice tego co uważamy za piękne. Sprawia, że medycznie śmiertelne ciało uzyskuje status nieśmiertelności. Sprawia, że w brzydocie widz zaczyna dostrzegać piękno - piękno bycia innym, piękno bycia człowiekiem z jego ułomnościami. ²⁷

Film i fotografia często posługują się wizerunkiem osób dotkniętych chorobami skóry. Zwłaszcza futurystyczne wizje świata po kataklizmie wymagają udziału aktorów z albinizmem, co widać na przykładzie chociażby Matrixa z bliźniakami - sługami Merowinga. Są to postacie występujące w srebrzysto-białych szatach, duchy przenikające przez ściany, jakby chora skóra pozbawiała ich cielesności. Merowing wraz ze swoimi sługami to postacie negatywne, a ich wygląd ma sugestywnie widza do nich zrazić, spowodować ich nieludzki, przerażający odbiór. Postacie te jak w Ołtarzu z

²⁷ <https://mocak.pl/medycyna-w-sztuce> (dostęp 24.02.2020)

Kościół Mariacki Wita Stwosza mają powinowactwo z piekłem, bo sama historia opiera się na kontekście biblijnym - mamy tu odniesienia zarówno do Nowego jak i do Starego Testamentu. Gdzie postać samego Merowinga odnajduje swój pierwowzór w Hadesie czy Lucyferze.²⁸

W obrazie „Madmax” Georga Millera odmianą bielactwa dotknięta jest postać wiecznego Joe - znowu jest to postać tyrana o negatywnym zabarwieniu. Ponownie odmienny wygląd ma wywołać strach przed tą postacią, a być może i strach przed przyszłością - czasem chaosu, brutalnej siły, psychopatycznych przywódców. ²⁹

il.14. Sally Potter „Orlando” 1992 na podstawie powieści Virginii Woolf/ Tilda Swinton, Anna Farnworth

Jakże innymi w odbiorze są oniryczne postacie pojawiające się chociażby w obrazie: Orlando. Aktorka Tilda Swinton ze swoim alabastrowym ciałem przychodzi na myśl osoby dotknięte albinizmem czyli pewną odmianą bielactwa, która dotyka całe ciało- być może ten kojarzący się z czymś niepokojącym wygląd jest

²⁸ http://www.wylfing.net/essays/matrix_revolutions_pl.html#clubhel (dostęp 19.02.2020)

²⁹ <https://film.org.pl/kmf/felieton-kmf/religia-i-kobiety-na-drodze-gniewu-67072/> (dostęp: 21.03.2020)

usprawiedliwieniem dla androgenicznej i w pewnym sensie nieśmiertelnej postaci, w którą się wciela.

Postaci, która najpierw jest mężczyzną, a pod koniec życia staje się kobietą, postaci która zmienia się nie tylko w fizycznym, ale także psychicznym kontekście. Postaci, która nie wpasowuje się w czasy, w których przyszło jej żyć i jest jak duch mknący ponad czasem.

il.15. Yulia Taitis, „*Porcelain Beauty*”, fotografia 2017

il.16. Yulia Taitis, „*Porcelain Beauty*”, fotografia 2017.

Ten sam kontekst ludzi duchów przywołują fotografie Yulii Tait's z cyklu: *“Porcelain Beauty”*. Zniesione zostają bariery płci, rasy czy nawet wieku wszystkie dotknięte chorobą osoby zostają paradoksalnie zrównane. Podobny wygląd działa jak uniform.

W przypadku zdjęć Tait's to przepustka do ezoterycznego bytu. Wyczuwalna jest także izolacja osób dotkniętych bielactwem jakby ich miejsce należało do innego świata. Jest to także zwrócenie uwagi na ludzi o odmiennym wyglądzie, który ich piętnuje.

W odmienności jest także subtelne piękno delikatnej, prawie przezroczystej, alabastrowej powłoki.³⁰

il.17. Vinicius Terranova „Rzadkie kwiaty” modelki Lara i Mara Bawar, 2017

il.18. Vinicius Terranova „Rzadkie kwiaty” modelki Lara i Mara Bawar, 2017

Na fotografiach Viniciusa Terranovy z serii *“Rzadkie kwiaty”* dwie dziewczynki-bliźniaczki o murzyńskich rysach, ale z zupełnie białą, a przez to delikatniejszą niż u swoich pobratymców skórą - są chore na albinizm - mimo to przyciągają wzrok swoim subtelnym i łagodnym urokiem porcelanowych lalek.

Lara i Mara Bawar stały się twarzami reklam takich potentatów przemysłu mody jak firma: Nike, Insanis oraz Bazaar Kids.³¹

Okazuje się, że wygląd osób, u których manifestują się na ciele choroby dermatologiczne może być w obecnych czasach atrakcyjny. Być może to kontrowersyjna teza, ale wydaje mi się wiarygodna jeśli przypatrzymy się pokazom

³⁰ <https://www.yuliataitphoto.com/porcelain-beauty-2017> (dostęp 26.02.2020)

³¹ <https://hiro.pl/poznajcie-11-letnie-albinoski-ktore-robia-furore-w-swiecie-mody/> (dostęp 25.02.2020)

mody czy fotografii reklamowej. Być może jesteśmy świadkami powolnego odchodzenia od klasycznie rozumianego pojęcia piękna w kulturze masowej.

il.19. Winnie Harlow - okładka magazynu Harper's Bazaar, maj 2018

Dowodem może być Winnie Harlow, postać ze słynnych kampanii wizerunkowych i pokazów mody z wyraźnymi objawami bielactwa. Jej skóra to odejście od kanonu urody białoskórych czy czarnoskórych modelek. Ciało Winnie to filiacja kobiety zarazem białoskórej jak i czarnoskórej, to także objaw choroby. Jeszcze kilka lat temu nie było możliwe aby bez maskującego makijażu brała udział w jakichkolwiek sesjach zdjęciowych. Obecnie jej oryginalna uroda przełamuje normy estetyczne popkultury.

Może też być zwiastunem ogólnej tendencji aby akceptować indywidualizm własnego wizerunku, a nie uniwersalizm jaki nakazuje despotyczny kanon.³²

I nawet jeśli jest to wynik ciągłej potrzeby dokonywania eksperymentów estetycznych przemysłu modowego to socjologicznie ma to pozytywny wydźwięk.

Opis postaci Winni Harlow to eksplikacja szerszego nurtu, który pojawia się w ostatnim czasie w fotografii mody. Modelka z bielactwem jest obecnie kilka wśród nich: Shahad Salman, Chantalle Brown i Kasia Smutniak, nie przeszkadza im to w podejmowaniu pracy, przeciwnie chętnie eksponują chorobowo zmienioną skórę

il. 20. Modelka Diandra Forrest

³² <https://fashionweekdaily.com/winnie-harlow-model-interview/> (dostęp 27.02.2020)

stanowiącą obecnie "swoistą atrakcję wizualną". Natura zmieniła się w oryginalnego tatuazystę.

Diandra Forrest - to afroamerykanka chorująca od urodzenia na albinizm- podobnie jak Shaun Ross, Breanny Rice, Ruby Vizcarra - to twarze z pokazów mody i sesji zdjęciowych dla prasy - wydaje mi się, że jesteśmy świadkami zmiany społecznej percepcji osób z chorobami skóry - chociaż pewnie jeszcze sporo jest na tym polu do zrobienia.

Możliwe, że to zwiększająca się populacja osób z chorobami skóry buduje szerszą potrzebę akceptacji zmienionego chorobą wyglądu.

Takie zjawiska kulturowe mogą wiązać się oczywiście także z poszukiwaniem wyjątkowych eksperyencji estetycznych osiąganym podczas oglądania specyficznych, chorobowo zmienionych ciał co być może jest paralelą do poszukiwania monstualnych doznań rodem z XIX wieku i tzw "cyrków osobliwości".

Jednak w dzisiejszych czasach "inny" walczy z powodzeniem o akceptację pokazując jak zawsze społeczeństwu jego słabości.³³

Fenomenem jest praca modelki Melanie Gaydos cierpiącej na rzadką chorobę genetyczną: hipohydrotyczną dysplazję ektodermalną manifestującą się silnymi deformacjami twarzy, zębów, paznokci, brakiem mieszków włosowych etc..- fotografuje ją między innymi Tim Walker, brała także udział w teledysku zespołu Rammstein...

Można by się zastanowić: jaki wydzźwięk etyczno- moralno- estetyczny może mieć lub też ma eksponowanie osób z chorobowo zmienioną skórą (?)... Osoba z manifestującym się na skórze zmianami stanowi przecież dalej "osobliwość", swego rodzaju kuriozum.

W XIX wiecznych pokazach osobliwości używano "uwznioślenia" osoby z widoczną ułomnością. W cyrkowych przedstawieniach często była pokazywana jako wysoko urodzony członek arystokracji albo intelektualista, artysta posiadający niezwykle talenty. Podwyższano jej wartość lecz mimo wszystko takie osoby nie mogły

³³ Monstrarium, Anna Wieczorkiewicz, Wydawnictwo: słowo/obraz terytoria /Gdańsk 1.01.2009

il. 21. Zdjęcie z profilu społecznościowego modelki Melanie Gaydos

funkcjonować w XIX wiecznym społeczeństwie surowych norm. Gdzie ludzi niepełnosprawnych dyskryminowano, a w osobach o estetycznie odmiennym wyglądzie dopatrywano się także dewiacji psychicznych lub skłonności do popełniania przestępstw. Oznaki zewnętrzne mogły być wtedy zwiastunem zmian w psychice.³⁴ “Wejście na scenę” pozwala ułomności stać się niezwykłością, a defekt staje się cechą pożądaną i napawającą jej posiadacza dumą. Ciało niezwykle to ciało ambiwalentne, poszukujące grupy tożsamyh mu ludzi, a innych niż tzw “normalni”.

³⁴ Monstrarium. Anna Wieczorkiewicz. Wydawnictwo: słowo/obraz terytoria /Gdańsk 1.01.2009

Nawet kiedy role się zmieniają to niezmienna pozostaje zależność: inny w kontrze do społeczeństwa - bo jego swoistość definiowana jest właśnie przez społeczność.

To społeczność jego szczególności nadaje: stygmat - piętno.^{35*}

Aby się temu przeciwstawić ułomność ulega spektakularyzacji. Pokazy zasilają wyobraźnię zbiorowości i środowisk naukowych. Pozwalają ustalić kryteria postrzegania inności w zmieniającej się pod względem historycznym strukturze społeczeństw.

Jeśli jak twierdzi projektant Rick Owens:

....”- Klasyczny kanon piękności już dawno wszystkim się znudził”... - i poszukujemy nowych doznań estetycznych, to miejmy nadzieję, że sprowokują one społeczeństwo do akceptacji każdej odmienności wyglądu także tej, która jest spowodowana chorobą.^{36*}

Akceptacja odmienności wywołanej nabytym procesem chorobowym przychodzi najtrudniej często bowiem jest ona blokowana myślą o możliwości infekcji, zwłaszcza kiedy jak w przypadku AZS mamy do czynienia nierzadko z otwartymi ranami na skórze.

Często także sam chory izoluje się od otaczającego świata, w obawie przed konfrontacją.

Ta część pracy posłużyła mi do opisanego jak sztuka i artyści przedstawiają wizerunek osoby dotkniętej patologią skóry. Jak na przestrzeni wieków zmieniało się podejście do chorób mających wpływ na wygląd człowieka i jak może to oddziaływać na kondycję psychiczną chorego. Pokazałam sytuację chorego z różnych perspektyw: medycznej, psychologicznej, socjologicznej, antropologicznej oraz artystycznej.

³⁵ ibidem,

*szczegółowo na ten temat opisuję w Rozdziale II. 3., niniejszej pracy

³⁶ <https://kobieta.onet.pl/moda/melanie-gaydos-z-rzadka-choroba-genetyczna-podbija-swiat-mody/jccc5ec>

Część III.

Założenia do projektowania

...” Delikatnymi rękami brała wstrętne pokrzywy. Palily jak ogień, wielkie pęcherze pokryły jej ręce i ramiona, ale zносиła wszystko chętnie, aby tylko wyzwolić braci. Każdą pokrzywę deptała bosymi nogami i plotła zielone włókna.”...

HANS CHRISTIAN ANDERSEN (1805-1875)
DUŃSKI PISARZ I POETA

cytat pochodzi z baśni „ Dzikie Łabędzie”

Potrzeby dzieci z atopowym zapaleniem skóry zostały przeze mnie zdefiniowane na podstawie badań środowiskowych przeprowadzonych wśród rodziców chorych dzieci. Do stworzenia założeń do projektowania wykorzystałam także szeroko dostępną literaturę medyczną. W zakresie materiałoznawstwa współpracowałam także z Instytutem Włókien Naturalnych i Roślin Zielarskich z Poznania. Na potrzeby kolekcji zostało przygotowane przez Instytut opracowanie dotyczące wskazanych surowców roślinnych do produkcji ubrań dla dzieci z atopowym zapaleniem skóry.

Rodzice zrzeszeni w PTCA (Polskie Towarzystwo Chorób Atopowych) wskazywali na trudności w doborze ubrań dla dzieci. Problem może stanowić skład surowcowy materiałów stosowanych w ubraniach dla najmłodszych. Przeważnie u dzieci z chorobami atopowymi występują reakcje alergiczne na włókna syntetyczne - zwłaszcza poliestrowe. Chorobowo zmienioną skórę drażnią sztywne materiały i szwy. Niektóre farby jak i wybielacze powodują nawrót choroby.

Czasem wykorzystywana jest medyczna odzież opatrunkowa. Rodzice wskazywali na szczególne trudności w doborze ubrań na chłodniejsze dni ze względu na duży udział włókien syntetycznych w ciepłej odzieży dziecięcej.

Imię dziecka/ Płeć / wiek dziecka/ lata	Alergie na składniki farb roślinnych	Alergie na włókna materiałów.	Miejsca lichenizacji (stałej) naskórka	Miejsca występowania zmian skórnych	Używanie odzieży specjalistycznej typu piżamka./marka	Sensoryczna nadwrażliwość na metody konfekcjonowania ubrań/ inne uwagi
Ania / 4,5	Orzechy	poliester oraz zbyt ciepłe materiały np. polarowe	Nadgarstki, dłonie (pomiędzy palcami), szyja i kark oraz czasami w zgięciach łokci i kolan	Nadgarstki, dłonie, szyja i kark, czoło, zgięcia łokci i kolan, czasami stopy.	Tak	metki i sztywne ubrania/ zbyt ciepłe materiały np. polarowe Lubi luźne ubrania Używa ubrania z bawełny
Amelka/ 4,5	Brzoza - alergia na pyłki, Orzechy	Brak	pod kolanami, wierzchnia część stopy od kostki do kostki w stawie.	pod kolanami, wierzchnia część stopy od kostki do kostki w stawie.	Tak	Brak
Borys / 3,5	Brak alergii	Brak	Prawy łokieć od strony grzbietowej/ Podbródek. Obszar między ustami a nosem	Zgięcia łokciowe, pośladki, nogi		nie lubi sztywnych ubrań, krępujących ruchy, np. grubego dżinsu
Miłosz / 7	Brak alergii	Przy dłuższym kontakcie z poliesterem problemy skórne się zaostrzają	Prawe zgięcie kolana. Prawy nadgarstek	Zgięcia kolanowe, pośladki, nogi, plecy, szyja	Tak	Unikamy ubrań z domieszką poliestru
Lenka / 5,5	Nie stwierdzono	Syntetyczne podrażniają. nosi ubrania bawełniane	góra pośladków/koniec pleców, zgięcia łokci, kolan, łydki, uda, brzuszek	góra pośladków/koniec pleców, zgięcia łokci, kolan, łydki, uda, brzuszek		Ubrania muszą być przewiewne. Ciasne i syntetyczne doprowadzają do pocenia co za tym idzie, zaostrzeń i nerwowości. Metki wycinamy bo podrażniają. Dużo się smarujemy, więc córka się często musi przebierać.

il. 22. Tabela badania wstępnego, przeprowadzonego wśród rodziców dzieci współpracujących podczas testowania asortymentu zaprojektowanych dla dzieci z AZS ubrań.

III. 1. Wygląd ubrań przeznaczonych/dedykowanych dzieciom z atopowym zapaleniem skóry.

Obecnie dzieci z atopowym zapaleniem skóry korzystają ze specjalistycznych ubrań - opatrunków tzn odzieży podtrzymującej opatrunki i zabezpieczającej skórę przed kontaktem z ubraniami. Odzież ta to wyłącznie naturalnie białe (niebielone) koszulki, legginsy, skarpety oraz pończochy dla młodszych dzieci. Uszyte z wysoce rozciągliwych materiałów na bazie bawełny i wiskozy. To przylegająca do ciała bielizna. To ubrania spełniające także rolę mokrych opatrunków dlatego jest to również specjalistyczna odzież medyczna, której estetyka odwołuje się do minimalizmu, np Comfast™ Easywrap™ firmy Synergy Health. Derma Silk proponuje ubranka w podobnej stylistyce i o podobnym przeznaczeniu wyprodukowane z jedwabiu. Nelko Atopic to naturalnie białe (niefarbowane i niebielone) ubrania głównie dla niemowląt i bielizna dla dzieci starszych z bawełny organicznej i włókien bambusowych. Firm produkujących tego rodzaju ubrania jest obecnie na świecie kilkanaście. Wszystkie

dostępne specjalistyczne ubrania opierają się zawsze na formie klasycznej bluzki, legginsów albo kombinezonów dla młodszych dzieci i zawsze są uszyte z niebarwionych materiałów (białe lub ecru). Są przeznaczone także na okresy nasilenia choroby kiedy można je stosować jako mokre lub suche opatrunki.

Brak jest jednak specjalnie dedykowanych ubrań dla dzieci starszych, w wieku przedszkolnym i szkolnym przeznaczonych na czas remisji choroby.

O ile na rynku są dostępne ubrania z bawełny organicznej dla dzieci najmłodszych czyli niemowląt to ubrania dla dzieci starszych mają przeważnie różnego rodzaju domieszki włókien syntetycznych i coraz rzadziej spotykana jest bawełna organiczna zwłaszcza nie barwiona chemicznie farbami, w których składzie często znajdują się szkodliwe dla zdrowia substancje.

Brak jest specjalnych ubrań całodziennych dla dzieci chorych uwzględniających ich potrzebę posiadania ubrań przewiewnych, z naturalnych materiałów zapewniających komfort noszenia i zaspokajających potrzebę zróżnicowanych doznań estetycznych płynących z faktur, kolorów i kompozycji. Brak jest ubrań łączących w sobie komfort noszenia specjalistycznego ubrania z afirmacją i potrzebą wyrażania siebie przy pomocy ubioru.

Dlatego zaproponuję kolekcję ubrań mających wpływ na komfort życia, zróżnicowaną pod względem projektowym i estetycznym ze specjalnie dobranych materiałów, i wybarwień. Z wykończeniami wspomagającymi wymogi dzieci chorujących na atopowe zapalenie skóry.

III. 2. Wybór stylistyki - przegląd tendencji mody dziecięcej, segmentacja rynku, historii ubioru dla dzieci.

Na wiek XX przypada rozwój szeroko pojętego designu dla dzieci - powstają specjalne meble, zabawki, tkaniny dekoracyjne, a także ubrania.

Zwraca się szczególną uwagę na dzieciństwo jako czas rozwoju człowieka i dojrzewania ku dorosłości. Projektantów i psychologów szczególnie interesują pierwsze fazy dzieciństwa. Naukowcy dostarczają dowodów na istotny wpływ doświadczeń z pierwszych lat życia na późniejsze zachowanie dorosłego człowieka. Istotną dla rozwoju młodego człowieka jest kognitywna zabawa.

Dobroczynny wpływ ubrania na psychikę dziecka - idea ubrania -zabawki.

Zakładanie i noszenie ubrań przez dzieci z atopowym zapaleniem skóry często wiąże się z odczuwaniem dyskomfortu przez zniszczoną chorobą skórę. Dodatkowo dochodzi strach przed odczynami alergicznymi, które może spowodować niewłaściwy skład materiału lub użyte barwniki. Dlatego bardzo istotnym w procesie projektowym wydaje mi się zachęcenie dzieci do noszenia odzieży. Zarówno proces ubierania się, jak i sam strój może być tu formą kreatywnej zabawy. Chcę aby dziecko weszło w interakcję ze swoim ubraniem i chociaż przez chwilę stało się twórcą. Pojawiają się zatem ruchome elementy, aplikacje umieszczane samodzielnie w wybranym miejscu, możliwość swobodnego zestawiania asortymentu kolekcji, czasem możliwość samodzielnego farbowania ubrania.

Strój spektakularny czy maskujący ?

Kolejne pytanie czy ubranie dla chorego dziecka powinno być oryginalne czy maskujące dające możliwość wtopienia się w tłum, niewyróżniające się. Z jednej strony zmagamy się z potrzebą bycia zauważonym, wyróżnionym a z drugiej z potrzebą zasymilowania się z grupą rówieśników. Konformizm jak i ubranie podobne do ubrań grupy rówieśniczej pomaga zespolić się z nią. Walka z uprzedzeniami środowiska często jednak wymaga spektakularnego wejścia na scenę. Ekspozycja pobudza

wyobraźnię i wzmacnia procesy asymilacji osób z widocznym piętnem (jakie pozostawiają po sobie dermatozy).

Deficyt może stać się atrakcyjnym atutem, a efektowny kostium może stać się zbroją ochraniającą delikatne psychiczne wnętrze przed światem. Możemy poszukać własnej nonkonformistycznej drogi, budując opartą na poczuciu własnej wartości komunikację ze światem.

Oczywiście wewnętrzna potrzeba na bycie zauważonym lub potrzebę asymilacji zależy od grupy wiekowej dzieci. W materiale bibliograficznym możemy znaleźć wiele koncepcji podziału na okresy rozwoju dziecka.

W mojej pracy zajmuję się dziećmi w wieku przedszkolnym oraz dziećmi na progu wieku szkolnego czyli późnego dzieciństwa. Dzieci w wieku przedszkolnym zaczynają chętnie korzystać z wyobraźni i pamięci. Jako metodę poznawczą względem otaczającego je świata wykorzystują zabawę.³⁷ Nie stronią od rywalizacji zarówno w domu jak i w grupie rówieśników. Chętnie zwracają uwagę na ładne i szczególne w ich mniemaniu przedmioty, (niektóre zyskują dla nich charakter wręcz magiczny).

Projektując ubrania dla dzieci z atopowym zapaleniem skóry podchodzę do tematu holistycznie. Zamiast projektować wyłącznie asortyment odzieży (spodnie, bluzki, itp) chcę zadbać o zaprojektowanie marki ubrań ekologicznych, farbowanych w roślinnych barwnikach wspierających dobrostan skóry. Aby dzieci doświadczające choroby nie czuły się wyizolowane, ubrania takie powinny być skierowane do wszystkich odbiorców, ale dedykowane w szczególności tym, którzy borykają się z atopowym zapaleniem skóry i innymi dermatozami. Pożądane przez ludzi zdrowych, ale zaprojektowane z myślą o cierpiących na dolegliwości skórne.

Uważam, że powinny być to ubrania o charakterze designerskim, nieco ekskluzywnym wpisujące się w społeczną potrzebę otaczania się w życiu przedmiotami estetycznymi. Wspierające estetyczną potrzebę twórczości - tworzenia „pięknego życia”.³⁸

³⁷ A.I. Brzezińska, K. Appelt, Sz.Hejmanowski, S.Jabłoński,... "Portrety psychologiczne człowieka- szanse i zagrożenia rozwoju" - Cykl artykułów opublikowanych latach 2003-2004 w miesięczniku Remedium; str. 22-30.

³⁸ Bohdan Dziemidok „Główne kontrowersje estetyki współczesnej”, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2009; str. 306-311

Dla dzieci z AZS i ich rodziców ważny jest także aspekt życia codziennego dlatego kolekcja powinna być wzbogacona o bardzo proste ubrania codziennego użytku. Podczas rozmów i badań przeprowadzonych wśród rodziców dzieci chorych na AZS zrzeszonych w Polskim Towarzystwie Chorób Atopowych spotkałam się z dużym zainteresowaniem dla mojego projektu. Rodzice wskazywali, że byłoby dla nich bardzo pomocne jeśli powstałaby linia odzieży przeznaczona dla dzieci z chorobami skóry.

Poszukując ubrań dla dzieci, ciężko poruszać się im wśród skomplikowanych składów surowcowych. Tradycyjnie szyte ubrania bywają niewygodne - denerwują metki, grube szwy wewnątrz ubrań czasem zbyt sztywne materiały. Niestety, pomimo licznych informacji pojawiających się na stronach mediów społecznościowych PTCA o zmianach skórnych, które są konsekwencją np. styczości skóry z ubraniami o ciemnych, intensywnych barwach, jest dość niska świadomość substancji powszechnie (przemysłowo) używanych do farbowania ubrań.

III. 3. Wybór materiałów z kolekcji, użytych w kontekście projektowania w zgodzie z ekologią.

W sferze założeń do projektowania istotny będzie aspekt projektowania w duchu ekologicznym.

Większość badań nad atopowym zapaleniem skóry wskazuje zanieczyszczenie środowiska jako jedną z przyczyn choroby. Dlatego myślę, że szczególnie istotną rzeczą jest tu postępowanie holistyczne i zaproponowanie kolekcji stworzonej z dbałością o środowisko naturalne. W obliczu szkodliwości obecnie stosowanych materiałów i dodatków krawieckich przez przemysł modowy (35% całości mikroplastiku, który corocznie trafia do środowiska i 10% produkcji gazów cieplarnianych³⁹), tym istotniejszy wydaje mi się fakt stworzenia kolekcji w myśl gospodarki cyrkularnej. Kolekcji, która nie szkodzi środowisku, a może przyczynić się do jego ochrony, np. zwiększając ilość nasadzeń nowych roślin i drzew. Dużą wagę przywiązuję także do lokalności produkcji - większość wybranych przeze mnie materiałów i dodatków konfekcyjnych jest produkowana w Polsce.

Począwszy od wyboru materiałów, nici, guzików, dodatków krawieckich a na farbowaniu materiałów i konfekcjonowaniu skończywszy - całość pomyślana jest tak aby końcowy produkt czyli ubranie dziecięce stało się rzeczą w 100% biodegradowalną. Do produkcji ubrań są użyte wyłącznie roślinne materiały, tak aby powstała kolekcja w 100% „wegańska”. Odwołanie się do natury i jej niewymuszonego piękna może mieć także oczyszczający wpływ na psychikę człowieka dzięki zaletom estetycznym.

Wybór materiałów naturalnych do projektowania kolekcji podyktowany jest także wynikami badań przeprowadzonych wśród rodziców dzieci chorujących na atopowe zapalenie skóry. W większości dzieci wrażliwe są na włókna poliestrowe i inne materiały syntetyczne.

³⁹„Przemysł tekstylny a środowisko” - artykuł opublikowany przez Danutę Łukasińską na łamach www.ekopotencjal.pl (dostęp 16.11.21)

Do uszycia kolekcji wykorzystuję kotonizowane lny, bawełnę organiczną, wiskozę oraz zaprojektowany dla dzieci z atopowym zapaleniem skóry materiał z lnu, pokrzywy, bawełny i konopii włóknistej.

il. 23. dzianiny lniane 100%

il. 24. przędza i tkaniny lniane (len 100%)

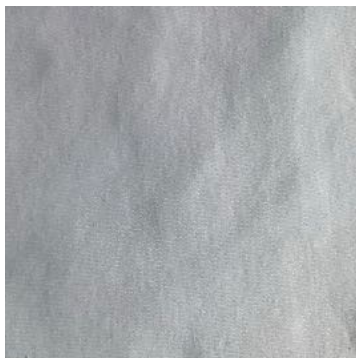
Len został przeze mnie wybrany ze względu na lokalność produkcji, a także z uwagi na korzystny wpływ jaki wywierają jego włókna przy kontakcie z ciałem. Włókna kotonizowanego lnu są wysoce higroskopijne oraz dają możliwość dobrej wentylacji - co dla osób z atopowym zapaleniem skóry jest niezwykle istotne. Zapewniają komfort użytkowania oraz działanie korzystne poprzez bioaktywność dla skóry i wykazując działanie bakteriostatyczne.

il. 25. przędza i dzianiny z bawełny organicznej 100%

Bawełna organiczna jest tradycyjnie zalecana osobom z chorobami skóry jako włókno higroskopijne i wysoce przepuszczalne dla powietrza. Bawełna organiczna to produkt rolnictwa ekstensywnego a do jej uprawy nie stosuje się pestycydów oraz chemicznych środków owadobójczych, dlatego jej włókna nie zawierają szkodliwych i drażniących substancji chemicznych. (Jest to produkt ekologiczny wytwarzany z dbałością o pracownika.)

Wiskoza jest materiałem przewiewnym z łatwością pochłaniającym nadmiar wody. Jest także produktem roślinnym chociaż do jej produkcji używa się związków chemicznych. W przypadku lyocelu i tencelu proces technologiczny jest ekologiczny ze względu na nie stosowanie do rozpuszczania celulozy substancji żrących. Materiały otrzymywane z celulozy ulegają biodegradacji w 100%.

il. 26. dzianina z wiskozy 100%,
modal

Kolejnym używanym przeze mnie materiałem jest materiał z włókien bawełny, lnu, konopii włóknistej oraz pokrzywy. Materiał został wyprodukowany przy współpracy z dr hab. Małgorzatą Zimniewską prof. IWNiRZ oraz Instytutem Włókien Naturalnych i Roślin Zielarskich w Poznaniu.

Wyprodukowana tkanina ma właściwości prozdrowotne. Działanie bioaktywne wykazują włókna lniane, włókna konopne i włókna pokrzywy. Zastosowana przędza nie została poddana żadnym chemicznym procesom zmiękczającym. Jej szorstkość wynikająca z właściwości zastosowanych włókien stanowiła problem podczas ewaluacji projektu.

Właściwości haptyczne zastosowanych materiałów są dla mnie istotne w procesie projektowym. Materiał powinien być miękki i przyjemny w dotyku.

Na początku projektowania materiału powstały zarówno dzianiny jak i tkaniny. Z dzianin zrezygnowaliśmy jednak dość szybko ze względu na ich małą stabilność oraz odczuwalną szorstkość. Przędza to 50% bawełna organiczna, 25% pokrzywa, 25% konopie.

Powstały materiał (tkanina) z konopii włóknistej, pokrzywy, bawełny i lnu został wykorzystany przeze mnie w kolekcji dla dzieci z atopowym zapaleniem skóry ze względu na swoje szczególne i niepowtarzalne właściwości. Dodatkowe zmiękczenie tkaniny eliminujące jego szorstkość w procesie mechanicznym przebiega wyłącznie manualnie i dlatego może zostać użyte w pojedynczych modelach.

il. 27. Próbkę przędzy, dzianiny o różnych splotach i gramaturach oraz tkaniny wykonanej przez IWNIRZ na potrzeby zaprojektowania kolekcji dla dzieci z azs./ archiwum własne

Rośliny włókniste zastosowane do produkcji materiałów użytych w kolekcji:

- Pokrzywa konopiolistna (*ultrica cannabina*) pochodzi z środkowej i południowo-zachodniej Azji. Od średniowiecza do XVII wieku była popularnie stosowana jako roślina włókiennicza. Obecnie rzadko wykorzystywana w przemyśle włókienniczym. Jako roślina zielarska, pokrzywa (*ultrica dioica*, *ultrica cannabina*) wykazuje działanie prozdrowotne i bioaktywne ze względu na zawartość witamin, biopierwiastków, tanin, krzemionki... Posiada działanie antyhistaminowe, antyoksydacyjne, antibakteryjne oraz pomaga w leczeniu ran.⁴⁰ Włókno pokrzywy jest wysoce higroskopijne (zdolność pochłaniania wody jest wyższa niż w przypadku bawełny). Niska odporność włókien na zrywanie sprawia, że przerabia się ją wyłącznie w

⁴⁰ Marzena Pieszak, Przemysław Mikołajczak „Właściwości lecznicze pokrzywy zwyczajnej (*ultrica dioica* L.) (The healing properties of stinging nettle (*ultrica dioica* L.)”, *Postępy Fitoterapii* 4/2010 s.199-204, e-ISSN 1731-2477

mieszkankach, zwłaszcza z dodatkiem bawełny organicznej. Obecnie w Europie nie ma przemysłowych, kontrolowanych upraw pokrzywy włóknistej. Zdziczałe rośliny występują na terenie Euroazji, także w Polsce.

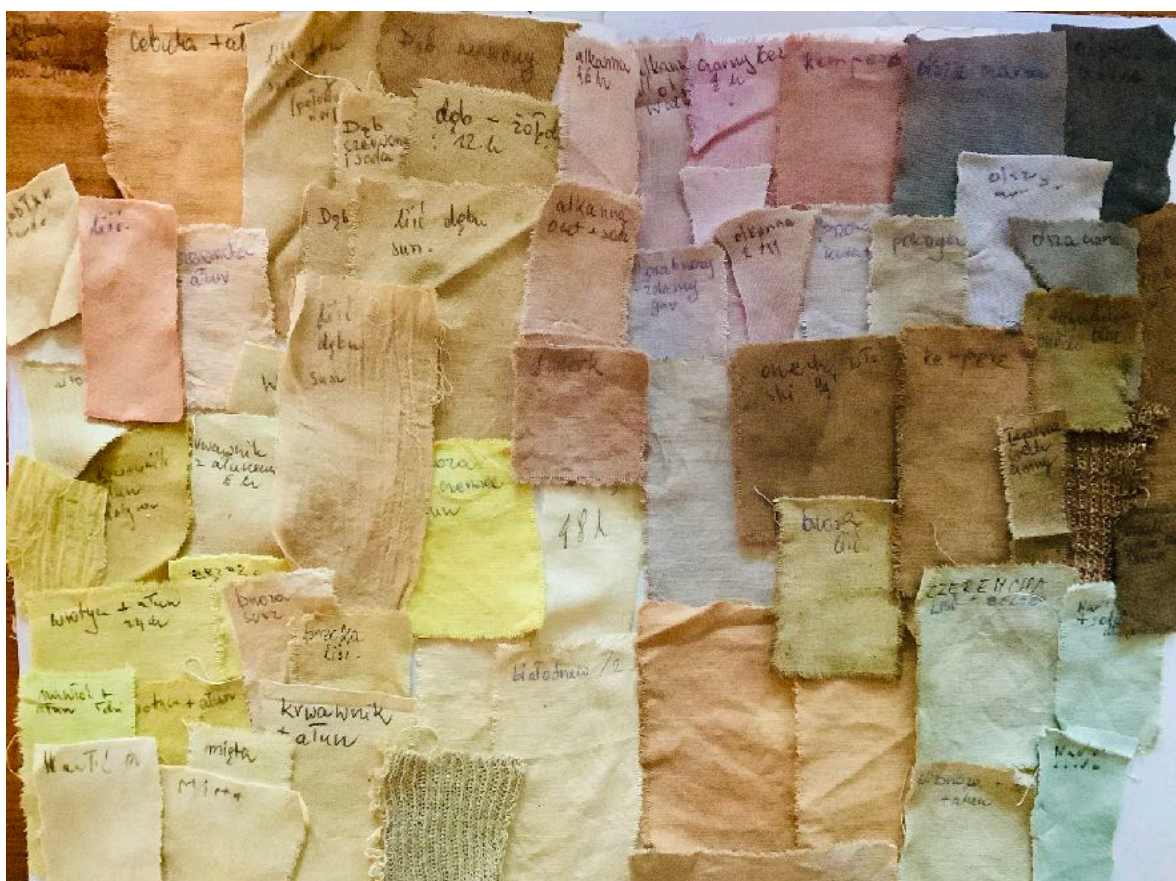
- Konopia włóknista (*cannabis sativa*) Pochodzi z Azji, zawiera między innymi kwasy fenolowe, stanowiące o bioaktywności jej włókien. Ze względu na twardość włókien wykonywane materiały są trwałe i odporne na zużycie, wymagają jednak specjalnej obróbki technologicznej. Podobnie jak i len znajduje zastosowanie w wielu gałęziach przemysłu od farmaceutycznego po budownictwo, wykorzystuje ją nawet przemysł motoryzacyjny jako materiał do produkcji karoserii samochodowych. Materiały tekstylne wytworzone z włókien konopii charakteryzują się wysoką sorpcyjnością, przewiewnością i wytrzymałością przy stosunkowo dużej lekkości. Jest to roślina wytrzymała i szybko rosnąca, uprawiana w Polsce.
- Len zwyczajny (*linum usitatissimum*)- jak wskazuje łacińska nazwa „*usitatissimum*”- „wielce przydatny” - ziarno wykorzystywane jest w przemyśle spożywczym i farmaceutycznym; włókno w przemyśle odzieżowym, budownictwie, paździerze w budownictwie i do produkcji papieru, wyłoki przerabia się na paszę. Roślina znana i wykorzystywana przez człowieka od kilku tysięcy lat pochodzi z Bliskiego Wschodu. Zawiera enzymy, kwas linolowy, nienasycone kwasy tłuszczowe, glikozydy cyjanogenne, enzymy, witaminy, fitosterole...⁴¹Wytwarzane z jego włókien materiały są wysoce higroskopijne, przewiewne. Dzięki strukturze włókien wykazują działanie „chłodzące”. Występuje jako roślina uprawna w strefie klimatu umiarkowanego.
- Bawełna (*gossypium*), jest rośliną użytkowaną jako włóknista od kilku tysięcy lat, pochodzi ze strefy tropikalnej, a najlepiej rośnie w temperaturze 20-21 C. Uprawiana głównie w ciepłych rejonach Ziemi. Ze względu na swoje właściwości jest jednym z najpopularniejszych włókien roślinnych w przemyśle. Uprawa wymaga dużego

⁴¹ Dorota Nowak- Idzikowska „ Len zwyczajny. Najbardziej przydatna roślina świata” Twój Farmaceuta,2017, nr12, <https://www.medicover.pl/o-zdrowiu/len-zwyczajny-najbardziej-przydatna-roslina-swiata,5009,n,2669>, dostęp: 22.01.2022

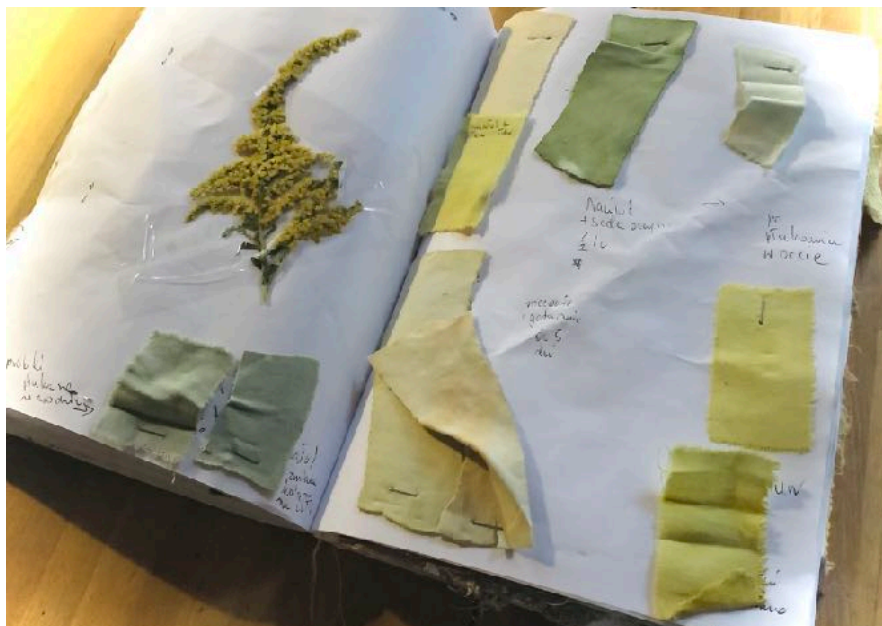
nakładu pracy i zużywa duże ilości wody. Do produkcji najlepszych materiałów tekstylnych używa się najdłuższych włókien (średnio mają one długość od 2 do 4 cm). Materiały są miękkie o przyjemnym chwycie, delikatne, przewiewne higroskopijne. Bawełna wykorzystywana jest także w przemyśle spożywczym i farmaceutycznym (olej).

III. 4. Barwy i barwniki użyte w kolekcji.

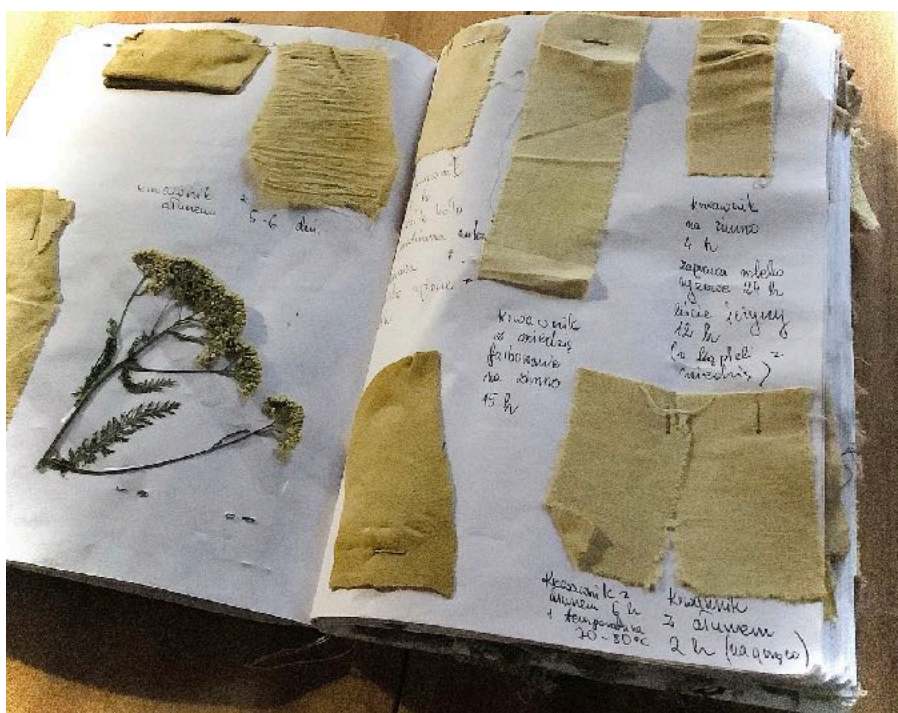
Do farbowania zostały wykorzystane barwniki roślinne.

il. 28. Próbnik kolorów uzyskanych z różnych roślin barwierskich /archiwum własne

il. 29. Fotografia próbnika kolorów i wykazu roślin barwierskich/ kolory uzyskiwane z ziela nawłoci późnej /archiwum własne/

il. 30. Fotografia próbnika kolorów i wykazu roślin barwierskich/ kolory uzyskiwane z ziela krwawnika /archiwum własne.

Przeprowadziłam badania nad kolorem uzyskiwanym z roślin bez stosowania katalizatorów i zapraw w postaci szkodliwych soli metali (np siarczanów żelaza, miedzi czy aluminium)⁴²

⁴² Aleksandra Bystry „Dzikie barwy” ; Wydawca: Dzikie Barwy, Łódź 2019

Na początku skupiałam się na wszystkich roślinach zielarskich wykazujących udokumentowane, prozdrowotne dla skóry działanie. Rośliny zielne, zostały jednak przeze mnie wyeliminowane z dalszej pracy badawczej ze względu na możliwość działania alergizującego pyłków zawartych w ich kwiatach. Z roślin zielnych w dalszej pracy została wykorzystana tylko pokrzywa jako liść.

Po konsultacji ze specjalistami z zakresu dermatologii, pokrzywa została wyeliminowana z dalszych prac ze względu na możliwość wystąpienia niepożądanych odczynów.

il. 31. Fotografia próbnika kolorów i wykazu roślin barwierskich, kolory uzyskiwane z pokrzywy zwyczajnej/ archiwum własne

Skupiałam się na barwnikach pozyskiwanych głównie z drzew, ich kory, liści, owocostanów, szyszek... Są to składniki szeroko stosowane w ziołarstwie podczas leczenia chorób skóry różnej etiologii.⁴³

⁴³Ilona Kaczmarczyk- Sedlak, Arkadiusz Ciołkowski „Zioła w medycynie - choroby skóry, włosów i paznokci” tom 1 i 2, PZWL Wydawnictwo Lekarskie, Warszawa 2020

Wykorzystuję barwniki opisywane w bibliografii dotyczącej farbowania oraz takie, z którymi podczas lektury nie zapoznałam się. Kluczem w doborze roślin barwierskich

il. 32. Dzianina lniana farbowana w: łupinie orzecha, korze czeremchy, liściu jabłoni, owocu jarzębu, korze brzozy, liściu czeremchy, liściu orzecha włoskiego, liściu bzu czarnego / archiwum własne

oprócz walorów estetycznych były także ich aspekty lecznicze.

Dlatego korzystałam w swojej pracy prawie wyłącznie z tynktur pochodzących z rodzimych (występujących na terenie Polski i Europy środkowej) drzew i krzewów wykazujących lecznicze, bakteriobójcze i bakteriostatyczne działanie dla skóry. Powstała w ten sposób paleta jest ograniczona do kolorów ziemi, odcieni umbr, ochry szerokiej gamy beży, brązów, żółci oraz stonowanych zieleni. Nie ma w niej błękitów ani mocno nasyconych chromatycznych barw.

Czasem wykorzystuję intensywnie żółtą barwę, niektóre jej odcienie przy wspomaganiu się ałunem (dwunastowodny siarczan glinowo potasowy - naturalnie występujący minerał - stosowany od starożytności; ma także zastosowanie jako farmaceutyk). W ten sposób uzyskany kolor nie jest jednak stosowany w asortymentach mających

bezpośrednią styczność ze skórą ze względu na możliwe nadmierne wysuszenie naskórka (na skutek działania ałunu).

Żółty ma jednak także znaczenie pejoratywne, o czym już pisałam w niniejszej pracy (str 13). W projektach chcę jednak uniknąć negatywnych konotacji i wykorzystać potencjał żółci jako życiodajnej, bo kojarzącej się ze Słońcem barwy. Jest to także kolejny powód aby kolekcja zaprojektowana z myślą o dzieciach chorych była kierowana także do dzieci zdrowych i rodziców o proekologicznym stylu życia, co jest tu istotne, aby żółć straciła moc piętnowania.

Zdecydowałam się na paletę kolorów jasnych, ciepłych budzących skojarzenia ze światłem słonecznym. W ten sposób wykorzystuję sugestywne działanie barw na psychikę chorego dziecka. Dopełnieniem tej palety będą brązy i zielenie oraz delikatne odcienie różu i pomarańczowego. Uzyskiwane tynktury zostały także przebadane pod względem utraty barw podczas prania.

il. 33. Próbk kolorystyczne na dzianinie lnianej - na górze kolory przed praniem na dole po praniu.

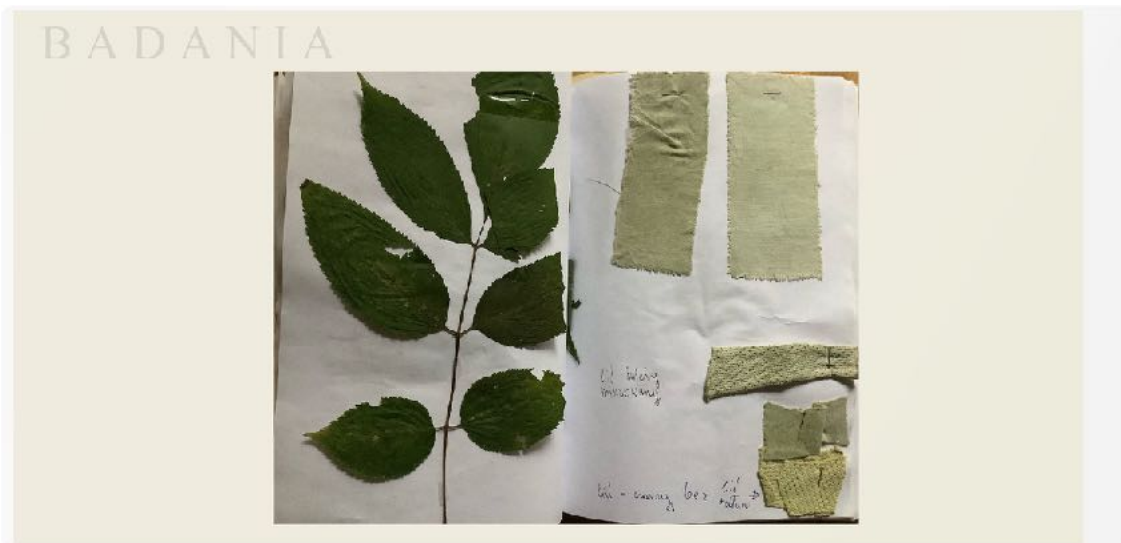
Badałam występujące w Polsce drzewa i krzewy, wykorzystywane równocześnie w ziołolecznictwie, i do barwienia włókien roślinnych.

Do dalszych poszukiwań wybrałam, głównie liście i korę drzew oraz krzewów, wykazujących działanie prozdrowotne, i posiadających walory roślin barwierskich:

il. 34. Czarny bez /Prof. Dr. Otto Wilhelm Thomé Flora von Deutschland, Österreich und der Schweiz 1885, Gera, Germany

Bez czarny (*sambucus nigra* L.), zawiera związki flawonoidowe, drobne ilości glikozydu cyjanowego (sambunigrina rozkłada się dość szybko podczas suszenia i gotowania), wykazuje działanie przeciwbólowe i przeciwświądowe, rozkurczowe, wykorzystywany także przy wysypkach skórnych, egzemach, zapaleniu spojówek, leczeniu wrzodów, oparzeniach.⁴⁴ Jako substancje lecznicze wykorzystywane są przede wszystkim kwiaty i owoce oraz liście, kora...⁴⁵ Liść stosowany na rany i siniaki.⁴⁶ Do farbowania używam liści, które dają delikatne odcienie zieleni. (Odcień zieleni uzyskany z bzu czarnego to kolor stosunkowo trudny do otrzymania bez wspomagania się związkami metali.)

liść bzu czarnego i uzyskane z niego barwy, użyte w sylwetkach nr 1, 7, 13.

il. 35.

⁴⁴Maria Polakowska, „Leśne rośliny zielarskie” wydanie IV Państwowe Wydawnictwa Rolnicze i Leśne, Warszawa 1987, str 93-94

⁴⁵https://pl.wikipedia.org/wiki/Bez_czarny dostęp 22.01.2021

⁴⁶R. L. Johnson, S. Foster, „Przewodnik po ziołach leczniczych, najbardziej skuteczne rośliny lecznicze świata”; National Geographic Washington, D.C. 2010

Brzoza brodawkowata (*betula pendula* Roth), zawiera saponiny, flawonoidy, kwasy organiczne, żywice. Działa odkażająco, przeciwgrzybicznie, wspomaga gojenie ran.⁴⁷ Do farbowania wykorzystują liść oraz korę. Każdy z surowców daje inne kolory. Liść oddaje barwniki od limonkowej (zielonkawej) żółci poprzez żółć cytrynową potem ciepłą, słoneczną (żółto-pomarańczową), aż do koloru starego złota o lekko łososiowym odcieniu. Kora zabarwia włókna na barwy łososiowe, beżowe, perłoworóżowe.

il. 36. brzoza /Prof. Dr. Otto Wilhelm Thomé Flora ...

il. 37.

⁴⁷Maria Polakowska, „Leśne rośliny zielarskie” wydanie IV Państwowe Wydawnictwa Rolnicze i Leśne, Warszawa 1987, str 78

Buk zwyczajny, buk pospolity (*fagus sylvatica* L.) - do farbowania wykorzystywałam liść, który ma działanie między innymi: przeciwzapalne i przeciwalergiczne, uspokajające i odkażające⁴⁸. Wywar z liści daje kolory od ciepłego, delikatnego łososiowego, pomarańczowego do odcieni sjeny palonej.

il. 38. Buk /Prof. Dr. Otto Wilhelm Thomé Flora von Deutschland, Österreich und der Schweiz 1885, Gera, Germany

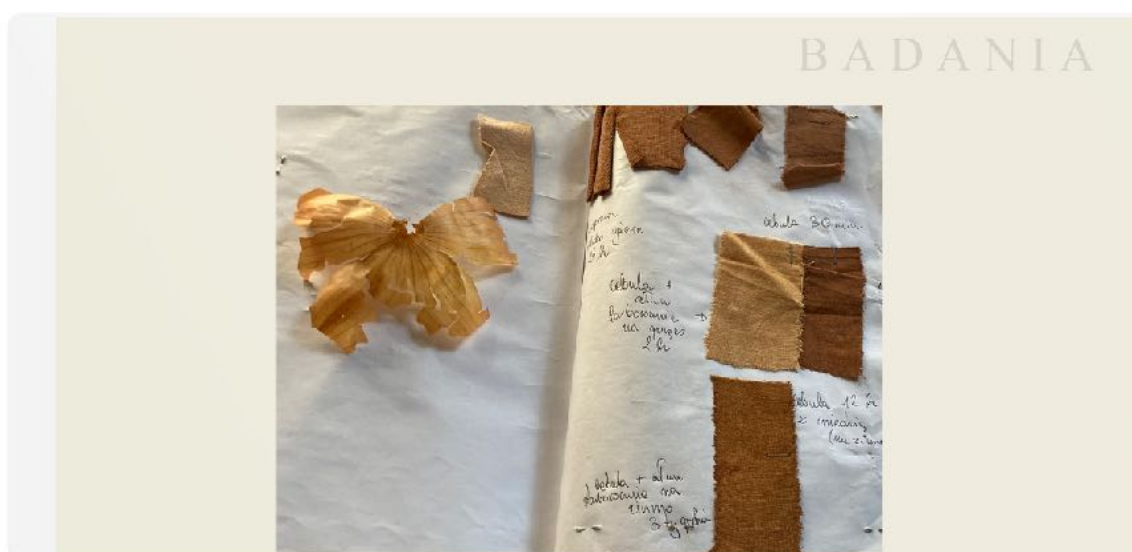
il. 39.

⁴⁸ <http://gramzdrowia.pl/dr-henryk-rozanski/fitoterapia-ziololecznictwo-ziola-drzewa-krzewy/buk-zwyczajny-fagus-sylvatica-fagaceae.html> / dostęp 20.01.2022

Cebula (*Allium cepa* L.) - zawiera między innymi: siarczki, związki lotne, saponiny, flawonoidy... Wykazuje działanie przeciwbakteryjne, przeciwwirusowe, antyoksydacyjne, antyalergiczne, ma także zdolność stymulowania układu odpornościowego organizmu.⁴⁹ Do farbowania używam łuski cebuli. Daje ona szerokie spektrum różnych odcieni żółcieni, różowego, pomarańczu, czerwieni aż do głębokich odcieni sjeny i brązu.

il. 40. cebula /Prof. Dr. Otto Wilhelm Thomé; „Flora von Deutschland, Österreich ...

Łuski cebuli i uzyskane z niej barwy użyte w sylwetkach nr 2, 3, 4, ...

il. 41.

⁴⁹ https://pl.wikipedia.org/wiki/Cebula_zwyczajna /dostęp: 20.01.2021

Czeremcha (*padus avium* Mill.), kwiat polecany przez bibliografię zielarską szczególnie osobom z atopowym zapaleniem skóry. Kora używana w fitomedycynie i homeopatii.⁵⁰ (Zawiera amygdalinę, która ulega rozpadowi pod wpływem wysokiej temperatury i suszenia.⁵¹) Do farbowania używałam korę i liście. Kora daje barwy beżowe o odcieniu łososiowym, brzoskwińowym do odcieni sjeny palonej. Liść w zależności od pory roku, w której jest zbierany oraz rejonu zbioru daje tynktury od jasnej, pastelowej lekko beżowej żółci przez łososiowy do intensywnych żółci możliwych do osiągnięcia z dodatkiem katalizatora reakcji w postaci ałunu.

il. 42.

il. 43.

⁵⁰ Marian Nowiński „Dzieje upraw i roślin leczniczych” Państwowe Wydawnictwo Rolnicze i leśne, wydanie 2, Warszawa 1983, str 32.

⁵¹<https://biotechnologia.pl/farmacja/glikozydy-cyjanogenne-bo-wszystko-jest-i-nic-nie-jest-trucizna,14889>, dostęp: 02.05.2021

Dąb szypułkowy, bezszypułkowy (*quercus robur* L., *quercus petraea*) jego kora i liście zawierają garbniki i taniny co przekłada się na działanie przeciwzapalne, bakteriostatyczne i wspomaga leczenie trudno gojących się ran, owrzodzeń, czyraków, odmrożeń, egzemy, oparzeń...⁵². Dębowa tynktura to kilka odcieni beżu i brązu, sjeny palonej o różnym stopniu nasycenia.

Do farbowania używane są liście, owoce szupinkowe (żołędzie) oraz kora. Dąb bogaty w naturalne taniny należy do barwników dość odpornych na pranie. Percepcja ciepłego, beżowo- brązowego koloru wzmaga odczucia otulenia, bezpieczeństwa.

il. 44. Dąb /Prof. Dr. Otto Wilhelm Thomé Flora von ...

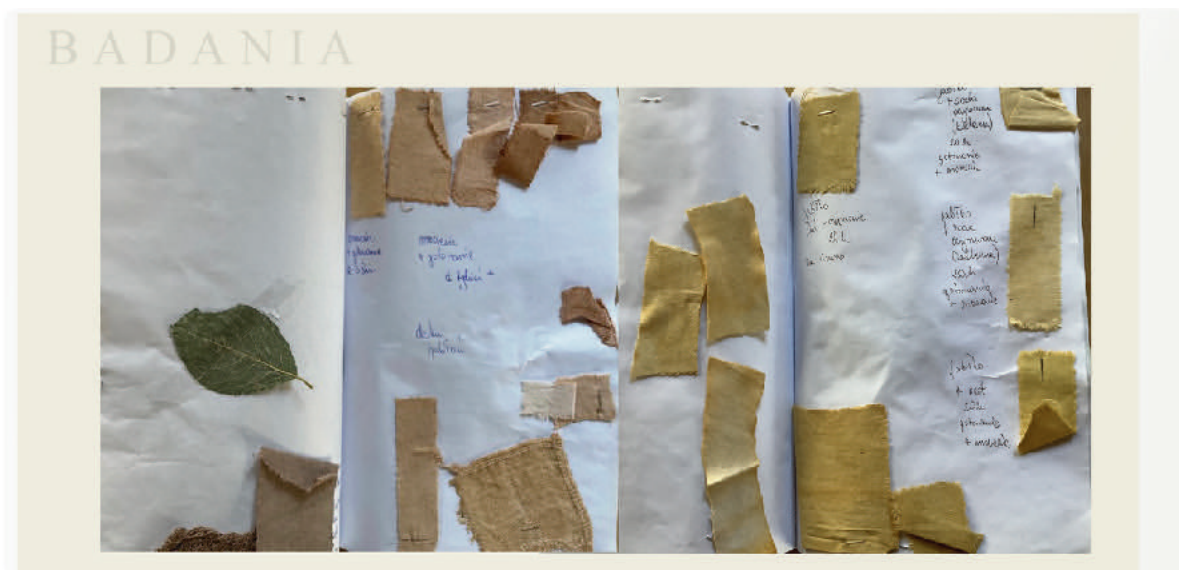
il. 45.

⁵²Maria Polakowska, „Leśne rośliny zielarskie” wydanie IV Państwowe Wydawnictwa Rolnicze i Leśne, Warszawa 1987, str 89

Dzika jabłoń (*malus sylvestris*), jabłoń (*pyrus malus*): do farbowania używałam liści, które mają w swoim składzie między innymi rutynę, związki fenolowe i garbniki. Wykazują zatem działanie przeciwkrwotoczne, przeciwbakteryjne, przeciwzapalne.⁵³ Barwy uzyskane oscylują od złoto-morelowej do chłodnego różu.

il. 46. Jabłoń /Prof. Dr. Otto Wilhelm Thomé Flora von ...

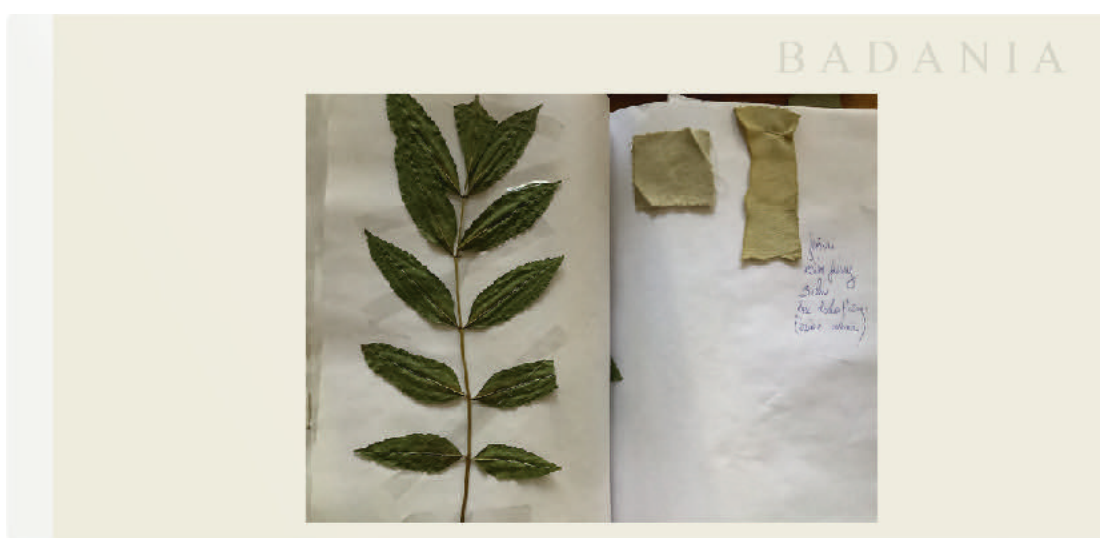
il. 47.

⁵³ Maria Polakowska, „Leśne rośliny zielarskie” wydanie IV Państwowe Wydawnictwa Rolnicze i Leśne, Warszawa 1987, str 22-24

Jesion wyniosły (*fraxinus excelsior* L.) Liście zawierają inozyt, garbniki, olejek lotny.⁵⁴ Do farbowania używam liści - dają wybarwienia w kilku odcieniach raczej ciepłych, żółtawych zieleni zależnie od pory zbiorów.⁵⁵

il. 48. Jesion/ ...

il. 49.

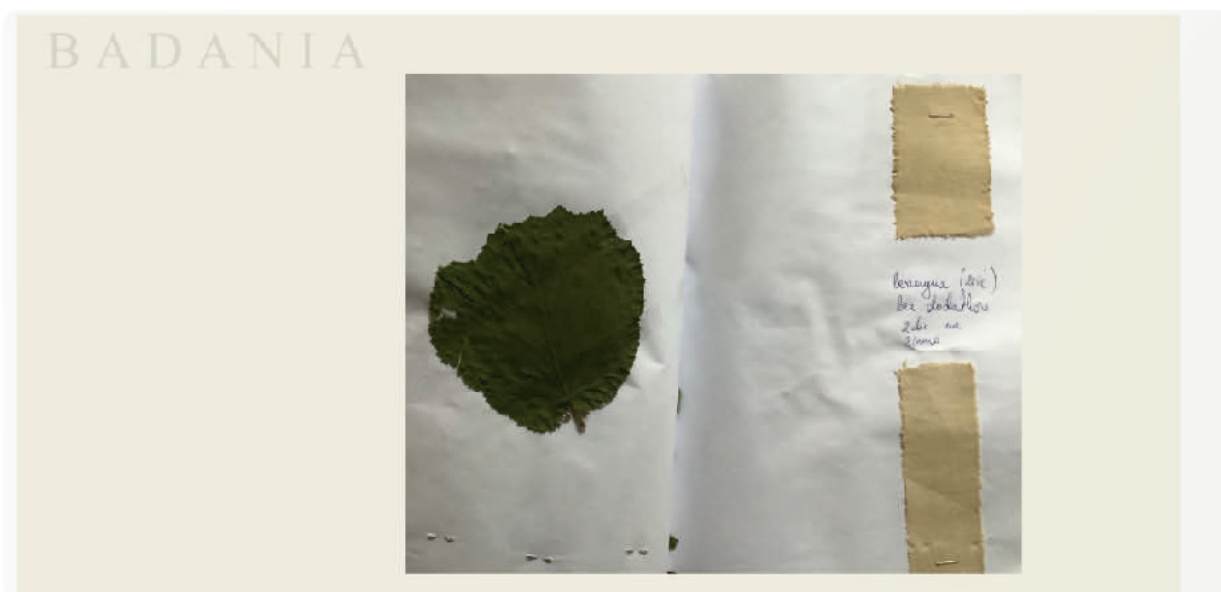
⁵⁴Marian Nowiński „Dzieje upraw i roślin leczniczych” Państwowe Wydawnictwo Rolnicze i leśne, wydanie 2, Warszawa 1983, str 51-52

⁵⁵ Katarzyna Stasińska „Farbowane tekstylia we wczesnośredniowiecznej Polsce” Nine Realms , Trzcinec 2020, str 96

Leszczyna (*corylus avellana* L.) Liście zawierają składniki wykazujące działanie przeciwzapalne i ściągające, w medycynie ludowej stosowane na ropiejące rany i wrzody.⁵⁶ Użyte do farbowania oddają barwy od delikatnego ecru przez odcienie beżu do mocniej nasyconego koloru różowo- beżowego.

il. 50. Leszczyna/Prof. Dr. Otto Wilhelm Thomé

liście leszczyny i uzyskane z nich barwy, użyte w sylwetce nr 15

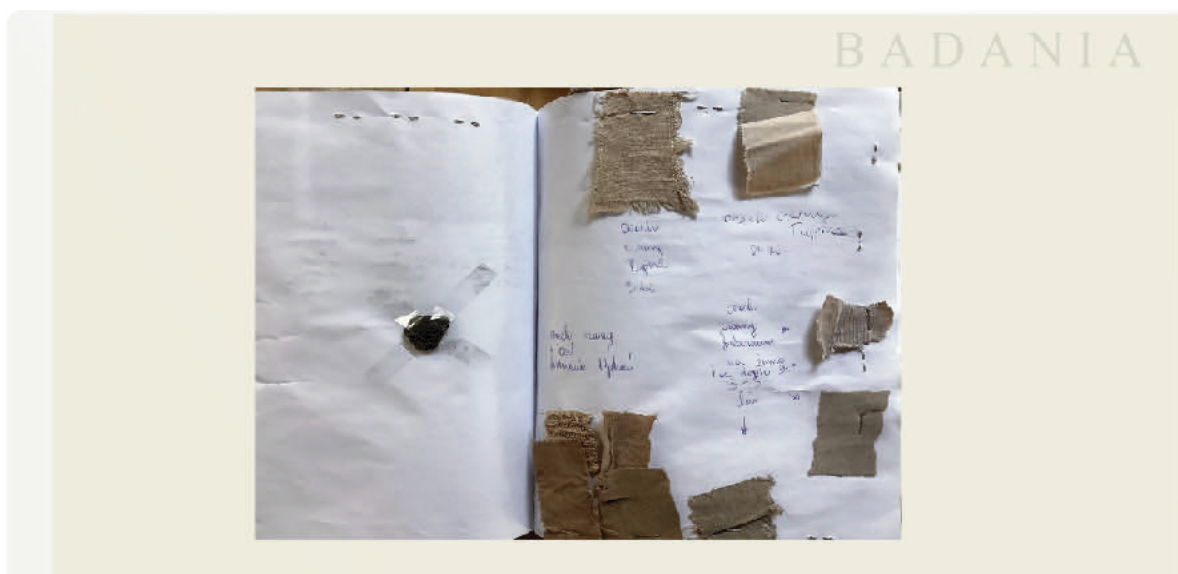
il. 51.

⁵⁶ <https://sekrety-zdrowia.org/leszczyna-wlasciwosci-przepisy/> dostęp 21.01.2022

Orzech czarny (*Juglans nigra* L.), zawiera juglon o działaniu przeciwpasożytniczym, łupiny wykazują silne działanie przeciwgrzybiczne, zawiera taniny oraz naturalny jod.⁵⁷ W Polsce uznany za kenofit (w stanie dzikim rośnie w Ameryce Północnej). Do farbowania używam łupin orzechów - to barwy brązowe, chłodne.

il. 52. Redouté, Pierre Joseph, „Duhamel du Monceau, H. L. Traite des arbres et arbustes” 1801-1819 PARIS

il. 53.

⁵⁷ <https://www.ekologia.pl/zdrowie/witaminy-i-suplementy/orzech-czarny-wlasciwosci-dzialanie-i-zastosowanie-orzecha-czarnego,24020.html> , dostęp 15.02.2022

Orzech włoski (*Juglans regia* L.) Liście, owoce i kora wykazują działanie lecznicze zawierają olejek lotny, juglon, garbniki, duże ilości witaminy C.⁵⁸ Liście i owoce dają wybarwienia od ugru przez oliwkową głęboką zieleń po ciemne odcienie chłodnego brązu

il. 54. Orzech włoski /...

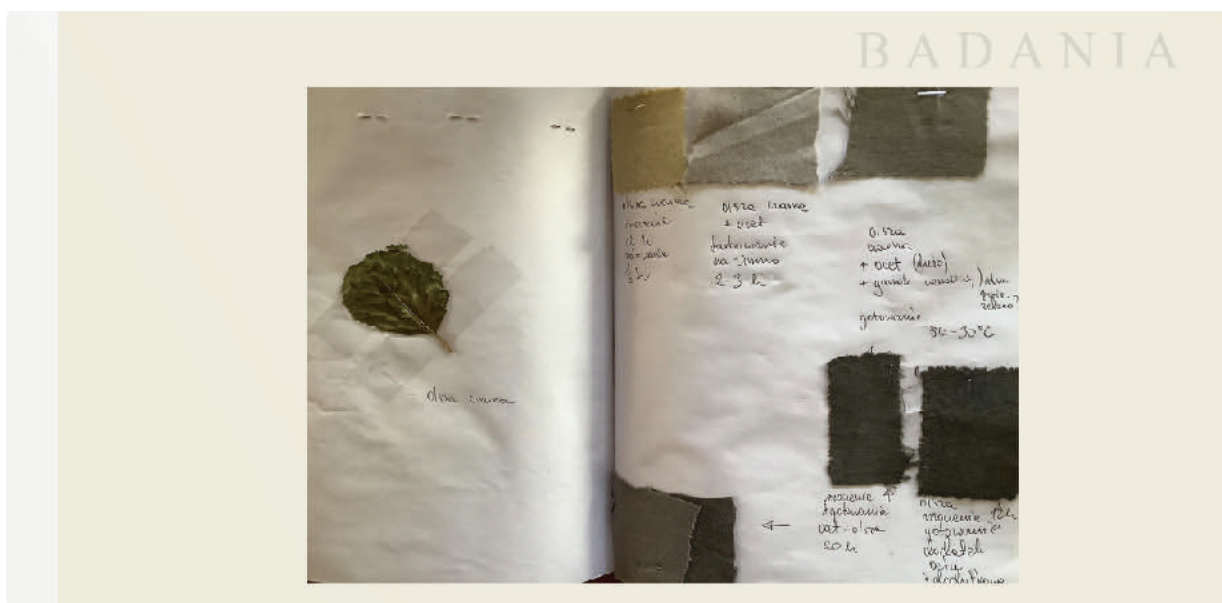
il. 55.

⁵⁸Marian Nowiński „Dzieje upraw i roślin leczniczych” Państwowe Wydawnictwo Rolnicze i leśne, wydanie 2, Warszawa 1983, str 27-28

Olsza czarna (*alnus glutinosa* L.) bogata w garbniki, żywice i olejki eteryczne wykazujące działanie antyseptyczne, ściągające i przeciwgorączkowe.⁵⁹ Do farbowań używałam liście. Bez katalizatorów w postaci związków metali, włókna barwią na kolor żółto-szary o zróżnicowanym natężeniu.

il. 56. olsza czarna /...

il. 57.

⁵⁹ Maria Polakowska, „Leśne rośliny zielarskie” wydanie IV Państwowe Wydawnictwa Rolnicze i Leśne, Warszawa 1987, str 129

III. 5. Proporcje i podział sylwetki.

Ergonomia i konstrukcja ubrań -

- umożliwiająca maksymalny zakres ruchu przy minimalnym przemieszczaniu się odzieży na ciele.

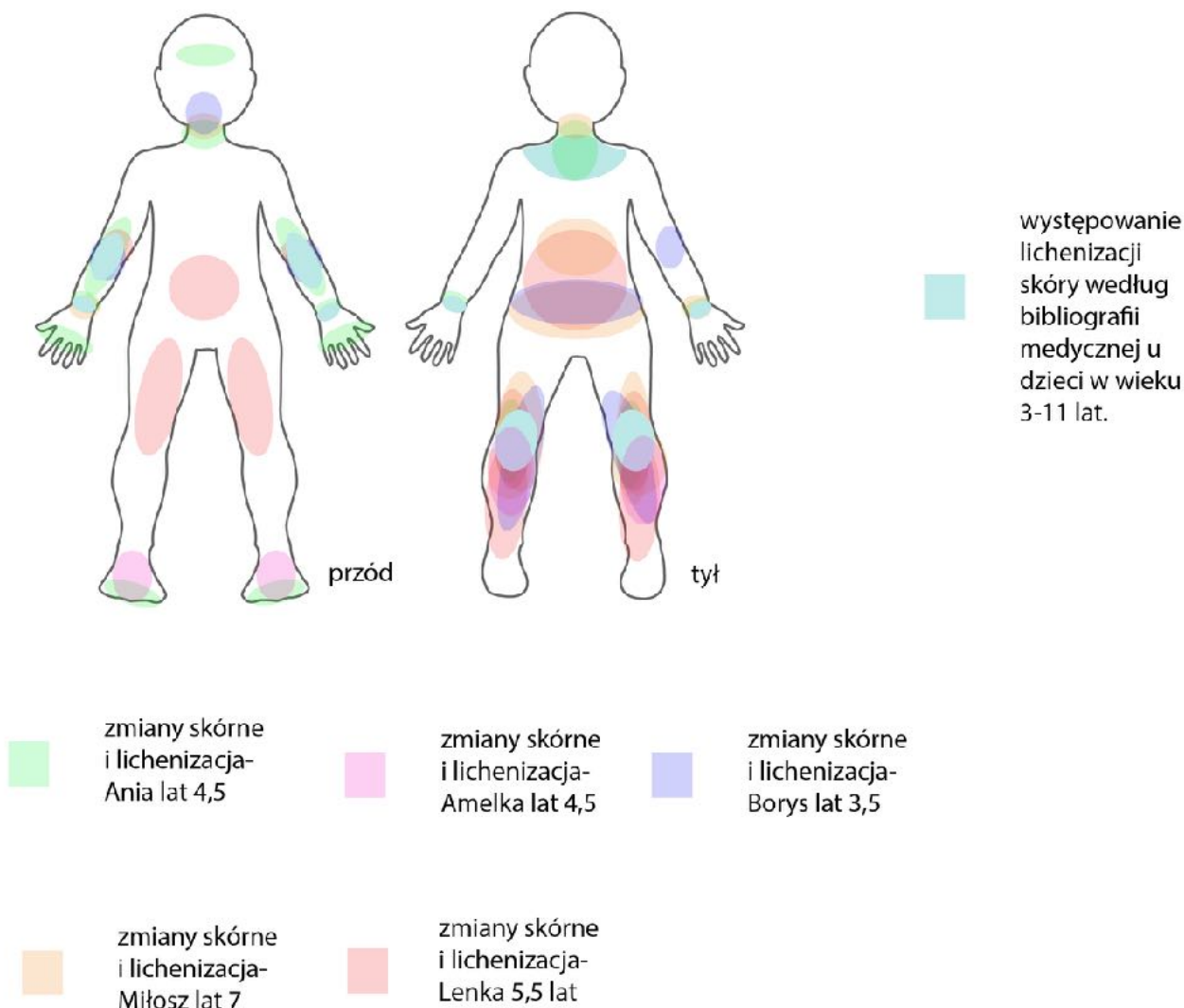

il. 58. Zdjęcia z sesji fotograficznej kolekcji odzieży dla dzieci z azs / projekty P. Drzewiecka, Fot. Marzena Kolarz, modelka: „Valerika”

Znalezienie odpowiednich proporcji i podział sylwetek ma wpływ na wygląd i formę elementów konstrukcyjnych. Zazębia się to z kształtem i układem plam barwnych. Aranżacja przestrzeni wokół ciała wpływa także na układ i rysunek cięć konstrukcyjnych.

Przeprowadzone badania i literatura medyczna wskazują obszary na skórze chorych dzieci, które szczególnie często są dotknięte zmianami chorobowymi.

Występowanie lichenizacji- pogrubionego i zniszczonego naskórka u dzieci stanowiących grupę testową oraz u dzieci według bibliografii medycznej. Wiek dzieci od 3 do 7 lat /grupa dzieci w wieku przedszkolnym

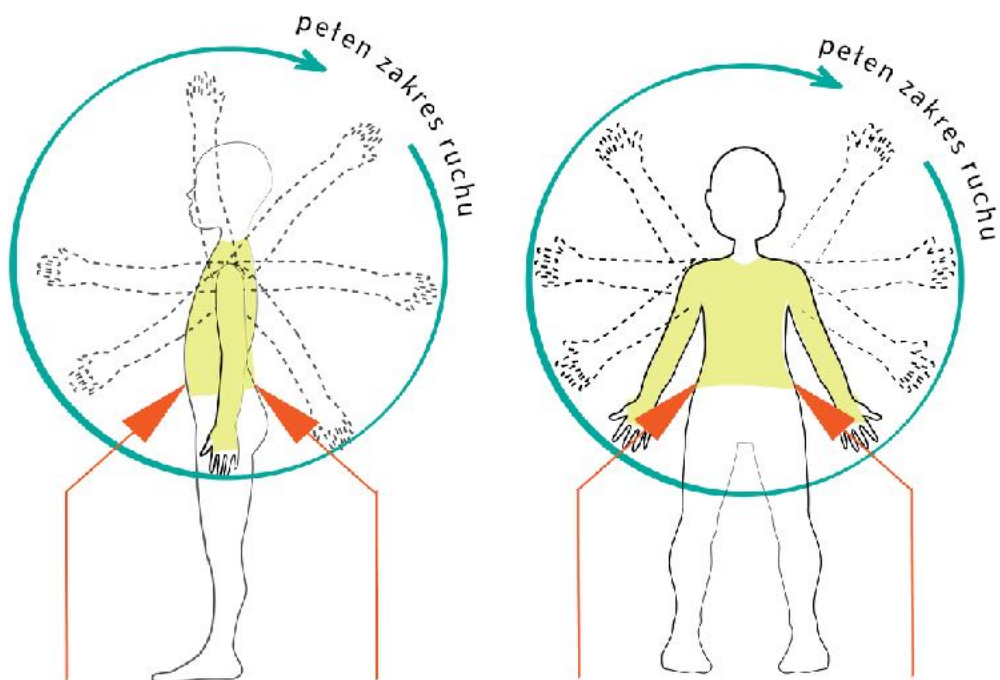
il. 59.

Oczywiście widać tu, że choroba ma bardzo zindywidualizowany przebieg, można wyodrębnić jednak cechy wspólne. Będą to dla mnie miejsca, w których nie powinny znajdować się cięcia i szwy. Będę takie miejsca także uwzględniać podczas pracy nad kompozycją poszczególnych sylwetek kolekcji.

Na potrzeby kolekcji odzieży dla dzieci z atopowym zapaleniem skóry zdecydowałam się na konstrukcje nie posiadające szycia pod pachą, zapewniające pełen zakres ruchu ramienia i nie powodujące przemieszczania się pozostałej części ubrania.

il. 60. Konstrukcja rękawa umożliwiająca pełen zakres ruchu./archiwum własne

Ubranie pozostaje na swoim miejscu, ograniczając obcieranie się odzieży o skórę

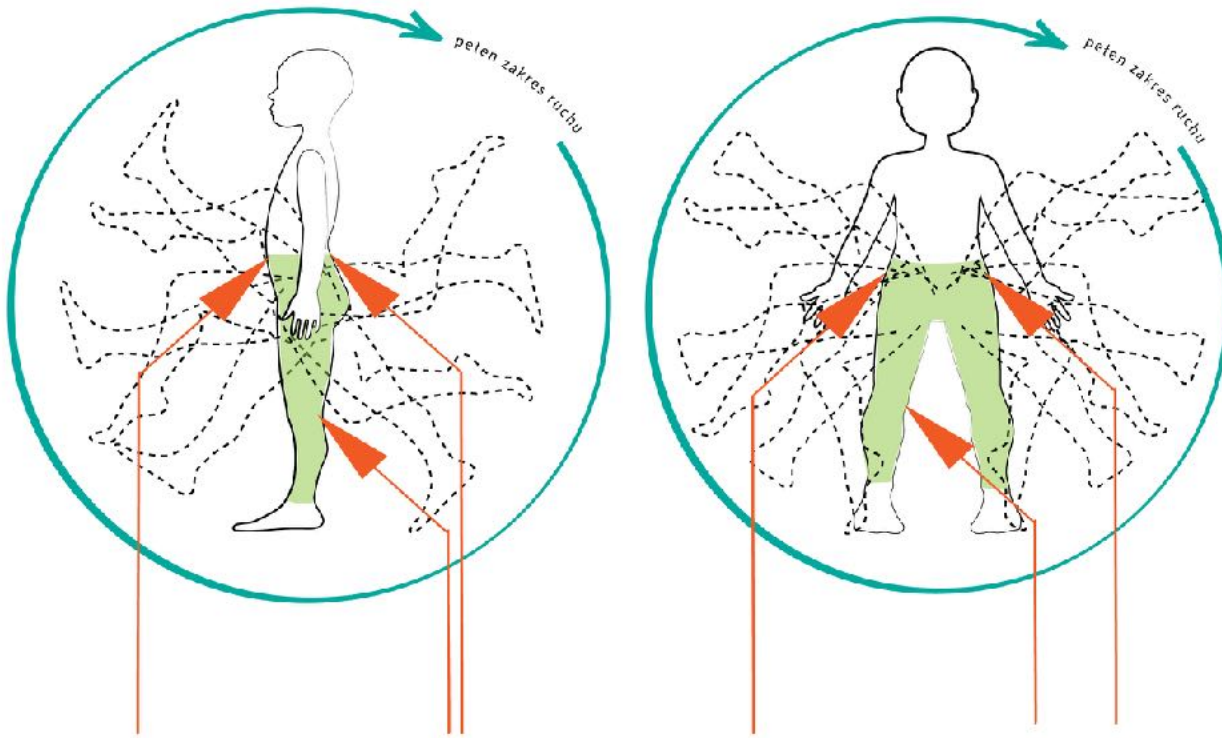
Przesuwaniu się ubrania na ciele zapobiegają także rozcięcia lub dziurki w rękawach, przełożony przez nie kciuk nie pozwala na podciąganie się rękawa.

Przeprowadziłam badania nad różnymi możliwościami projektowania rozwiązań przy nadgarstkach, które umożliwią zatrzymanie rękawa w jednej pozycji.

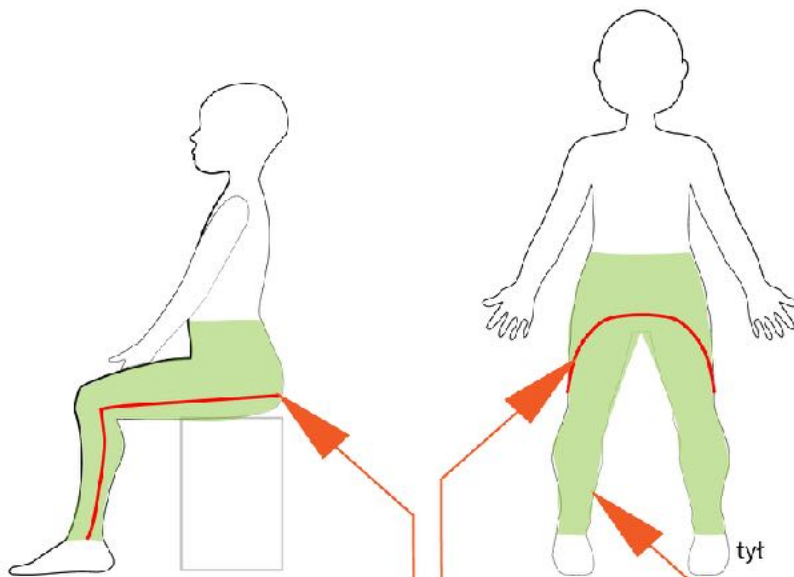
Priorytetem przy projektowaniu otworów na kciuk było dawanie możliwości wyboru podczas korzystania z takiego rozwiązania.

il. 62. Zdjęcia różnych wykończeń dołu rękawa i otworu na palec/ archiwum własne

Ubranie pozostaje na swoim miejscu, ograniczając obcieranie się odzieży o skórę

cięcie konstrukcyjne umożliwiające brak szwu na środku tyłu spodni; nie koliduje z ergonomią, nie przeszkadza podczas siadania

brak szwu wewnętrznego nogawki spodni

il. 64. Fotografie legginsów i spodni z kolekcji. Na zdjęciu pokazują brak cięcia konstrukcyjnego na wewnętrznej stronie nogawki. /archiwum własne

Legginsy stosowane w kolekcji (jako odzież spodniej warstwy) mają możliwość zaczepienia przy stopie tak aby się nie marszczyły i nie przemieszczały podczas gdy dziecko znajduje się w ruchu. Legginsy i spodnie nie posiadają wewnętrznego szwu nogawki. Dzieci bardzo często podczas chodzenia obcierają wewnętrzną stronę ud. Rezygnacja z tego cięcia konstrukcyjnego powinna przyczynić się do zapobiegania powstawania urazów.

W konstrukcji spodni nierzadko pomijam cięcie w podkroju kroku zwiększając swobodę i zakres ruchu.

Częstym zabiegiem wspomagającym ergonomię w tej kolekcji jest także łączenie tkanin z dzianinami.

Tkaniny dają możliwość mocowania elementów kieszeni, zapięć. Zapobiegają zbyt szybkiemu przecieraniu się miejsc wrażliwych na zużycie materiału, np. w okolicy kolan.

Dzianiny dają możliwość zwiększenia swobody i zakresu ruchu. W kolekcji dziecięcych ubrań całodziennych wykorzystuję konstrukcje stosowane w odzieży sportowej oraz tkaniny dające możliwość konfekcjonowania tradycyjnych form.

III. 6. Kompozycja sylwetek i jej wpływ na konfekcjonowanie odzieży.

Kompozycja sylwetek determinuje proporcje, dobór cięć konstrukcyjnych i wygląd odpowiednio zaprojektowanych szwów. Podział sylwetek współpracuje tu z różnymi sposobami konfekcjonowania odzieży.

il. 65. Zdjęcie tuniki z kolekcji / fot. Marzena Kolarz

Rodzice dzieci chorych na atopowe zapalenie skóry wskazywali na niedogodności spowodowane wewnętrznymi i sztywnymi szwami. Najlepszym rozwiązaniem w konfekcjonowaniu ubrań dla dzieci z wrażliwą skórą są ubrania bezszwowe lub ze szwami sztytami na zewnątrz.

W czasie prowadzenia prac badawczych nie udało mi się znaleźć możliwości wyprodukowania ubrań bezszwowych z przędzy Inianej.

Ze względu na techniczne ograniczenia w mojej pracy badawczej skupiłam się na możliwości konfekcjonowania z dzianin metrażowych i tkanin.

Cały powstały asortyment odzieży nie ma szwów wewnętrznych a lewa strona ubrań jest zupełnie gładka.

il. 66. Fotografie wewnętrznej, gładkiej strony ubrań/ archiwum własne

Duży nacisk podczas projektowania kładłam także na węzły technologiczne tak aby unikać warstw materiałów nakładających się na siebie; stąd rezygnacja z suwaków, wewnętrznych kieszeni...

il. 67. Próbniki połączeń faktur materiałów/ próbniki szwów/ archiwum własne

W kolekcji znajdują się dziane, bezszwowe dodatki w postaci wykończeń dekolatów i rękawów.

il. 68. Jedno z dzianych wykończeń dekolatu swetra./archiwum własne.

Każdy model ma inne rozwiązania sposobów łączenia części wykrojów.

Są to szwy płaskie, lamowane, szyte na zewnątrz ubrania, obszywane taśmami. Stają się one elementem konstrukcyjnym i współgrają z podziałem sylwetki stając się motywami zdobniczymi mającymi wpływ na estetykę modelu. Wybieram rozwiązania delikatne i subtelne. Niektóre ze szwów dają możliwość wszywania funkcjonalnych

il. 69. próbniki szwów dzianin i tkanin metrażowych/ archiwum własne

paneli wentylacyjnych, odprowadzających nadmiar ciepła na zewnątrz ubrania i chroniących dziecko przed przegrzaniem.

Guziki wybrane do kolekcji są drewniane i często schowane w krytym zapięciu tak by uniknąć zadrapania skóry o guzik.

il. 71. zapięcie kryte spodni ogrodniczek/ archiwum własne

Do wielu ubrań zostały użyte elastyczne taśmy wykonane z naturalnego kauczuku.

Dzięki nowatorskim zabiegom tunele z gumą zostały wyprowadzone na zewnątrz ubrania i dają możliwość dokładnego dopasowania. Nie uciskają zatem wrażliwych miejsc. Dlatego syntetyczne gumki używane przeze mnie sporadycznie można szybko usunąć (przed kompostowaniem zużytej odzieży).

il. 72. zapięcie z regulacją gumą na tyle spodni/archiwum własne

III. 7. Motywy zdobnicze, nadruki, aplikacje....

Podczas projektowania kolekcji inspirowałam się baśnią H. Ch. Andersena pt. „Dziki łabędź”. W kolekcji pojawiają się zatem zabawki: łabędzie, korony, odciski roślin i liści. Zabawki można dopinać i układać w różnych sekwencjach na ubraniach. Stanowią one także dodatkową atrakcję dla dzieci, które wchodzi z nimi w interakcje emocjonalne. Opiekują się łabędziem, który staje się ich przytulanką i zabawką. Dodatkowo można go dopiąć do specjalnych kieszonek i nosić wszędzie ze sobą.

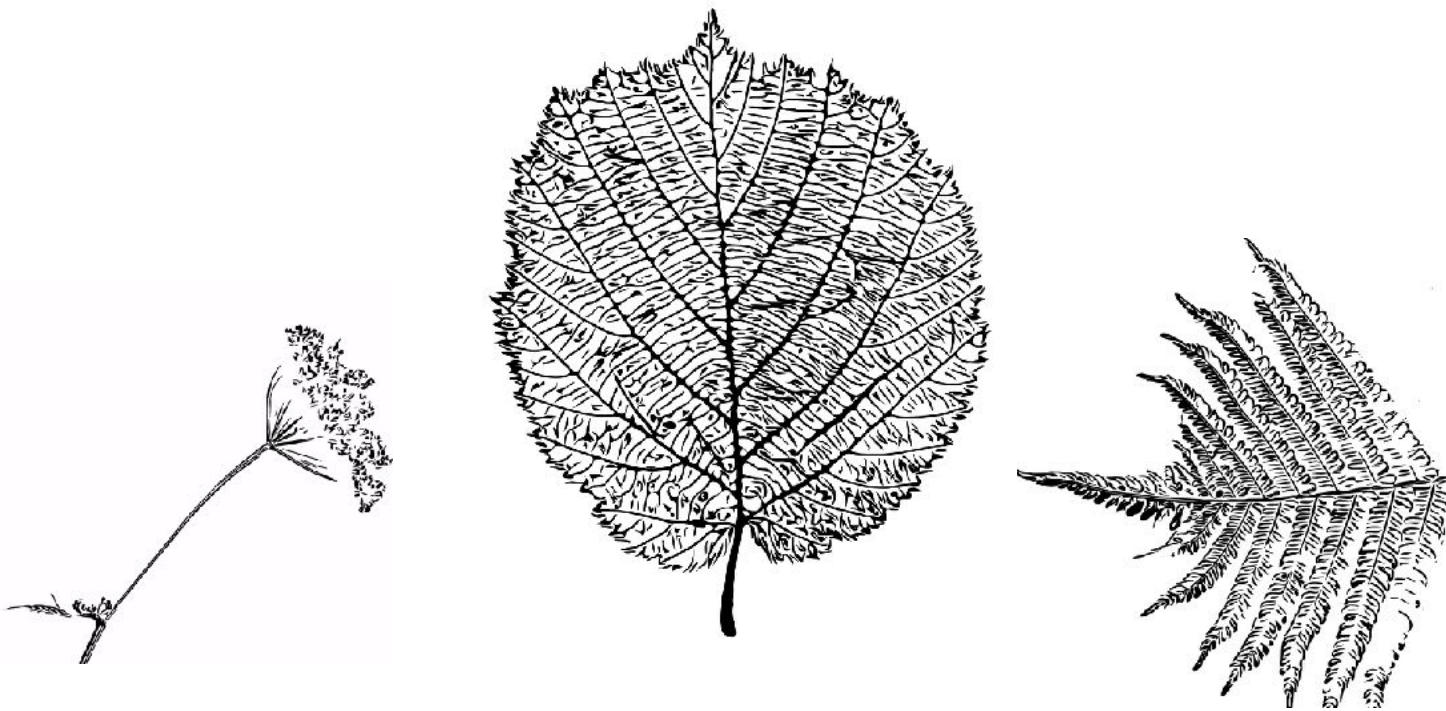

il. 73. Zabawka do przypinania inspirowana baśnią H.Ch. Andersena „Dziki łabędź”

il. 74. Projekt zabawki i ubrania, do którego można przypinać zabawki.

Na tkaninach i dzianinach używanych w ubraniach dla dzieci pojawiają się nadruki w formie odcisków roślin, głównie liści. To kolejne nawiązanie do estetyki płynącej z natury. W efekcie końcowym zdecydowałam się tylko na dość dokładny z wręcz botaniczną precyzją oddany odcisk liścia.

il. 75. Projekty druków stemplowych / praca własna, archiwum własne/

W ubraniach dla chłopców, przewija się motyw rycerza - żołnierza - pojawiają się odpinane pagony, wzmocnienia na kolanach imitujące fragmenty rycerskiej zbroi.

Na potrzeby kolekcji powstały także prototypy miękkich, elastycznych guzików. Nie zostały jednak użyte w kolekcji ze względu na długi czas schnięcia po zamoczeniu. Względy funkcjonalne są dla mnie kluczowe. Nie waham się więc rezygnować z wielu pomysłów, które pomimo atrakcyjnej formy wizualnej i zalet haptycznych mogłyby utrudniać codzienne funkcjonowanie.

il. 76. Prototypy miękkich guzików, praca własna, archiwum własne

Część IV

Kolekcja ubiorów dziecięcych

Do percepcji kolekcji dla dzieci z atopowym zapaleniem skóry zaangażowane są różne zmysły w myśl projektowania synestetycznego. Miętkość i zróżnicowanie faktur materiałów używa zmysłu dotyku, zapach naturalnych, farbowanych w tynkturach roślinnych tkanin i dzianin uaktywnia zmysł węchu, formy i kolory ubrań zmysł wzroku i odczucia estetyczne, a emocje i kreatywność wyzwalają użyte w kolekcji zabawki.

Dodatkowo kolekcja zachęca do działań proekologicznych, bo w całości wykonana została z roślin. Szczególną uwagę skierowałam także na lokalność produkcji tak aby większość surowców użytych do wyprodukowania ubrań dla dzieci pochodziła z Polski lub ewentualnie Europy.

IV. 1. Projekty, koncepcja kolekcji.

Sylwetki mają charakter wielowarstwowy. Kompozycje statyczne odwołujące się do centrum postaci. Spodnia warstwa z dzianin lnianych i bawełnianych znajduje się blisko ciała. Odzież pozbawiona jest szwów pod pachą, w podkroju kroku i innych newralgicznych miejscach. Linie szycia wspierają podziały kompozycyjne i układy plam

barwnych. Ubrania są farbowane naturalnymi farbami pozyskiwanymi z lokalnych drzew i krzewów o właściwościach leczniczych dla skóry. Ubrania w kolekcji są także w naturalnych kolorach włókien Inu, bawełny czy konopii czasem podlegają delikatnemu bieleniu.

Pierwsza warstwa odzieży wykonana jest z miękkich i przewiewnych dzianin o niskiej gramaturze.

Początkowo kolekcja była przeznaczona dla dzieci młodszych, w wieku przedprzedszkolnym. Do współpracy zgłosili się jednak przede wszystkim rodzice dzieci w wieku przedszkolnym. Dlatego podczas realizacji zrezygnowałam z form kombinezonów i body, nieodpowiednich dla dzieci w tym wieku ze względu na ograniczanie samodzielności.

il. 78. Rysunek, kombinezon/ praca własna

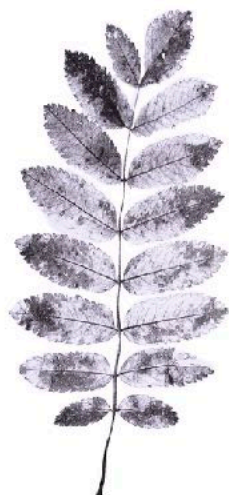

il. 79. Rysunek. Projekt tuniki/ praca własna

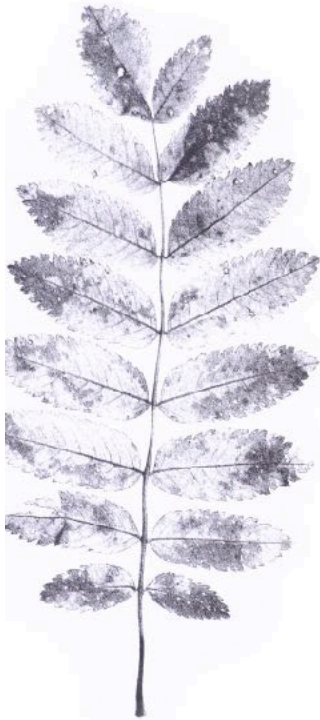
Druga warstwa to asortyment ubrań z materiałów o nieco wyższej gramaturze. Mogą być farbowane po konfekcjonowaniu, np. przy użyciu technik „tie-dye” lub „shibori”. Używane są także materiały bez farbowań (surowe).

Czasem pojawia się trzecia warstwa. W drugiej i trzeciej warstwie znajdują się ubrania z nadrukami. Jest tu asortyment z dzianin lnianych metrażowych oraz odzież z zabawkami.

**IV. 2. Fotografie i opis sylwetek
zrealizowanych na potrzeby kolekcji ubiorów dla dzieci z atopowym
zapaleniem skóry.**

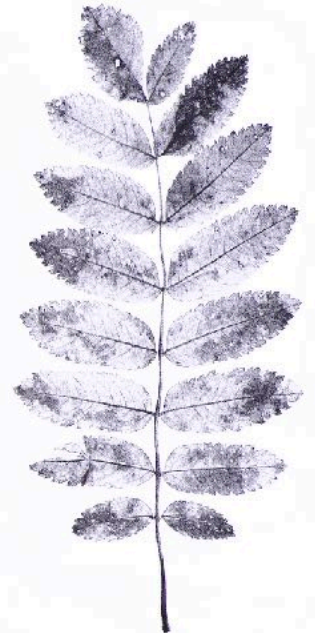
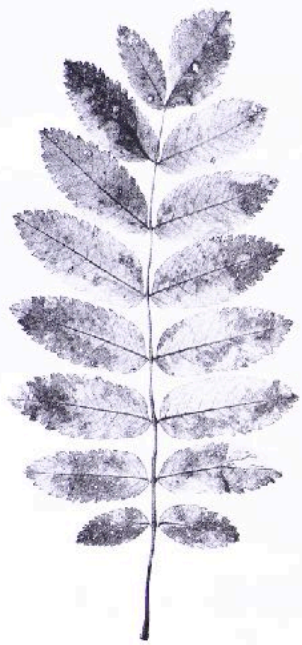

IL. 82. SYLWETKA NR 3

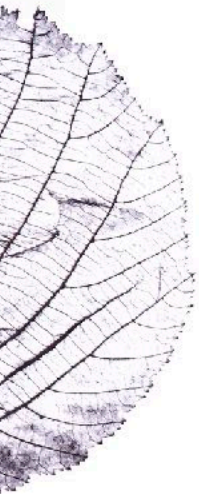

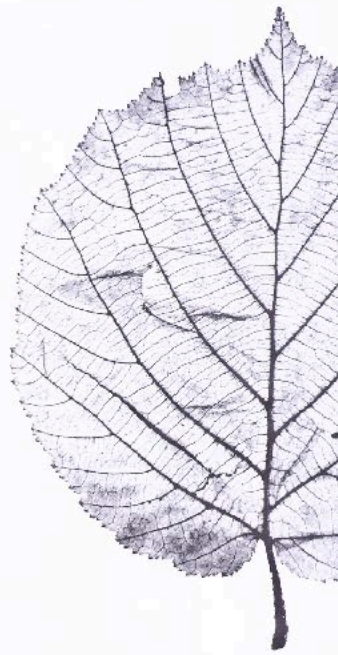

IL. 85 SYLWETKA NR 6 (A I B)

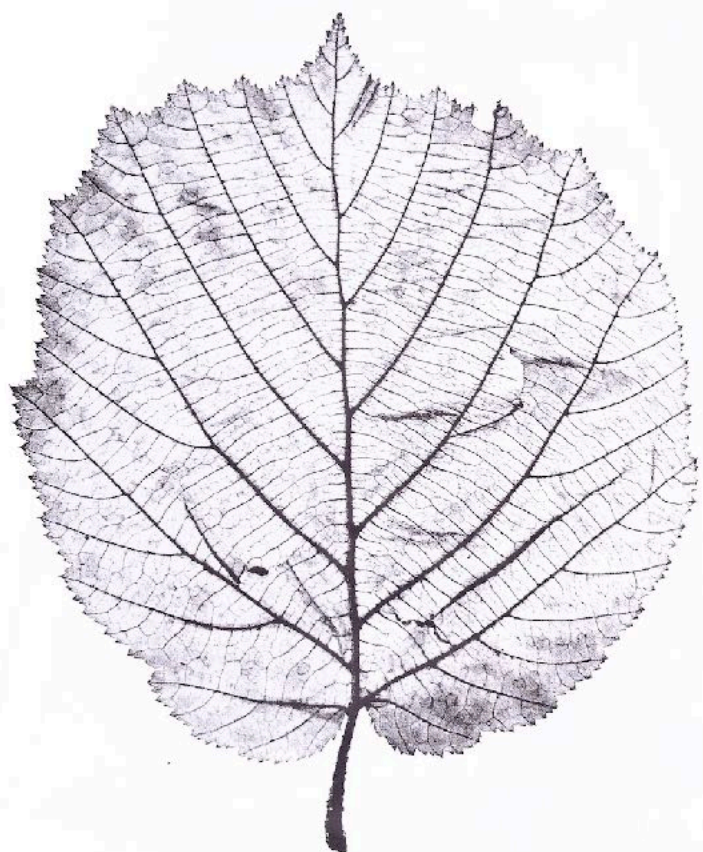

IL. 86. SYLWETKA NR 7

IL. 88. SYLWETKA NR 9

IL. 89. SYLWETKA NR 10

IL. 90. SYLWETKA 11

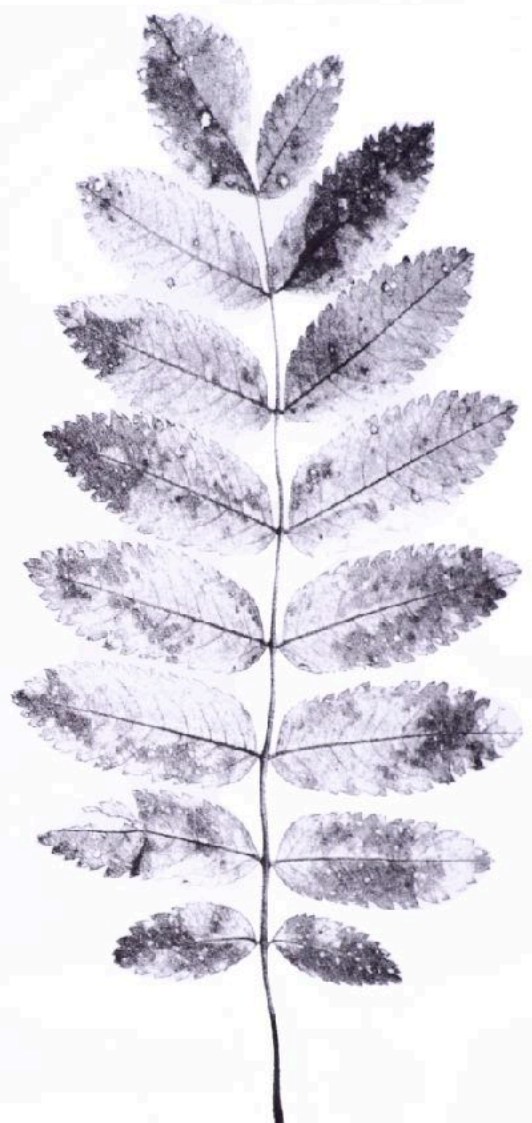

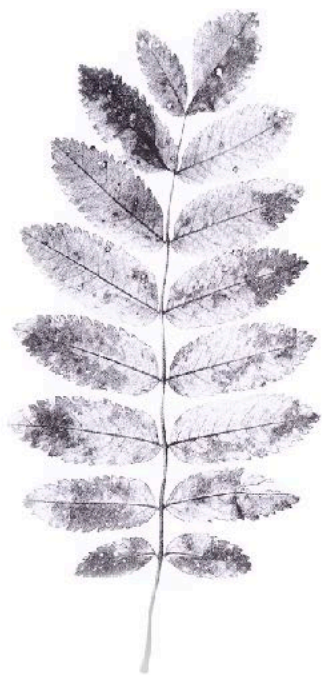
Zabawka składa się z trzech elementów, które można przypinać w kreatywny sposób...

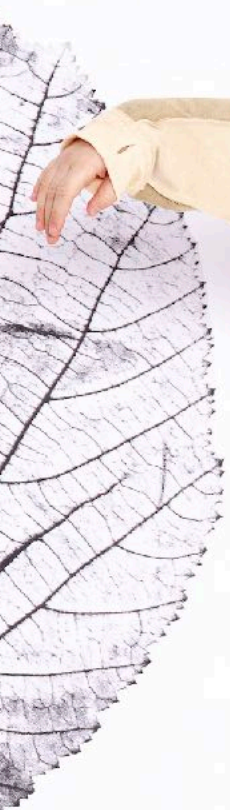

Zabawkę można dopinać do wielu asortymentów w różnych układach 101

IL. 93. SYLWETKA NR 13

IL. 94. SYLWETKA NR 14

IL. 95. SYLWETKA NR 15

Sesja fotograficzna zrealizowana przez fotograficzkę dr Marzenę Kolarz.

Mali modele: Tosia wiek 3 lata, Valeriia Ołradnova „Valerika” wiek 6 lat, Artur Yarmolenko wiek 6 lat.

Sylwetka 6: Pozowali: Miłosz (7 lat), Borys (3,5 lat), autorką zdjęcia jest ich mama Pani Joanna.

Sylwetka 9: Pozowała Amelia; autorką zdjęcia jest mama: Pani Magda.

Sylwetka 11: Pozowała Lenka; autorką zdjęcia jest mama: Pani Anna.

Opis zrealizowanych sylwetek kolekcji:

SYLWETKA NR 1:

Bluzka z dzianiny lnianej 100% typu jersey z falbaną z wiskozy 100%. Farbowanie: kora brzozy, kora czeremchy, liść czeremchy.

Spodnie z tkaniny lnianej 100% ze ściągaczami z bawełny 100%. Farbowanie: liśćmi jesionu, orzech włoski łupina, liście czeremchy, liść bzu czarnego. Guma: taśma kauczukowa.

Torebka z łabędziem, uszyta z tkaniny: konopie, pokrzywa, bawełna, oraz z lnu. Farbowanie liść bzu czarnego i kora dębu,

Getry - nakładki na łydki i przedramiona - uszyte z dzianiny 100% lnu; farbowane liść jesionu i liść orzecha włoskiego.

SYLWETKA NR 2:

Sukienka z dzianiny bawełnianej (bawełna organiczna, jersey) 100%, dzianiny lnianej typu jersey 100% lnu, falbany z muślinu bawełnianego i wiskozy 100%. Farbowanie kora czeremchy, łupina cebuli, liście buku. Zapięcie na napy metalowe z możliwością odprucia i odzyskania surowca wtórnego przed kompostowaniem.

Legginsy typu narciarki: dzianina 100% lnu typu jersey, farbowana liśćmi brzozy.

Guma kauczukowa.

(Sylwetka testowana w drugiej turze badań.)

SYLWETKA NR 3

Spodnie ogrodniczki z tkaniny z konopii włóknistej, pokrzywy, bawełny i lnu, koordynat to dzianina bawełniana typu interlock (100% bawełna organiczna). Farbowane łuską cebuli. Dodatkiem konfekcyjnymi są tu drewniane guziki. Części wykroju połączone taśmą do lamowania z siatki bawełnianej - jest to też funkcjonalny panel wentylacyjny. Bluzka uszyta ze 100% bawełny organicznej typu interlock i dzianiny ażurowej typu siatka, która pełni rolę panelu wentylacyjnego.. Farbowane łuską cebuli.

SYLWETKA NR 4 (starsza dziewczynka: Valerika)

Sukienka z dzianiny typu jersey 100% lnu z dzianymi dodatkami z przędzy bawełnianej (100% bawełna organiczna). Dół wykończony tkaniną 100% wiskoza. Farbowanie: liść dzikiej jabłoni, liść brzozy. Wykończenie: łuska cebuli, liść buku, liść czeremchy.

Legginsy typu narciarki: dzianina 100% lnu typu jersey, farbowana liśćmi brzozy.

Guma kauczukowa.

Getry - nakładki, ochraniacze na łydki i przedramiona - uszyte z dzianiny 100% len; farbowane liść jesionu i liść orzecha włoskiego.

SYLWETKA NR 5 (chłopiec, Artur):

Bluzka z dzianiny bawełnianej (100% bawełna organiczna) typu jersey oraz dzianiny lnianej 100% typu jersey. Wykończenie: ściągacz 100% bawełna. Farbowanie: łupiny orzecha włoskiego, liść orzecha włoskiego, kora czeremchy, kora dębu, kapusta czerwona.

Spodnie: tkanina z konopii włóknistej, pokrzywy, bawełny i lnu; koordynat dzianina bawełniana (100% bawełna organiczna) typu interlock; wykończenie: dziane ściągacze z przędzy 100% bawełna organiczna. Farbowane korą dębu.

Getry - nakładki, ochraniacze na łydki i przedramiona - uszyte z dzianiny 100% len, farbowane łupiny orzecha włoskiego.

(Sylwetka testowana w drugiej turze badań.)

SYLWETKA NR 6 A i B:

A i B. Bluzka z dzianiny lnianej typu jersey (100% len), farbowana korą dębu.

A. Bluzka z pagonami z dzianiny lnianej (100% len), farbowana korą dębu

B. Bluzka z dzianiny lnianej (100% len), farbowane korą dębu.

A. Spodnie: tkanina z konopii włóknistej, pokrzywy, bawełny i lnu; koordynat dzianina bawełniana (100% bawełna organiczna) typu interlock; wykończenie: ściągacze ze 100% bawełny organiczna. Farbowane liściem olszy czarnej, elementy ozdobne: liść orzecha włoskiego i łupina orzecha włoskiego.

B. Spodnie: tkanina z konopii włóknistej, pokrzywy, bawełny i lnu; koordynat dzianina bawełniana (100% bawełna organiczna) typu interlock; wykończenie: ściągacze ze 100% bawełny organicznej. Farbowane korą dębu, elementy ozdobne: liść orzecha włoskiego i łupina orzecha włoskiego.

(Sylwetka A i B była używana przez dwóch chłopców podczas badania polegającego na testowaniu ubrań przez dzieci z AZS.)

SYLWETKA NR 7:

Bluzka z dzianiny lnianej typu jersey (100% len), farbowana wywarem z liści bzu czarnego i liści orzecha włoskiego.

Rozpinany sweter z dzianiny lnianej (100% len), zapięcie z metalowych nap, które można odpruć przed kompostowaniem. Farbowany w liściach brzozy.

Spodnie z dzianiny welurowej z panelem wentylacyjnym w formie lampasa z dzianiny ażurowej, są uszyte z bawełny organicznej 100%; farbowane łupiną orzecha czarnego.

Wykończone ściągaczem bawełnianym z kauczukową taśmą (guma kauczukowa).

(Sylwetka testowana w drugiej turze badań)

SYLWETKA NR 8:

Sweter dwuwarstwowy z dzianiny lnianej (100% len) wykończony bawełnianymi ściągaczami z przędzy zrobionej w 100% z bawełny organicznej. Spodnia warstwa farbowana liściem czeremchy, wierzchnia warstwa to len w kolorze naturalnym i farbowanie łuskami cebuli, które tworzy efekt cieniowania (ombre).

Spodnie z tkaniny 100% lnu w kolorze naturalnym.

Spódnica z dzianiny drapanej jednostronnie (100% bawełna organiczna) - ściągacz 100% bawełna organiczna wewnątrz taśma z gumy kauczukowej. Farbowanie liśćmi dzikiej jabłoni.

Getry - nakładki, ochraniacze na łydki i przedramiona - uszyte z dzianiny 100% len; farbowane liśćmi jesionu i liśćmi orzecha włoskiego.

(Sylwetka testowana w drugiej turze badań)

SYLWETKA NR 9:

Tunika z kieszonką i łabędziem uszyta z dzianiny lnianej (100% len), tkaniny z konopii włóknistej, pokrzywy, bawełny i lnu, taśm lnianych (100% lnu). Farbowanie łuską cebuli. Zabawka kreatywna Łabędź uszyta jest z welurowej dzianiny bawełnianej (100% bawełna organiczna) do wypychania zabawki użyte zostały włókna bawełniane, guzik przy koronie z muszli, do usztywnienia posłużyła tkanina lniana, dodatkowo guziki drewniane utrzymują zabawkę w kieszonce.

Legginsy typu narciarki: dzianina 100% lnu typu jersey farbowana liśćmi brzozy.

Bluzka z dzianiny lnianej typu jersey (100% len), oraz dzianiny z bawełny organicznej (100%), farbowana korą czeremchy i liśćmi buku.

(Sylwetka była używana przez jedno z dzieci podczas badania polegającego na testowaniu ubrań przez dzieci z AZS)

SYLWETKA NR 10:

Bluzka z dzianiny lnianej typu jersey (100% len), oraz dzianiny z bawełny organicznej (100%) farbowana korą czeremchy i łuskami cebuli. Wykończenie ściągaczem bawełnianym z przędzy z bawełny organicznej (100%).

Spódnica z tkaniny z pokrzywy, konopii włóknistej, bawełny i lnu w koordynacie ze ściągaczem bawełnianym z tyłu dopasowana taśmą z gumki zapinaną na guziki i wiązaniem. Farbowana łuskami z cebuli.

Getry - nakładki, ochraniacze na łydki i przedramiona - uszyte z dzianiny 100% len, farbowane liśćmi jesionu i liśćmi orzecha włoskiego.

Legginsy: dzianina 100% lnu typu jersey farbowana liśćmi brzozy.

SYLWETKA NR 11:

Tunika z kieszonką i łabędziem uszyta z dzianiny lnianej (100% len), tkaniny z konopii włóknistej, pokrzywy, bawełny i lnu, taśm lnianych (100% lnu). Len delikatnie bielony, pozostałe materiały w kolorach naturalnych. Tunika ma wiele różnych możliwości na przypięcie zabawki.

Zabawka kreatywna Łabędź uszyta jest z welurowej dzianiny bawełnianej (100% bawełna organiczna). Do wypychania zabawki użyte zostały włókna bawełniane, guzik przy koronie z muszli, do usztywnienia posłużyła tkanina lniana, dodatkowo guziki drewniane utrzymują zabawkę w kieszonce.

Spodnie z tkaniny 100% lnu w kolorze naturalnym. wykończone ściągaczem bawełnianym wykonanym z przędzy z bawełny organicznej (100%) także posiadają kieszonki na ruchomą zabawkę.

Getry - nakładki, ochraniacze na łydki i przedramiona - uszyte z dzianiny 100% len farbowane liść jesionu i liść orzecha włoskiego.

(Sylwetka była używana przez jedno z dzieci podczas badania polegającego na testowaniu ubrań przez dzieci z AZS- dodatkowo dziecko miało jeszcze koszulkę i legginsy.)

SYLWETKA NR 12 (chłopiec, Artur):

Sweter z dzianiny lnianej (100% len) wykończony bawełnianymi ściągaczami z przędzy zrobionej w 100% z bawełny organicznej. spodnia strona rękawa i boki z dwóch warstw dzianiny lnianej o niższej gramaturze. Len w kolorze naturalnym, ściągacze farbowane łupiną orzecha czarnego.

Spodnie: tkanina z konopii włóknistej, pokrzywy, bawełny i lnu; koordynat dzianina bawełniana (100% bawełna organiczna) typu interlock; wykończenie: ściągacze z dzianiny 100% bawełna organiczna, dopasowanie przy pomocy gumki syntetycznej z dziurkami i zapięciem na drewniany guzik. Gumkę można szybko usunąć przed kompostowaniem. Farbowane łupiną orzecha czarnego. Spodnie nie mają wewnętrznego szwu nogawki.

Getry - nakładki, ochraniacze na łydki i przedramiona - uszyte z dzianiny 100% len farbowane łupiny orzecha włoskiego.

SYLWETKA NR 13 (dziewczynka Valerika):

Bluza z dzianiny z bawełny organicznej (100%), jednostronnie drapanej; wykończona dzianym ściągaczem z przędzy bawełnianej (100%). Farbowanie: liść orzecha włoskiego, liść czeremchy, liść jesionu, liść czeremchy, liść bzu czarnego.

Spodnie z tkaniny lnianej 100% ze ściągaczami z bawełny 100%. Farbowanie: liśćmi jesionu, orzech włoski łupina, liście czeremchy, liść bzu czarnego. Guma: taśma kauczukowa.

Getry - nakładki, ochraniacze na łydki i przedramiona - uszyte z dzianiny 100% len farbowane liść jesionu i liść orzecha włoskiego.

Torebka z łabędziem: uszyta z tkaniny: konopie, pokrzywa, bawełna. oraz lnu. Farbowanie liść bzu czarnego i kora dębu.

SYLWETKA NR 14:

Koszula z nadrukiem, z tkaniny lnianej oraz tkaniny z konopii włóknistej, pokrzywy, bawełny i lnu, odszycie: tkanina 100% bawełna organiczna. Guziki drewniane, taśma 100% len. Farbowanie liść buku, łupina orzecha włoskiego, liść czeremchy z dodatkiem alunu. W tym modelu wykorzystane są także kolory naturalne lnu i bawełny (podszewka).

Spodnie z tkaniny 100% lnu w kolorze naturalnym.

Getry - nakładki, ochraniacze na łydki i przedramiona - uszyte z dzianiny 100% len; farbowanie: liść jesionu i liść orzecha włoskiego.

SYLWETKA NR 15:

Sukienka z krótkim rękawkiem uszyta jest z tkaniny 100% lnu oraz dzianiny typu jersey 100% lnu. Zapinana na ramionach przy pomocy przyszywanych nap metalowych. Farbowana liśćmi leszczyny z efektem cieniowania.

Legginsy: dzianina 100% lnu typu jersey farbowana liśćmi brzozy.

Getry - nakładki, ochraniacze na łydki i przedramiona - uszyte z dzianiny 100% len; farbowanie: liść jesionu i liść orzecha włoskiego.

Asortyment kolekcji można dowolnie ze sobą zestawiać tworząc inne, nowe sylwetki.

Część V

Opis przeprowadzonych badań.

Triangulacja badań pozwoliła mi na spojrzenie na projektowanie kolekcji ubrań dla dzieci z atopowym zapaleniem skóry z szerszej perspektywy.

Zaczęłam od działań kognitywnych mających na celu zapoznanie się z sytuacją chorego od strony, medycznej, psychologicznej i socjologicznej. Był to pierwszy etap, przygotowawczy, w którym opierałam się głównie na badaniach przeprowadzonych przez specjalistów z poszczególnych dziedzin.

Drugi etap to badanie postrzegania osób chorych na choroby skóry przez sztukę i artystów. Jest to spojrzenie różnorodne, zmieniające się wraz z upływem czasu, chociaż osoby takie często traktowane są w sposób ikoniczny. Semantycznie kojarzone są ze złem, zaświatami, duchami - nawet współczesnej kulturze często trudno wyrzec się tej symboliki. Może to stać w opozycji do potrzeby konsumpcyjnego społeczeństwa polegającej na estetyzacji życia codziennego.⁶⁰

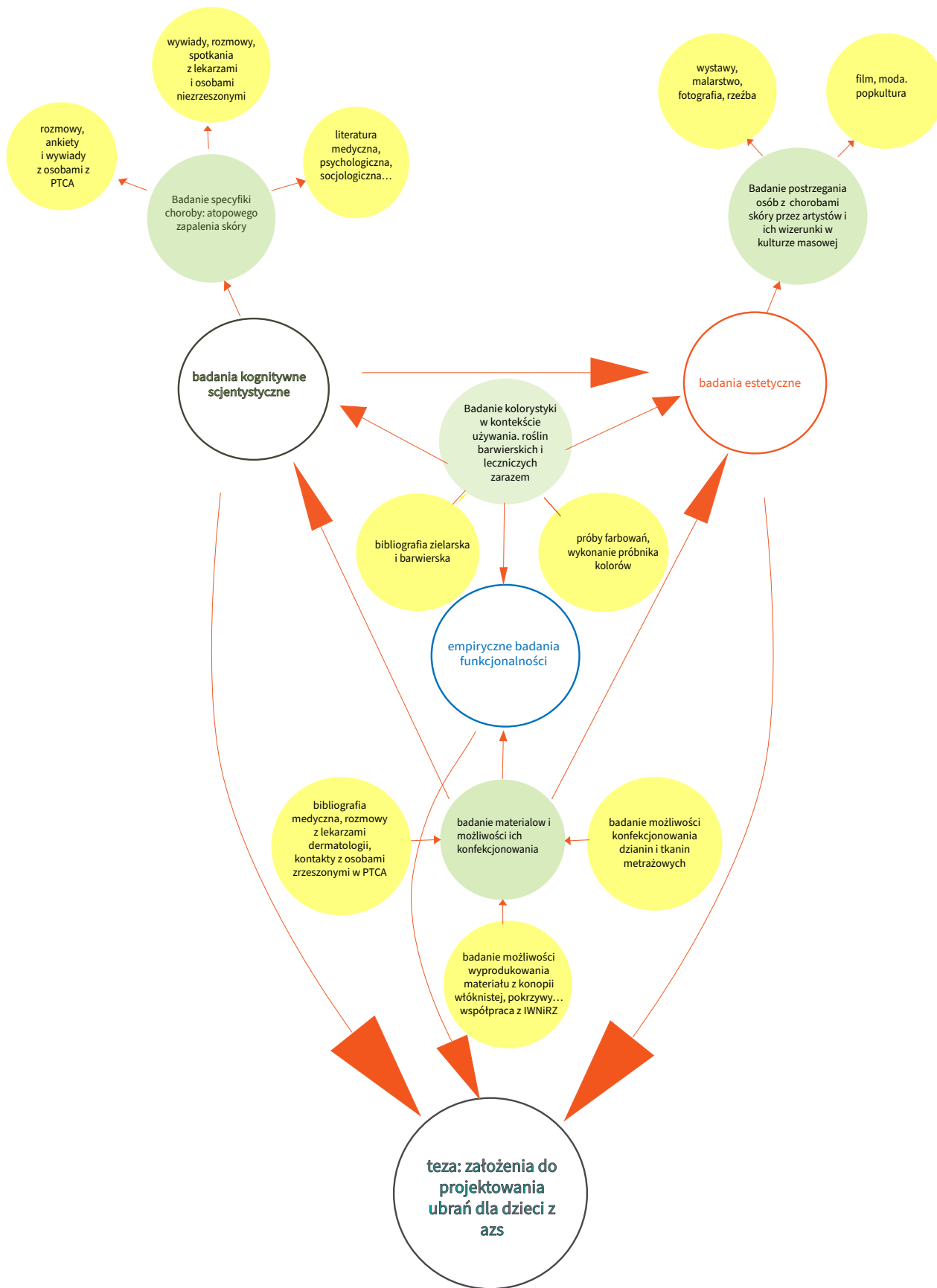
Trzeci etap to badanie stylistyki ubrań dziecięcych oraz wyglądu odzieży specjalistycznej (medycznej) dla dzieci z atopowym zapaleniem skóry.

Zbadałam materiały odpowiednie dla chorej skóry i ich dostępność.

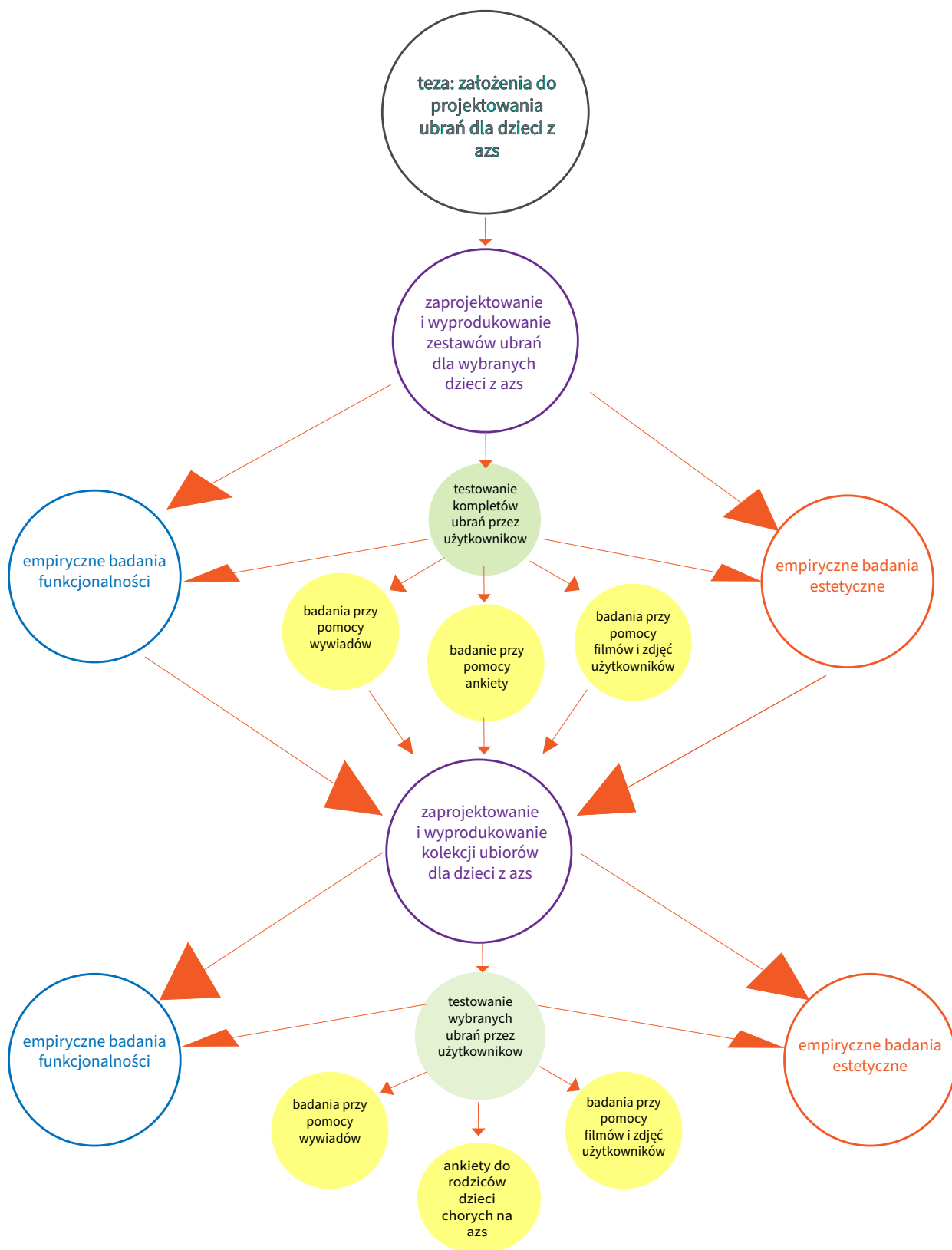
Na potrzeby kolekcji została wyprodukowana tkanina z pokrzywy, konopii włóknistej, lnu i bawełny.

Zgłębiłam potrzeby środowiska osób chorych na AZS oraz rodziców dzieci dotkniętych chorobą. Były to rozmowy, wywiady oraz ankiety wstępne. Korzystałam z kontaktów z osobami zrzeszonymi wokół Polskiego Towarzystwa Chorób Atopowych oraz z kontaktów z osobami niezrzeszonymi. Rodzice dzieci chorujących zainteresowani byli projektem i wskazywali na potrzebę zaprojektowania i wyprodukowania specjalnej odzieży dla dzieci chorujących na atopowe zapalenie skóry.

⁶⁰ Bohdan Dziemidok „ Głównie kontrowersje estetyki współczesnej”, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2009; str 303

schemat przeprowadzonych badań, część 1 - przygotowanie do projektowania kolekcji ubiorów dla dzieci z azs

schemat przeprowadzonych badań, część 2 - projektowanie kolekcji dla dzieci z atopowym zapaleniem skóry

Na podstawie przeprowadzonych badań byłam w stanie określić założenia do projektowania, postawić hipotezę do dalszych badań.

Kolejne badania kognitywne polegały na wytypowaniu roślin barwierskich, które jednocześnie były roślinami o działaniu leczniczym dla skóry lub wykazywałyby działanie przeciwbakteryjne i przeciwgrzybiczne.

W ten sposób zaczęłam także badania nad estetyką projektowanej kolekcji i jej kolorystyką. Najbardziej intensywną i pożądaną przeze mnie barwą okazała się żółć i jej odcienie. Semiotyka koloru żółtego jest jednak dwójaka. Pod względem historycznym - sięgającym Średniowiecza to barwa naznaczająca osoby chore podówczas np. trędowate. W wiekach późniejszych także związane z antysemityzmem i osobami cierpiącymi na zaburzenia psychiczne. Z drugiej strony żółć to także skojarzenie z wiosną, radością i życiodajną energią. Myślę, że jest to odbiór bliższy współczesnemu, pozbawionemu uprzedzeń społeczeństwu. Przeprowadzone prace nad barwnikami uzyskiwanymi z roślin zielarskich (zawężając przestrzeń badawczą do drzew i krzewów) ograniczyły paletę kolorów do brązów, beży, delikatnych różów i zieleni.

Dalsze prace projektowe polegały na poszukiwaniu możliwości łączenia kolorów ze sobą aby uzyskać wrażenie wielobarwności ubrań co w przypadku kolekcji dziecięcej wydało mi się istotne.

Ze względu na dobór włókien i materiałów użytych w kolekcji, podyktowany zaleceniami medycznymi - skupiałam się na zbadaniu możliwości konfekcjonowania dzianin i tkanin metrażowych szwami zewnętrznymi. Badałam estetykę, trwałość, miękkość wykonywanych łączeń.

Badałam możliwości użycia konstrukcji o zwiększonym zakresie ruchu oraz łączenia dzianin z tkaninami.

Efekty prac projektowych sprawdzałam empirycznie podczas badań jakościowych na użytkownikach.

Badania te zostały przeprowadzone w dwóch seriach, podsumowane wypełnieniem kwestionariusza.

il. 98. Zdjęcie zestawu ubrań przygotowanych do testowania/ archiwum własne

W pierwszej turze badania ubrania zaprojektowałam dla poszczególnych użytkowników grupy testującej, wyłonionej spośród osób zrzeszonych wokół Polskiego Towarzystwa Chorób Atopowych. Każde dziecko otrzymało komplet składający się z warstwy spodniej: koszulka i legginsy oraz warstwy wierzchniej tuniki (dziewczynki), swetra/bluzy i spodni (chłopcy). W pierwszej turze badań jakościowych badałam potrzeby poszczególnych uczestników, a ubrania były projektowane i produkowane z uwzględnieniem specyficznych potrzeb każdego z dzieci, bo np. miejsca lichenizacji skóry nie zawsze są wspólne, podobnie jak nie każde dziecko ma alergie, na niektóre z roślin barwierskich. Tutaj pewnie wskazane byłoby badanie: czy mając uczulenie np na

pyłki brzozy można być uczulonym na barwnik pochodzący z jej kory lub liści. (?) - Nie jest to jednak przedmiotem moich prac badawczych. Postępując zapobiegliwie w takich przypadkach rezygnowałam z wybarwień w roślinach potencjalnie wskazywanych jako mogące uczulać. Testowane były także ubrania pozbawione tynktur kiedy wywiad w kwestionariuszu wstępnym wskazywał u dziecka na kilka różnych reakcji alergicznych w stosunku do produktów roślinnych (np. orzechy i pyłki brzozy).

il. 99. Zdjęcie zestawu ubrań niebarwionych przygotowanych do testowania/ archiwum własne.

Wraz z kompletem ubrań uczestnicy otrzymali dokładny opis prozdrowotnego działania roślin barwierskich wykorzystanych do produkcji ich ubrania, dokładny skład każdego z materiałów wraz z opisem oraz przepis konserwacji odzieży i jej końcowej utylizacji po zużyciu produktu.

Badanie dotyczyło także sposobu odbioru ubrań o nieco innych niż używane powszechnie kolorach. Wygląd ubrań szytych wyłącznie (bez dodatków syntetycznych)

z naturalnych składników jest specyficzny i także był uwzględniony w kwestionariuszu. Badanie miało na celu weryfikację postawionej wcześniej hipotezy w postaci założeń do projektowania kolekcji odzieży dla dzieci z atopowym zapaleniem skóry.

Kontakt z badanymi osobami przebiegał przy pomocy zróżnicowanych metod badawczych: były to dwie ankiety (wstępna i końcowa), rozmowy, zdjęcia oraz opis obserwacji dzieci poczynionych przez rodziców. W badaniach wstępnych na temat potrzeb dzieci i ich rodziców uczestniczyło 20 osób - narzędziem badawczym był wywiad i rozmowy.

Do dalszych badań jakościowych⁶¹ zgłosiło się w pierwszej turze pięcioro dzieci. Dwoje pochodziło z dużego miasta wojewódzkiego, troje z mniejszych miast. W sumie w pierwszej turze został przebadany asortyment składający się z 15 sztuk odzieży, która była używana przez dzieci przez miesiąc czasu.

Zebrany w ten sposób materiał pozwolił mi na weryfikację postawionych hipotez, ponowne zawężenie obszaru badawczego i zaprojektowanie kolejnych modeli kolekcji.

Na tym etapie zostało przeprowadzone drugie badanie jakościowe, empiryczne. Tym razem już gotowych wyrobów - wybieranych dla kolejnych respondentów. Zostało przeprowadzone badanie jakościowe tym razem uczestniczyło w nim troje dzieci użytkujących asortyment 10 sztuk odzieży.

Metody badawcze to ankieta, wywiad i obserwacje (zdjęcia, filmy).

W założeniu triangulacja użytych badań i metod badawczych (badania kognitywne, badania estetyki wyrobów, wywiady z rodzicami dzieci chorującym na atopowe zapalenie skóry, rozmowy z prezesem Polskiego Towarzystwa Chorób Atopowych panem Hubertem Godziątkowskim, rozmowy i wywiady z lekarzami dermatologami, projektowanie części modeli pod konkretne wymagania grupy fokusowej i późniejsze, długotrwałe testowanie odzieży w dwóch seriach) może się przyczynić do zmniejszenia marginesu popełnionych błędów.

Użyte przeze mnie badania jakościowe są badaniami subiektywnymi, opierają się na małej ilości respondentów, ale pozwalają w sposób szczegółowy analizować działanie

⁶¹ Don Norman „Dizajn na co dzień”, Wydawnictwo Karakter 2018; str 250-251

produktu i wyeliminować niedoskonałości projektowe. Miałam możliwość z uwagą przyglądać się i analizować użytkowanie zaprojektowanych pod konkretne wymagania wzorów. Metoda idiograficzna badania specyficzna dla nauk humanistycznych sprawiła, że uczestnicy badania byli bezpośredni, kontakt był zindywidualizowany, pojawiały się spontaniczne uwagi i sugestie, co w pracy projektowej było inspirujące. Testujący zgłaszali także swoje pomysły usprawniające działanie produktów współtworząc efekt końcowy.

V. 1. Ankieta dla użytkowników

Po pierwszym i drugim etapie projektowym respondentom została przedstawiona ankieta z testem wyboru (była to jedna z metod badawczych). Metoda ta doprecyzowała wrażenia dzieci i rodziców podczas testowania kompletów ubrań. Inicjowała dalsze rozmowy i inspirowała do wnikliwego przyglądania się produktom przez testujących.

Ankieta składa się z trzynastu pytań zamkniętych testem wyboru i trzech pytań otwartych. Została wypełniona po około miesiącu użytkowania ubrań przez dzieci w przypadku pierwszej tury badań i po około dwóch tygodniach użytkowania w przypadku drugiej tury badań.

W obu przypadkach respondenci korzystali z tej samej ankiety.

Konstrukcja pytań wspomaga zarówno badania względów estetycznych kolekcji, aspektów funkcjonalnych oraz podejścia rodziców i dzieci do oferowanych im specjalistycznych form ubrań przeznaczonych dla dzieci z atopowym zapaleniem skóry.

Paradygmat interpretacyjny przeprowadzonych badań został uwzględniony w trzech pytaniach otwartych uzupełnionych także obfitą korespondencją mejlową.

Ankieta pomaga uzupełnić badanie jakościowe zaprojektowanych sylwetek i poszerza perspektywę badawczą.

TESTOWANIE UBRAŃ DLA DZIECI Z ATOPOWYM ZAPALENIEM
SKÓRY

ANKIETA

27 grudnia 2021

Paula Drzewiecka

Szanowna Pani/ Szanowny Panie

Ankieta dotyczy wysłanego przeze mnie do Państwa kompletu ubrań przeznaczonych dla dzieci z atopowym zapaleniem skóry i innymi chorobami skóry.

Poniżej znajduje się ankieta. Proszę o wypełnienie jej w formie pisemnej i odesłanie mejlem na mój adres.

(W razie niejasności proszę o kontakt telefoniczny lub mejlowy.)

1. Czy dziecko do tej pory używało specjalistycznej odzieży typu „piżamka”?
jakiej firmy? Jaki asortyment (legginsy, bluzka, itp)?

.....
.....

2. Czy sposób farbowania ubrań w barwnikach naturalnych lub syntetycznych
ma dla Państwa znaczenie?

/proszę zaznaczenie właściwej odpowiedzi przez zakreślenie/

- A. zdecydowanie tak
- B. raczej tak
- C. nie mam zdania na ten temat
- D. raczej nie
- E. zdecydowanie nie

3. Czy kolory na otrzymanych ubraniach są zadowalające ?

/proszę zaznaczenie właściwej odpowiedzi przez zakreślenie/

- A. zdecydowanie tak

- B. raczej tak
- C. nie mam zdania na ten temat
- D. raczej nie
- E. zdecydowanie nie

4. Czy dzieci dobrze się czują w tym kolorze/ zestawach barwnych i czy się Państwu podobają?

/proszę zaznaczenie właściwej odpowiedzi przez zakreślenie/

- A. zdecydowanie tak
- B. raczej tak
- C. nie mam zdania na ten temat
- D. raczej nie
- E. zdecydowanie nie

5. Czy ubrania podobają się dzieciom?

/proszę zaznaczenie właściwej odpowiedzi przez zakreślenie/

- A. zdecydowanie tak
- B. raczej tak
- C. nie mam zdania na ten temat
- D. raczej nie
- E. zdecydowanie nie

6. Czy szwy szyte na zewnątrz nie przeszkadzają dzieciom w zabawie i codziennym użytkowaniu odzieży.

/proszę o zaznaczenie właściwej odpowiedzi przez zakreślenie/

- A. zdecydowanie nie przeszkadzają
- B. raczej nie przeszkadzają
- C. nie mam zdania na ten temat
- D. raczej przeszkadzają
- E. zdecydowanie przeszkadzają

7. Czy ubranie daje możliwość swobodnego poruszania się?

/proszę o zaznaczenie właściwej odpowiedzi przez zakreślenie/

- A. zdecydowanie tak
- B. raczej tak
- C. nie mam zdania na ten temat
- D. raczej nie
- E. zdecydowanie nie

8. Czy materiały zastosowane w ubraniach są przewiewne i odpowiednie dla dzieci z asz ?

/proszę o zaznaczenie właściwej odpowiedzi przez zakreślenie/

- A. zdecydowanie tak
- B. raczej tak
- C. nie mam zdania na ten temat
- D. raczej nie
- E. zdecydowanie nie

9. Czy materiały zastosowane w ubraniach są wygodne ?

/proszę o zaznaczenie właściwej odpowiedzi przez zakreślenie/

- A. zdecydowanie tak
- B. raczej tak
- C. nie mam zdania na ten temat
- D. raczej nie
- E. zdecydowanie nie

10. Czy często korzystali Państwo z możliwości ubierania dzieci warstwowo?

/proszę o zaznaczenie właściwej odpowiedzi przez zakreślenie/

- A. zdecydowanie tak
- B. raczej tak
- C. nie mam zdania na ten temat
- D. raczej nie
- E. zdecydowanie nie

11. Czy uważają Państwo że pierwsza warstwa ubrania może spełniać swoją ochronną rolę - nie ściąga się, nie marszczy, zapobiega obcieraniu skóry?

/proszę o zaznaczenie właściwej odpowiedzi przez zakreślenie/

- A. zdecydowanie tak
- B. raczej tak
- C. nie mam zdania na ten temat
- D. raczej nie
- E. zdecydowanie nie

12. Jak ubrania zachowywały się po praniu?

/proszę o zaznaczenie właściwej odpowiedzi przez zakreślenie/

- a. nie zauważyłam/em różnicy
- b. wygląd ubrania po praniu jest zadowalający
- c. wyraźnie się odbarwiło ale nie przeszkadza to w dalszym noszeniu
- d. wyraźnie się odbarwiło i przeszkadza to w dalszym noszeniu tego ubrania.
- e. inne.....

13. Czy własnoręczne ponowne farbowanie ubrań np w łupinach cebuli może zostać przez Państwa i dzieci potraktowane jako forma zabawy kreatywnej?

/proszę o zaznaczenie właściwej odpowiedzi przez zakreślenie/

- A. zdecydowanie tak
- B. raczej tak
- C. nie mam zdania na ten temat
- D. raczej nie
- E. zdecydowanie nie

14. Czy gdyby na rynku pojawiły się specjalne ubrania codzienne przeznaczone dla dzieci z chorobami skóry to pomogłoby to Pani/Panu w wyborze odzieży dla dziecka ?

/proszę o zaznaczenie właściwej odpowiedzi przez zakreślenie/

- A. zdecydowanie tak
- B. raczej tak

- C. nie mam zdania na ten temat
- D. raczej nie
- E. zdecydowanie nie

15. Ile Państwa zdaniem powinny kosztować takie ubrania?

.....

16. Czy mają Państwo jeszcze jakieś własne uwagi nie uwzględnione w pytaniach?

.....
.....

Bardzo dziękuję za wypełnienie ankiety i udział w badaniu

Z poważaniem,

Paula Drzewiecka

KONTAKT

IL. 103. ANKIETA DLA RODZICÓW DZIECI TESTUJĄCYCH UBRANIA Z KOLEKCJI (STR. 4)

Pierwsze pytanie ma na celu zbadanie nastawienia rodziców do specjalistycznych/ medycznych ubrań-opatrunków dla dzieci - okazuje się, że część rodziców (nie wszyscy) korzysta z takiego wsparcia, zazwyczaj wybierane są ubrania jednej z wiodących marek.

Wszyscy z respondentów wybierali zdecydowanie twierdzącą odpowiedź na pytanie odnoszące się do potrzeby stworzenia specjalnej marki odzieży przeznaczonej dla dzieci z atopowym zapaleniem skóry.

Sposób farbowania ubrań dla respondentów raczej ma znaczenie, chociaż wiele osób o alternatywnej do farb syntetycznych metodzie dowiedziało się dopiero podczas badań. Dla jednego z rodziców nie miało znaczenia jak farbowane są ubrania. Większość osób była zadowolona z kolorów ubrań, które otrzymali do testowania (jedna osoba nie miała zdania na ten temat). Wszyscy z badanych wskazywali, że dzieci dobrze czują się w tych zestawach barwnych i zaspokajają one ich potrzeby estetyczne. Zdecydowanie twierdząca odpowiedź wspólna dla wszystkich respondentów padła na pytanie na temat szwów zewnętrznych w ubraniach - zdecydowanie nie przeszkadzają one w zabawie i są wygodne dla dzieci. Ubrania dawały dzieciom możliwość swobodnego poruszania się.

Materiały użyte w ubraniach uznane zostały za przewiewne, wygodne i odpowiednie dla dzieci z atopowym zapaleniem skóry. Rodzice nie zawsze korzystali ze wszystkich warstw kompletu ubrań. Dość zgodnie jednak twierdzili, że pierwsza, przylegająca do skóry warstwa spełnia swoją ochronną rolę (jedna osoba nie miała zdania na ten temat). Bardzo zróżnicowane odpowiedzi padły na pytanie odnoszące się do konserwacji (prania) ubrań; część z respondentów nie zauważa różnicy, jedna osoba wskazuje na problem z rozciąganiem się ubrania (dzianina Iniana) po praniu. W jednym przypadku pojawiły się drobne uszkodzenia - prawdopodobnie z powodu zbyt delikatnego łączenia form i intensywnego używania. Bardzo podzielone zdania były także przy pytaniu odnoszącym się do kreatywnej zabawy polegającej na własnoręcznym farbowaniu ubrań. Niektórzy z respondentów entuzjastycznie przyjmowali taką propozycję inni odnosili się z rezerwą. Była też osoba zdecydowanie przeciwna.

Zróżnicowany był także przekrój prób wyceny dla proponowanych respondentom produktów.

Część interpretatywna ankiety uzupełniała badanie testem zamkniętym i wszyscy rodzice z możliwości tej skorzystali, opisując w bardziej szczegółowy sposób swoje i dzieci wrażenia. Pojawiły się także tutaj uwagi wspomagające dalsze prace projektowe. Uwagi i spostrzeżenia rodzice dosyłali także mejlowo jeszcze po wypełnieniu i odesłaniu ankiety.

Znalazła się uwaga o zbytnej delikatności kolorów naturalnych użytych w ubraniach - dziecko na początku wolałoby inny kolor. Po kilku dniach określiło kolor jako „skórzasty” i po jakimś czasie bardzo chętnie nosiło ubrania. Jedno z dzieci początkowo miało zastrzeżenia do właściwości haptycznych tkaniny z pokrzywy, konopii, bawełny i lnu.

Dzieci chętnie opiekowały się zabawką- łabędziem i były zadowolone, że można go przypiąć do kieszonki i wszędzie ze sobą zabrać.

Rodzice nie wybierali sami ubrań dla dzieci - zostały im one zaproponowane. W dwóch przypadkach okazało się, że testujący nie czuje się komfortowo w jednej z rzeczy wysłanego mu asortymentu. Jedna z bluz okazała się zbyt luźna dla dziecka, które lubiło rzeczy bardziej dopasowane. Spodenki na szelkach były przeznaczone dla dzieci młodszych, a trafiły do dziecka uczącego się już samodzielności podczas załatwiania potrzeb fizjologicznych.

Dla jednego z chłopców spodnie, które otrzymał stały się ulubionymi.

Respondenci często podkreślali, że dzieci same spośród posiadanych ubrań wybierają otrzymane do testowania rzeczy i chcą je nosić.

V. 2. Wnioski z przeprowadzonych badań

Projekt kolekcji ubrań dla dzieci z atopowym zapaleniem skóry spotkał się z dużym zainteresowaniem rodziców dzieci chorych. Dostawałam wiele mejli i zapytań od osób zrzeszonych w Polskim Towarzystwie Chorób Atopowych. Podkreślano potrzebę stworzenia specjalnych ubrań dla dzieci z chorobami skóry. Osoby zrzeszone wokół internetowej strony mediów społecznościowych PTCA chętnie kontaktowały się zgłaszając swoje i dzieci potrzeby. Wywiad telefoniczny z prezesem stowarzyszenia poszerzył badania kognitywne i przyczynił się do tworzenia założeń do projektowania kolekcji.

Osoby, które zgłosiły się do testowania bardzo chętnie współpracowały, dzieliły się swoją wiedzą. Analitycznie przyglądały się testowanym produktom wspomagając i inspirując prace projektowe.

Kolor był dla mnie istotny podczas projektowania kolekcji. Początkowo z dużą rezerwą podchodziłam do farbowań roślinami w przypadku dzieci chorych na AZS ze względu na potencjalną możliwość wystąpienia reakcji alergicznych na barwniki. Nikt z rodziców dzieci testujących nie zgłosił jednak takiej sytuacji. Do farbowania wybrałam tylko tynktury pochodzące z drzew i krzewów o scjentystycznie udokumentowanych właściwościach leczniczych. Niektóre z kolorów okazały się nietrwałe, ale część z nich może z powodzeniem zastąpić barwniki chemiczne - są to także często odpady przemysłu drzewnego.

Myślę, że pomimo zauważania zmian powstających w wyniku działania na skórę, niektórych z barwników chemicznych stosowanych przemysłowo do farbowania materiałów jest dość niska świadomość ich potencjalnej szkodliwości. Przydałaby się w tym zakresie edukacja środowiska osób zmagających się z chorobami skóry.

Jako sylwetki alternatywne pojawiają się także w kolekcji modele bez tynktur, wykorzystujące naturalne kolory włókien roślinnych lub delikatnie bielone. Myślę, że to może być istotne dla osób posiadających wiele, różnych alergii.

Zaskakujące były różnice w zakresie postrzegania zmysłem dotyku różnych materiałów użytych w kolekcji - ten sam materiał dla jednego dziecka był miły i przytulny a dla drugiego jawił się jako przyjemnie drapiący... Zakres doznań określany był jako „przyjemny” pomimo sporych różnic w zaszeregowaniu samego odczucia.

Większość dzieci ma problem z przegrzewaniem skóry. Ważne stają się tu otwory wentylacyjne lub używanie materiałów wspomagających cyrkulację powietrza wokół ciała.

Z moich doświadczeń i obserwacji wynika, że ze względu na swoje unikalne właściwości najodpowiedniejszym materiałem dla osób z chorobami skóry jest len i materiały z włókien łykowych: jak konopie włókniste czy pokrzywa.

Grubsze i bardziej przylegające do ciała formy z dzianin bawełnianych wymagały stosowania paneli wentylacyjnych z ażurowych dzianin lub dzianin lnianych.

Problemem było tu produkowanie ubrań w technologiach bezszwowych właśnie ze względu na używanie surowca z włókien łykowych. W związku z tym zajęłam się badaniem możliwości konfekcjonowania z tkanin i dzianin metrażowych.

Rezygnacja z wewnętrznych szwów, i niektórych sztywnych węzłów technologicznych sprawiła, że ubrania są miękkie, a ich wewnętrzna strona jest gładka i delikatna dla skóry, z którą ma bezpośredni kontakt. Zewnętrzne szwy sprawdziły się w przypadku ubrań dla dzieci z atopowym zapaleniem skóry, nie przeszkadzały w codziennym użytkowaniu i wspierały projekty pod względem estetycznym wprowadzając wyraźne linie podziału sylwetki o różnych grubościach. Zostały one wykorzystane podczas prac nad kompozycjami sylwetek.

Po pierwszej turze testowania zrezygnowałam ze zbyt delikatnego połączenia form odzieży. Szwy w przypadku ubrań dla dzieci muszą być bardzo mocne ze względu na intensywność użytkowania.

Myślę, że w przypadku chorób dermatologicznych jakość ubrania, które pozostaje w bezpośrednim kontakcie ze skórą ma fundamentalne znaczenie, zarówno dla samopoczucia chorego jak i dla jego fizycznego zdrowia.

Zwłaszcza w okresach remisji choroby nie sposób chodzić cały czas w medycznej bieliźnie pod ubraniem. Człowiek wymaga spełnienia jego potrzeb estetycznych. Na co dzień zaspokajają je produkty codziennego użytku, którymi się otacza w tym między innymi ubrania. Nie powinny być to w związku z tym rzeczy toksyczne dla ciała lub mające negatywny wpływ na środowisko, z którym jesteśmy nierozzerwalnie związani. Powstała kolekcja jest zrobiona z włókien roślinnych, farbowana barwnikami z roślin posiadających korzystny wpływ na zdrowie skóry, nie posiada syntetycznych dodatków konfekcyjnych: włókniny, guziki, suwaki, itp. Sporadycznie wykorzystuję syntetyczną gumę dla lepszego dopasowania ubrań do sylwetki.

Kolekcja którą zaproponowałam jest zwieńczeniem mojej dotychczasowej pracy badawczej. Jest też i wstępem do dalszych prac w temacie produkowania ubrań dla osób z atopowym zapaleniem skóry.

Bibliografia

1. Monika Rogowska- Stangret "Ciało - poza Innością i Tożsamością", Wydawnictwo: Fundacja Terytoria Książki, Gdańsk 2019 /słowo/obraz terytoria.
2. Fritch P. "Dermatologie und Venerologie fur das Studium. Springer-Lehrbuch, Heidelberg 2009
3. Stevens A., Lowe J., Zabel M. (red. pol.): Histologia człowieka. Wydaw. Lek. PZWL Warszawa 2000.
4. Martin Grunwald, Homo Hapticus. Dlaczego nie możemy żyć bez zmysłu dotyku, tłumaczenie: Ewa Kowynia / Wydanie I 2019/ Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego/
5. Joel.L. Swerdlow National Geographic / Polska / listopad 2002 artykuł : Nasza zbroja -Skóra
6. Erving Goffman, Piętno. Rozważania o zranionej tożsamości, przekład: Aleksandra Dzierżyńska, Joanna Tokarska-Bakir/ wstęp do wydania polskiego Joanna Tokarska-Bakir/ Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne/ Gdańsk 2005
7. Franciszek Walter, Wit Swosz rzeźbiarz chorób skórnych.Szczegóły dermatologiczne Ołtarza Mariackiego. Wydawnictwo Krakowskiego Towarzystwa Miłośników Historii Medycyny pod red. prof. dra Władysława Szumowskiego.
8. Umberto Eco "Historia brzydoty" Wydawnictwo: Rebis, Poznań 2014 r.
9. Sylwia Romecka-Dymek, Artur Gałkowski, "Interpretacje artystyczno-humanistyczne pojęć piękna i brzydoty w projekcie modowym", ASP w Łodzi, Łódź 2017
10. Anna Wieczorkiewicz, Monstrarium, Wydawnictwo: słowo/obraz terytoria /Gdańsk 1.01.2009
11. A.I. Brzezińska, K. Appelt, Sz.Hejmanowski, S.Jabłoński,... "Portrety psychologiczne człowieka- szanse i zagrożenia rozwoju" - Cykl artykułów opublikowanych latach 2003-2004 w miesięczniku Remedium; str. 22-30.

12. Bohdan Dziemidok „Główne kontrowersje estetyki współczesnej”, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2012.
13. Marzena Pieszak, Przemysław Mikołajczak „Właściwości lecznicze pokrzywy zwyczajnej (*Urtica dioica* L.) (The healing properties of stinging nettle (*Urtica dioica* L.))”, *Postępy Fitoterapii* 4/2010
s.199-204, e-ISSN 1731-2477
14. Aleksandra Bystry „Dzikie barwy” ; Wydawca: Dzikie Barwy, Łódź 2019
15. Weronika Tuszyńska „Farbowanie barwnikami naturalnymi”; Wydawnictwo Watra, 1986
16. Turski, Józef Szczęsny, Więclawek Bonifacy, „Barwniki roślinne i zwierzęce: chemia stosowana” , Państwowe Wydawnictwa Techniczne, Warszawa 1952
17. Ilona Kaczmarczyk- Sedlak, Arkadiusz Ciołkowski „Zioła w medycynie - choroby skóry, włosów i paznokci” tom 1 i 2, PZWL Wydawnictwo Lekarskie, Warszawa 2020
18. Maria Polakowska, „Leśne rośliny zielarskie” wydanie IV Państwowe Wydawnictwa Rolnicze i Leśne, Warszawa 1987
19. R. L. Johnson, S. Foster,…”Przewodnik po ziołach leczniczych, najbardziej skuteczne rośliny lecznicze świata”; National Geographic Washington,D.C. 2010
20. Marian Nowiński „Dzieje upraw i roślin leczniczych” Państwowe Wydawnictwo Rolnicze i leśne, wydanie 2, Warszawa 1983,
21. Katarzyna Stasińska „Farbowane tekstylia we wczesnośredniowiecznej Polsce”
Nine Realms , Trzcinec 2020,
22. Claire B. Shaeffer. „Couture sewings Techniques”, The Taunton Press, Inc, 2011
23. Don Norman „Dizajn na co dzień”, Wydawnictwo Karakter 2018

Netografia

1. <https://www.mp.pl/pacjent/pediatrica/choroby/skora/62304,atopowe-zapalenie-skory-azs-u-dzieci>
 2. <https://www.mp.pl/pacjent/dermatologia/choroby/chorobyskory/167718,bielactwo-nabyte>
 3. https://pl.wikipedia.org/wiki/Choroby_sk%C3%B3ry
 4. <https://www.poradnikzdrowie.pl/zdrowie/urazy-wypadki/oparzenia-rodzaje-stopnie-oparzen-kiedy-oparzenie-zagraza-zyciu-aa-HHPw-ynai-vDtf.html>
 5. <http://www.czytelniamedyczna.pl/1346,bielactwo-nabyte-wspolczesne-poglady-na-etiotogeneze-i-mozliwosci-leczenia.html>
 6. <http://www.czytelniamedyczna.pl/6225,atopowe-zapalenie-sklry-patomechanizm-diagnostyka-postpowanie-lecznicze-profila.html>
- Fragment artykułu: Nowa Pediatria 4/2017, s. 114-122 | DOI: 10.25121/NP.2017.21.4.114
- *Magdalena Millan, Jarosław Mijas
7. <http://www.czytelniamedyczna.pl/1346,bielactwo-nabyte-wspolczesne-poglady-na-etiotogeneze-i-mozliwosci-leczenia.html>
 8. <https://prezi.com/mkud1ui1xd6c/choroby-przedstawione-na-dzieach-sztuki/>
 9. <https://mocak.pl/medycyna-w-sztuce>
 10. http://www.wylfing.net/essays/matrix_revolutions_pl.html#clubhel
 11. <https://film.org.pl/kmf/felieton-kmf/religia-i-kobiety-na-drodze-gniewu-67072/>
 12. <https://www.yuliataitsphoto.com/porcelain-beauty-2017>
 13. <https://hiro.pl/poznajcie-11-letnie-albinoski-ktore-robia-furore-w-swiecie-mody/>
 14. <https://fashionweekdaily.com/winnie-harlow-model-interview/>
 15. <https://kobieta.onet.pl/moda/melanie-gaydos-z-rzadka-choroba-genetyczna-podbija-swiat-mody/jccc5ec>
 16. „Przemysł tekstylny a środowisko” - artykuł opublikowany przez Danutę Łukasińską na łamach www.ekopotencjal.pl

17. Dorota Nowak- Idzikowska „ Len zwyczajny. Najbardziej przydatna roślina świata” Twój Farmaceuta,2017, nr12, <https://www.medicover.pl/o-zdrowiu/len-zwyczajny-najbardziej-przydatna-roslina-swiata,5009,n,2669>,
18. https://pl.wikipedia.org/wiki/Bez_czarny
19. <http://gramzdrowia.pl/dr-henryk-rozanski/fitoterapia-ziololecznictwo-ziola-drzewa-krzewy/buk-zwyczajny-fagus-silvatica-fagaceae.html>
20. https://pl.wikipedia.org/wiki/Cebula_zwyczajna
21. <https://biotechnologia.pl/farmacja/glikozydy-cyjanogenne-bo-wszystko-jest-i-nic-nie-jest-truczna,14889>,
22. <https://sekrety-zdrowia.org/leszczyna-wlasciwosci-przepisy/> dostęp 21.01.2022
23. <https://www.ekologia.pl/zdrowie/witaminy-i-suplementy/orzech-czarny-wlasciwosci-dzialanie-i-zastosowanie-orzecha-czarnego,24020.html>
24. <http://www.biolib.de/thome/>
25. <https://digitalcollections.nypl.org/items/510d47dc-8f93-a3d9-e040-e00a18064a99/>

Spis ilustracji

1. DECODADA- projekty z kolekcji “Fantastyczne zwierzęta”. Fot. Marzena Kolarz; projekty Paula Drzewiecka-Heftowicz/ str 4
2. Fotografia dziecka chorego na atopowe zapalenie skóry/
<https://www.dermoklinika.pl/blog/atopowe-zapalenie-skory-mini-poradnik/> (dostęp 20.11.2022)/ str 9
3. Wit Stwosz, Ołtarz z Kościoła Mariackiego w Krakowie 1477-1489, rzeźba w drewnie/ fragment
https://www.researchgate.net/figure/Veit-Stoss-the-Pharisee-St-Marys-Church-in-Krakov-photo-courtesy-of-Jurek-Pajor_fig3_315493575 (dostęp 20.01.2020)/ str. 15
4. Domenico Ghirlandaio, Portret starca z wnukiem, około 1490, Paryż, Luwr, olej na desce /
<http://www.isztuka.edu.pl/i-sztuka/node/375/> (dostęp 18.03.2020)/str. 17
5. Mademoiselle Massard, litografia z serii “Voyage to Islandia i Grenlandia” XIX w/
<http://Female-leper-iceland-1851.jpg> (18.03.2020) /str 18
6. Joseph Adams, litografia „obserwacje na temat trucizn: kiła, słoniowatość...” XIX w/
<https://www.venator-hanstein.de/catalogue/detail/164/20650> (dostęp: 20.01.2021) str 18
7. Mademoiselle Massard, litografia z serii “Voyage to Islandia i Grenlandia” XIX w/
<https://www.ssplprints.com/image/109763/masard-female-leper-iceland-early-19th-century> (18.03.2020) /str. 18

8. Edvard Munch, Spadek I, 1897-1899, olej na płótnie/
<https://www.metmuseum.org/art/collection/search/704669> /(dostęp 20.09.2021)/
fragment/ str 18
9. Richard Tennant Cooper, Syphilis (1912)/fragment/
http://syphilis-_gouache_by_richard_tennant_cooper_1912-_wellcome_v0017232-1-1.jpg (dostęp: 20.06.2020) str 19
10. Ivan Le Lorraine Albright, Portret Doriana Graya, 1943- 1944, olej na płótnie;
Chicago, Art Institute
<https://www.artic.edu/artworks/93798/picture-of-dorian-gray/> (dostęp 20.06.2020)
fragment. /str 20
11. Sofie Muller, Tristan. bronz i lit, rzeźba 2007/ Wystawa Medycyna w sztuce/ Mocak,
Kraków 2016/
<https://mocak.pl/medycyna-w-sztuce> (dostęp 24.02.2020);
<https://www.jensengallery.com/sofie-muller/> (dostęp 20.01.2022) /str. 21
12. Marta Antoniak, No 13, Plastic Throat, akryl, 2013/ Medycyna w sztuce/ Mocak
2016.
<https://mocak.pl/medycyna-w-sztuce> (dostęp 20.12.2019).
<https://martaantoniak.com/following/martaantoniak.com/plastic-throat> (dostęp 20.
03.2021) / str 22
13. Nicole Trank Ba Vank z cyklu: Kolekcja wiosna/lato 2001/fotografia/
<https://mocak.pl/medycyna-w-sztuce> (dostęp 24.02.2020)
<https://www.tranbavang.com/portfolio/projects/collection-printemps-ete-2000-2000-2/> (dostęp 24.02.2021)/ str. 23

14. Sally Potter kadr z filmu: „Orlando” 1992 na podstawie powieści Virginii Woolf/
Tilda Swinton, Anna Farnworth

http://cineplex.media.baselineresearch.com/images/89986/89986_full.jpg (dostęp
16.07.2020) str. 25

15. Yulia Taitis, „Porcelain Beauty”², fotografia 2017/

<https://www.yuliataitsphoto.com/porcelain-beauty-2017> (dostęp 26.02.2020) / str 26

16. Yulia Taitis, „Porcelain Beauty”, fotografia 2017/

<https://www.yuliataitsphoto.com/porcelain-beauty> (dostęp 26.02.2020) / str 26

17. Vinicius Terranova „Rzadkie kwiaty”, fotografia, modelki Lara i Mara Bawar, 2017/

<https://hiro.pl/poznajcie-11-letnie-albinoski-ktore-robia-furore-w-swiecie-mody/>
(dostęp 25.02.2020)

/ str 27

18. Vinicius Terranova „Rzadkie kwiaty”, fotografia, modelki Lara i Mara Bawar, 2017/

<https://hiro.pl/poznajcie-11-letnie-albinoski-ktore-robia-furore-w-swiecie-mody/>
(dostęp 25.02.2020)

/ str 27

19. Winie Harlow - okładka magazynu Harper’s Bazaar, maj 2018

[https://viva.pl/moda/trendy/winnie-harlow-modelka-z-bielactwem-na-okladce-
harpers-bazaar-29571-r3/](https://viva.pl/moda/trendy/winnie-harlow-modelka-z-bielactwem-na-okladce-harpers-bazaar-29571-r3/) (dostęp: 21.01.2020) / str 28

20. Modelka Diandra Forrest/

[https://anothergarde.com/pages/scene-6-mother?](https://anothergarde.com/pages/scene-6-mother?utm_source=pinterest&utm_medium=social)
[utm_source=pinterest&utm_medium=social](https://anothergarde.com/pages/scene-6-mother?utm_source=pinterest&utm_medium=social) (dostęp: 1.03.2022)/ str 29

21. Zdjęcie z profilu społecznościowego modelki Melanie Gaydos /
<https://kobieta.onet.pl/moda/melanie-gaydos-z-rzadka-choroba-genetyczna-podbija-swiat-mody/jccc5ec/>. (dostęp: 20.12.2019)
str 31
22. Tabela do pierwszej tury badania jakościowego/ wstępne badanie w celu zdefiniowania potrzeb dzieci/archiwum własne / str 34
23. dzianiny lniane 100%./ archiwum własne/ str 40
24. tkaniny i przędza lniane, 100% len/archiwum własne/ str 40
25. dzianiny i przędza z bawełny organicznej 100%/archiwum własne/ str 41
26. dzianina z wiskozy 100%, modal /archiwum własne/ str 42
27. Próbkki przędzy, dzianiny o różnych splotach i gramaturach oraz tkaniny wykonanej przez IWNIRZ na potrzeby zaprojektowania kolekcji dla dzieci z azs./ archiwum własne/
str 43
28. Próbnik kolorów uzyskanych z różnych roślin barwierskich /archiwum własne/ str 45
29. fotografia próbnika kolorów i wykazu roślin barwierskich/ kolory uzyskiwane z ziela nawłoci późnej /archiwum własne/ / str 46
30. fotografia próbnika kolorów i wykazu roślin barwierskich/ kolory uzyskiwane z ziela krwawnika /archiwum własne./ str 46

31. fotografia próbnika kolorów i wykazu roślin barwierskich, kolory uzyskiwane z pokrzywy zwyczajnej/ archiwum własne / str 47

32. Dziańina lniana farbowana w: łupinie orzecha, korze czeremchy, liściu jabłoni, owocu jarzębu, korze brzozy, liściu czeremchy, liściu orzecha włoskiego, liściu bzu czarnego / archiwum własne / str 48

33. Próbkki kolorystyczne na dzianinie lnianej - na górze kolory przed praniem na dole po praniu./archiwum własne/ str. 49

34. Czarny bez /Prof. Dr. Otto Wilhelm Thomé Flora von Deutschland, Österreich und der Schweiz 1885, Gera, Germany/

<http://www.biolib.de/thome/> (dostęp: 10.12.2021) str 50

35. Autorski próbnik barw otrzymywanych z liści bzu czarnego. Liść bzu czarnego i zestaw barw użytych w kolekcji, uzyskanych z liści bzu / archiwum własne/ str 50

36.. brzoza /Prof. Dr. Otto Wilhelm Thomé Flora von Deutschland, Österreich und der Schweiz 1885, Gera, Germany/

<http://www.biolib.de/thome/> (dostęp: 10.12.2021) str 51

37. Autorski próbnik barw otrzymywanych z liści i kory brzozy, Liść i kora brzozy i zestaw barw użytych w kolekcji, uzyskanych z kory brzozy/ archiwum własne/. str 51

38. buk /Prof. Dr. Otto Wilhelm Thomé Flora von Deutschland, Österreich und der Schweiz 1885, Gera, Germany/

<http://www.biolib.de/thome/> (dostęp: 10.12.2021) str 52

39. Autorski próbnik barw otrzymywanych z liści buku. Liść buku i zestaw barw używanych w kolekcji uzyskanych z liści buku/ archiwum własne / str 52
40. cebula /Prof. Dr. Otto Wilhelm Thomé Flora von Deutschland, Österreich und der Schweiz 1885, Gera, Germany/
<http://www.biolib.de/thome/> (dostęp: 10.12.2021) str 53
41. Autorski próbnik barw otrzymywanych z łuski cebuli. Łuski cebuli i zestaw barw uzyskanych z łusek cebuli, użytych w kolekcji/ archiwum własne/ str 53
42. Czeremcha/Prof. Dr. Otto Wilhelm Thomé Flora von Deutschland, Österreich und der Schweiz 1885, Gera, Germany/
<http://www.biolib.de/thome/> (dostęp: 10.12.2021) str 54
43. Autorski próbnik barw otrzymywanych z liści i kory czeremchy. Kora i liść czeremchy i zestaw próbek barw uzyskanych z kory i liści czeremchy, ostatnia z użyciem alunu/ archiwum własne/ str 54
44. Dąb /Prof. Dr. Otto Wilhelm Thomé Flora von Deutschland, Österreich und der Schweiz 1885, Gera, Germany/
<http://www.biolib.de/thome/>. (dostęp: 10.12.2021) str. 55
45. Autorski próbnik barw otrzymywanych z liści i kory oraz żołędzi dębu. Kora dębu i zestaw barw uzyskanych z kory dębu , użytych w kolekcji/ archiwum własne/ str. 55
46. Jabłoń /Prof. Dr. Otto Wilhelm Thomé Flora von Deutschland, Österreich und der Schweiz 1885, Gera, Germany/
<http://www.biolib.de/thome/> (dostęp: 10.12.2021) str. 56

47. Autorski próbnik barw otrzymywanych z liści jabłoni dzikiej i liści jabłoni domowej. Liść dzikiej jabłoni i zestaw barw uzyskanych z liści jabłoni, użytych w kolekcji/ archiwum własne/ 56

48. Jesion/ Prof. Dr. Otto Wilhelm Thomé Flora von Deutschland, Österreich und der Schweiz 1885, Gera, Germany/

<http://www.biolib.de/thome/> (dostęp: 10.12.2021) str. 57

49. Autorski próbnik barw otrzymywanych z liści jesionu. Liść jesionu i zestaw barw uzyskanych z liści jesionu, użytych w kolekcji/ archiwum własne/ str. 57

50. Leszczyna /Prof. Dr. Otto Wilhelm Thomé Flora von Deutschland, Österreich und der Schweiz 1885, Gera, Germany/

<http://www.biolib.de/thome/> (dostęp: 10.12.2021) str. 58

51. Autorski próbnik barw otrzymywanych z liści leszczyny. Liście leszczyny i zestaw barw uzyskanych z liści leszczyny, użytych w kolekcji/ archiwum własne/ str. 58

52. Redouté, Pierre Joseph, „Duhamel du Monceau, H. L. Traite des arbres et arbustes”; 1801-1819 PARIS/ <https://digitalcollections.nypl.org/items/510d47dc-8f93-a3d9-e040-e00a18064a99/> (dostęp 20.01.2022). / str 59

53. Autorski próbnik barw otrzymywanych z łupiny orzecha czarnego. Łupiny owocni orzecha czarnego i zestaw barw uzyskanych z łupiny orzecha czarnego, użytych w kolekcji/ archiwum własne/ str 59

54. Orzech włoski /Prof. Dr. Otto Wilhelm Thomé Flora von Deutschland, Österreich und der Schweiz 1885, Gera, Germany/

<http://www.biolib.de/thome/> (dostęp: 10.12.2021) str. 60

55. Autorski próbnik barw otrzymywanych z liści i łupin owocni orzecha włoskiego. Łupiny orzecha włoskiego, liść orzecha włoskiego i zestaw barw uzyskanych z liści i łupin orzecha, użytych w kolekcji/ archiwum własne/ str 60

56. olsza czarna /Prof. Dr. Otto Wilhelm Thomé Flora von Deutschland, Österreich und der Schweiz 1885, Gera, Germany/

<http://www.biolib.de/thome/> (dostęp: 10.12.2021) str. 61

57. Autorski próbnik barw otrzymywanych z liści olszy czarnej. Liść olszy czarnej i barwa uzyskana z liści olszy czarnej, użyta w kolekcji/ archiwum własne/ str 61.

58. Zdjęcia z sesji fotograficznej kolekcji odzieży dla dzieci z azs / projekty P. Drzewiecka, Fot. Marzena Kolarz, modelka: „Valerika”/str 62

59. Rysunek schemat występowania miejsc lichenizacji na ciele dzieci/ str. 63

60. Konstrukcja rękawa umożliwiająca pełen zakres ruchu./archiwum własne/ str. 64

61. Rysunek zakresu ruchu ręki bez przemieszczania się odzieży/ praca własna/ str. 64

62. Zdjęcia różnych wykończeń dołu rękawa i otworu na palec/ archiwum własne/ str. 65

63. Rysunki zakresu ruchu nogi bez przemieszczania się odzieży na ciele, rysunek ergonomii cięć konstrukcyjnych spodni /praca własna/

str. 66

64. Fotografie legginsów i spodni z kolekcji /archiwum własne/ str. 67

65. Zdjęcie tuniki z kolekcji projekt i realizacja P. Drzewiecka-Heftowicz / fot. Marzena Kolarz / str. 68

66. Fotografie wewnętrznej, gładkiej strony ubrań/ archiwum własne / str. 69

67. Próbniki połączeń faktur materiałów/ próbniki szwów/ archiwum własne/ str. 70

68. Jedno z dzianych wykończeń dekoltu swetra./archiwum własne./ str. 70

69. próbniki szwów dzianin i tkanin metrażowych/ archiwum własne/ str. 71

70. próbniki szwów dzianin i tkanin metrażowych/ archiwum własne / str. 72

71. zapięcie kryte spodni ogrodniczek/ archiwum własne/. str. 73

72. zapięcie z gumą na tyle spodni/archiwum własne/ str. 73

73. Zabawka do przypinania inspirowana baśnią H.Ch. Andersena „Dziki łabędzie” / archiwum własne/ str. 74

74. Projekt zabawki i ubrania, do którego można przypinać zabawki. /archiwum własne/ str 74

75. Projekty druków stemplowych / praca własna, archiwum własne/. str. 75

76. Prototypy miękkich guzików, praca własna, archiwum własne/ str. 75

77. Projekty kolekcji dla dzieci, praca własna, archiwum własne. / str 76

78. Rysunek, kombinezon/ praca własna/ str. 77
79. Rysunek. Projekt tuniki/ praca własna / str. 77
80. Sylwetka nr 1 / projekt praca własna fot. Marzena Kolarz, Modelka Valerika/ str. 78-79
81. Sylwetka nr 2/ projekt praca własna fot. Marzena Kolarz, Modelka Valerika/ str 80-81
82. Sylwetka nr 3/ projekt praca własna fot. Marzena Kolarz, Modelka Tosia/ str 82- 83
83. Sylwetka nr 4/ projekt praca własna fot. Marzena Kolarz, Modelka Tosia i Valerika/ str 84-85
84. Sylwetka nr 5/ projekt praca własna fot. Marzena Kolarz, Modelka Valerika i Artur / str. 86 -87
85. Sylwetka nr 6/ projekt praca własna fot. Marzena Kolarz i Joanna , Modele Miłosz i Borys/ str. 88- 89
86. Sylwetka nr 7/ projekt praca własna fot. Marzena Kolarz, Modelka Valerika/ str. 90-91
87. Sylwetka nr 8 / projekt praca własna fot. Marzena Kolarz, Modelka Valerika/ str. 92-93
88. Sylwetka nr 9/ projekt praca własna fot. Marzena Kolarz/ Modelka: Amelia; autorką zdjęcia jest mama: Pani Magda / str. 94- 95

89. Sylwetka nr 10/ projekt praca własna fot. Marzena Kolarz, Modelka Valerika/ str. 96-97

90. Sylwetka nr 11 / projekt praca własna, fot. Marzena Kolarz/ Pozowała Lenka; autorką zdjęcia jest jej mama: Pani Anna. str. 98 - 99

91. Fotografia zabawki (łabędź) oraz różnych możliwości dopinania zabawki do ubrań. / fot. Marzena Kolarz oraz archiwum własne / str 100-101

92. Sylwetka nr 12/ projekt praca własna fot. Marzena Kolarz, Model Artur, Modelka Valerika/ str 102- 103

93. Sylwetka nr 13/ projekt praca własna fot. Marzena Kolarz, Modelka Valerika i Artur/ str 104 -105

94. Sylwetka nr 14/ projekt praca własna fot. Marzena Kolarz, Modelka Valerika/ str. 106- 107

95. Sylwetka nr 15 / projekt praca własna fot. Marzena Kolarz, Modelka Valerika/ str. 108-109

96. Schemat przeprowadzonych badań, część 1/ przygotowanie do projektowania kolekcji dla dzieci z AZS/ praca własna/ str. 118

97. Schemat przeprowadzonych badań, część 2/ projektowanie kolekcji dla dzieci z AZS/ praca własna/ str. 119

98. Zdjęcie zestawu ubrań przygotowanych dla dzieci z AZS do testowania/ archiwum własne/ str. 121

99. Zdjęcie zestawu ubrań niefarbowanych przygotowanych dla dzieci z AZS do testowania/ archiwum własne/ str.122

100. Ankieta dla rodziców dzieci testujących ubrania z kolekcji (str. 1)/ str. 125

101. Ankieta dla rodziców dzieci testujących ubrania z kolekcji (str. 2)/ str. 126

102. Ankieta dla rodziców dzieci testujących ubrania z kolekcji (str. 3)/ str. 127

103. Ankieta dla rodziców dzieci testujących ubrania z kolekcji (str. 4)/ str.128

Indeks przypisów dolnych

¹ Monika Rogowska- Stangret “Ciało - poza Innością i Tożsamością”, Wydawnictwo: Fundacja Terytoria Książki, Gdańsk 2019 /słowo/obraz terytoria. str 7

² ibidem, str. 27-46

³Fritch P. “Dermatologie und Venerologie fur das Studium. Springer-Lehrbuch, Heidelberg 2009

⁴ <https://www.mp.pl/pacjent/pediatrica/choroby/skora/62304,atopowe-zapalenie-skory-azs-u-dzieci> (odwiedziny 12.05. 2020)

⁵ <https://www.mp.pl/pacjent/dermatologia/choroby/chorobyskory/167718,bielactwo-nabyte> (odwiedziny 12.05.2020)

⁶ https://pl.wikipedia.org/wiki/Choroby_sk%C3%B3ry (dostęp 11.05.2020)

⁷ Stevens A., Lowe J., Zabel M. (red. pol.): Histologia człowieka. Wydaw. Lek. PZWL Warszawa 2000.

⁸ <https://www.poradnikzdrowie.pl/zdrowie/urazy-wypadki/oparzenia-rodzaje-stopnie-oparzen-kiedy-oparzenie-zagraza-zyciu-aa-HHPw-ynai-vDtf.html> (odwiedziny 12.05.2020)

⁹ <http://www.czytelniamedyczna.pl/1346,bielactwo-nabyte-wspolczesne-poglady-na-etiopatogeneze-i-mozliwosci-leczenia.html> (odwiedziny 12.05.2020)

¹⁰ <http://www.czytelniamedyczna.pl/6225,atopowe-zapalenie-sklry-patomechanizm-diagnostyka-postpowanie-lecznicze-profila.html>

Fragment artykułu: Nowa Pediatria 4/2017, s. 114-122 | DOI: 10.25121/NP.2017.21.4.114

*Magdalena Millan, Jarosław Mijas

(Dostęp 12.05.2020)

¹¹ Homo Hapticus. Dlaczego nie możemy żyć bez zmysłu dotyku. Martin Grunwald, tłumaczenie: Ewa Kowynia / Wydanie I 2019/ Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego/ str 22

¹² ibidem / str 24

¹³ Ibidem/ str 37

¹⁴ National Geographic / Polska / listopad 2002 artykuł : Nasza zbroja -Skóra Joel.L. Swerdlow (str 8 - 32)

¹⁵ Homo Hapticus. Dlaczego nie możemy żyć bez zmysłu dotyku. Martin Grunwald, tłumaczenie: Ewa Kowynia / Wydanie I 2019/ Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego/ str 38- 65

¹⁶ <http://www.czytelniamedyczna.pl/1346,bielactwo-nabyte-wspolczesne-poglady-na-etiopatogeneze-i-mozliwosci-leczenia.html> (odwiedziny 12.05.2020)

¹⁷ Homo Hapticus. Dlaczego nie możemy żyć bez zmysłu dotyku. Martin Grunwald, tłumaczenie: Ewa Kowynia / Wydanie I 2019/ Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego/ str 130.

¹⁸ Piętno. Rozważania o zranionej tożsamości. Erving Goffman, przekład: Aleksandra Dzierżyńska, Joanna Tokarska-Bakir/ wstęp do wydania polskiego Joanna Tokarska-Bakir/ Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne/ Gdańsk 2005/ str. 11

¹⁹ ibidem str. 15

²⁰ ibidem, str 55

²¹ ibidem str 133

²² Wit Swosz rzeźbiarz chorób skórnych. Szczegóły dermatologiczne Ołtarza Mariackiego. Franciszek Walter (1885-1950) Wydawnictwo Krakowskiego Towarzystwa Miłośników Historii Medycyny pod red. prof. dra Władysława Szumowskiego.

²³ <https://prezi.com/mkud1ui1xd6c/choroby-przedstawione-na-dzieiach-sztuki/>
(dostęp 23.02.2020)

²⁴ Umberto Eco "Historia brzydoty" Wydawnictwo: Rebis, Poznań 2014 r., str 256

²⁵ Sylwia Romecka-Dymek, Artur Gałkowski, "Interpretacje artystyczno- humanistyczne pojęć piękna i brzydoty w projekcie modowym", ASP w Łodzi, Łódź 2017, str 33

²⁶ Umberto Eco "Historia brzydoty" Wydawnictwo: Rebis, Poznań 2014 r., str 293 - 303

²⁷ <https://mocak.pl/medycyna-w-sztuce> (dostęp 24.02.2020)

²⁸ http://www.wyifing.net/essays/matrix_revolutions_pl.html#clubhel (dostęp 19.02.2020)

²⁹ <https://film.org.pl/kmf/felieton-kmf/religia-i-kobiety-na-drodze-gniewu-67072/>
(dostęp: 21.03.2020)

³⁰ <https://www.yuliatatsphoto.com/porcelain-beauty-2017> (dostęp 26.02.2020)

³¹ <https://hiro.pl/poznajcie-11-letnie-albinoski-ktore-robia-furore-w-swiecie-mody/>
(dostęp 25.02.2020)

³² <https://fashionweekdaily.com/winnie-harlow-model-interview/> (dostęp 27.02.2020)

³³ Monstrarium, Anna Wieczorkiewicz, Wydawnictwo: słowo/obraz terytoria /Gdańsk
1.01.2009

³⁴ Monstrarium. Anna Wieczorkiewicz. Wydawnictwo: słowo/obraz terytoria /Gdańsk
1.01.2009

³⁵ ibidem,

**szczegółowo na ten temat opisuję w Rozdziale II. 3., niniejszej pracy*

³⁶ <https://kobieta.onet.pl/moda/melanie-gaydos-z-rzadka-choroba-genetyczna-podbija-swiat-mody/jccc5ec>

- ³⁷ A.I. Brzezińska, K. Appelt, Sz.Hejmanowski, S.Jabłoński,... "Portrety psychologiczne człowieka- szanse i zagrożenia rozwoju" - Cykl artykułów opublikowanych latach 2003-2004 w miesięczniku Remedium; str. 22-30.
- ³⁸ Bohdan Dziemidok „Główne kontrowersje estetyki współczesnej”, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2009; str. 306-311
- ³⁹ „Przemysł tekstylny a środowisko” - artykuł opublikowany przez Danutę Łukasińską na łamach www.ekopotencjal.pl (dostęp 16.11.21)
- ⁴⁰ Marzena Pieszak, Przemysław Mikołajczak „Właściwości lecznicze pokrzywy zwyczajnej (*Urtica dioica* L.) (The healing properties of stinging nettle (*Urtica dioica* L.))”, Postępy Fitoterapii 4/2010 s.199-204, e-ISSN 1731-2477
- ⁴¹ Dorota Nowak- Idzikowska „ Len zwyczajny. Najbardziej przydatna roślina świata” Twój Farmaceuta,2017, nr12, <https://www.medicover.pl/o-zdrowiu/len-zwyczajny-najbardziej-przydatna-roslina-swiata,5009,n,2669>, dostęp: 22.01.2022
- ⁴² Aleksandra Bystry „Dzikie barwy” ; Wydawca: Dzikie Barwy, Łódź 2019
- ⁴³ Ilona Kaczmarczyk- Sedlak, Arkadiusz Ciołkowski „Zioła w medycynie - choroby skóry, włosów i paznokci” tom 1 i 2, PZWL Wydawnictwo Lekarskie, Warszawa 2020
- ⁴⁴ Maria Polakowska, „Leśne rośliny zielarskie” wydanie IV Państwowe Wydawnictwa Rolnicze i Leśne, Warszawa 1987, str 93-94
- ⁴⁵ https://pl.wikipedia.org/wiki/Bez_czarny dostęp 22.01.2021
- ⁴⁶ R. L. Johnson, S. Foster,...”Przewodnik po ziołach leczniczych, najbardziej skuteczne rośliny lecznicze świata”; National Geographic Washington,D.C. 2010
- ⁴⁷ Maria Polakowska, „Leśne rośliny zielarskie” wydanie IV Państwowe Wydawnictwa Rolnicze i Leśne, Warszawa 1987, str 78
- ⁴⁸ <http://gramzdrowia.pl/dr-henryk-rozanski/fitoterapia-ziololecznictwo-ziola-drzewa-krzewy/buk-zwyczajny-fagus-silvatica-fagaceae.html> / dostęp 20.01.2022
- ⁴⁹ https://pl.wikipedia.org/wiki/Cebula_zwyczajna /dostęp: 20.01.2021
- ⁵⁰ Marian Nowiński „Dzieje upraw i roślin leczniczych” Państwowe Wydawnictwo Rolnicze i leśne, wydanie 2, Warszawa 1983, str 32.

- ⁵¹ <https://biotechnologia.pl/farmacja/glikozydy-cyjanogenne-bo-wszystko-jest-i-nic-nie-jest-truczna,14889>, dostęp: 02.05.2021
- ⁵² Maria Polakowska, „Leśne rośliny zielarskie” wydanie IV Państwowe Wydawnictwa Rolnicze i Leśne, Warszawa 1987, str 89
- ⁵³ Maria Polakowska, „Leśne rośliny zielarskie” wydanie IV Państwowe Wydawnictwa Rolnicze i Leśne, Warszawa 1987, str 22-24
- ⁵⁴ Marian Nowiński „Dzieje upraw i roślin leczniczych” Państwowe Wydawnictwo Rolnicze i Leśne, wydanie 2, Warszawa 1983, str 51-52
- ⁵⁵ Katarzyna Stasińska „Farbowane tekstylia we wczesnośredniowiecznej Polsce” Nine Realms , Trzcinec 2020, str 96
- ⁵⁶ <https://sekrety-zdrowia.org/leszczyna-wlasciwosci-przepisy/> dostęp 21.01.2022
- ⁵⁷ <https://www.ekologia.pl/zdrowie/witaminy-i-suplementy/orzech-czarny-wlasciwosci-dzialanie-i-zastosowanie-orzecha-czarnego,24020.html> , dostęp 15.02.2022
- ⁵⁸ Marian Nowiński „Dzieje upraw i roślin leczniczych” Państwowe Wydawnictwo Rolnicze i Leśne, wydanie 2, Warszawa 1983, str 27-28
- ⁵⁹ Maria Polakowska, „Leśne rośliny zielarskie” wydanie IV Państwowe Wydawnictwa Rolnicze i Leśne, Warszawa 1987, str 129
- ⁶⁰ Bohdan Dziemidok „ Głównie kontrowersje estetyki współczesnej”, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2009; str 303
- ⁶¹ Don Norman „Dizajn na co dzień”, Wydawnictwo Karakter 2018; str 250-251

Podziękowania za możliwość współpracy podczas realizacji projektu dla:

